

Ministerul Educației și Cercetării

Felicia-Elena Boșcodeală
Loredana Ciobanu
Cristina-Iulia Gîlă
Nicolae Șerban

ISTORIE

ISTORIE UNIVERSALĂ

Trunchi comun și curriculum de specialitate (TC+CS),
filiera teoretică, profilul umanist,
specializarea științe sociale – clasa a IX-a

Acest manual este proprietatea Ministerului Educației și Cercetării.

Acest proiect de manual școlar este realizat în conformitate cu Programa școlară aprobată prin Ordinul ministrului educației și Cercetării nr. 6930/19.12.2025.

Numărul de telefon 119 – număr unic de telefon la nivel național pentru cazurile de abuz împotriva copiilor

Numărul de telefon 116.111 – număr de asistență pentru copii, în conformitate cu Legea nr. 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului, republicată, cu modificările și completările ulterioare.

Ministerul Educației și Cercetării

Felicia-Elena Boșcodeală

Loredana Ciobanu

Cristina-Iulia Gîlă

Nicolae Șerban

ISTORIE

ISTORIE UNIVERSALĂ

Trunchi comun și curriculum de specialitate (TC+CS),
filiera teoretică, profilul umanist,
specializarea științe sociale – clasa a IX-a

Manualul școlar a fost aprobat de Ministerul Educației și Cercetării prin Ordinul de ministru nr.

Manualul este distribuit elevilor în mod gratuit, atât în format tipărit, cât și în format digital, și este transmisibil timp de opt ani școlari, începând din anul școlar 2026-2027.

Inspectoratul Școlar _____

Colegiul/Liceul _____

ACEST MANUAL A FOST FOLOSIT DE:

Anul	Numele elevului	Clasa	Anul școlar	Aspectul manualului*	
				la primire	la predare
1.					
2.					
3.					
4.					
5.					
6.					
7.					
8.					

- * Pentru precizarea aspectului manualului se va folosi unul dintre următorii termeni: *nou, bun, îngrijit, neîngrijit, deteriorat*.
- Cadrele didactice vor verifica dacă informațiile înscrise în tabelul de mai sus sunt corecte.
 - Elevii nu vor face niciun fel de însemnări pe manual.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
BOȘCODEALĂ, FELICIA-ELENA
Istorie. Istorie universală : trunchi comun și curriculum de specialitate (TC+CS), filiera teoretică, profilul umanist, specializarea științe sociale – clasa a IX-a / Felicia-Elena Boșcodeală, Loredana Ciobanu, Cristina-Iulia Gîlă, Nicolae Șerban. – București : Booklet, 2026
ISBN 978-630-347-305-5

I. Ciobanu, Loredana
II. Gîlă, Cristina-Iulia
III. Șerban, Nicolae

Referenți științifici:
conf. univ. dr. Andrei-Florin Sora, Universitatea din București,
Facultatea de Istorie
prof. dr. Sebastian-Dragoș Bunghez, Liceul Tehnologic „Regina Maria”, Colegiul Național „Vasile Goldiș”, din Arad

Redactor: Bogdan Nicolai
Redactor manual digital: Măriuța Borcilă
Redactare specială: Iulia Trăncuță, Daria Logofătu

Copertă: Silvia Olteanu
Tehnoredactare: Adriana Nicoleta Zamfir, Radu Davidescu
Grafică și DTP: Adriana Nicoleta Zamfir, Radu Davidescu
Video: Quartz Film Studio
Digital: MyKoolio
Voce: Ramona Mihai
Cartograf: Iulian Dochița

Credite foto: Adobe Stock, Wikimedia Common, Pexels

© Editura Booklet. Toate drepturile asupra lucrării aparțin editurii.
Este interzisă reproducerea integrală sau parțială a lucrării, sub orice formă, fără acordul scris al editurii.

Pentru comenzi:
tel.: 021.430.30.95/021.440.10.02
e-mail: comenzi@booklet.ro
site: www.booklet.ro

DEȘTEAPTĂ-TE, ROMÂNE!

de Andrei Mureșanu

Deșteaptă-te, române, din somnul cel de moarte,
În care te-adânciră barbarii de tirani!
Acum ori niciodată, croiește-ți altă soarte,
La care să se-nchine și cruzii tăi dușmani!

Acum ori niciodată să dăm dovezi la lume
Că-n aste mâni mai curge un sânge de roman,
Și că-n a noastre piepturi păstrăm cu fală-un nume
Triumfător în lupte, un nume de Traian!

Priviți, mărețe umbre, Mihai, Ștefan, Corvine,
Româna națiune, ai voștri strănepoți,
Cu brațele armate, cu focul vostru-n vine,
„Viață-n libertate ori moarte!” strigă toți.

Preoți, cu crucea-n frunte! căci oastea e creștină,
Deviza-i libertate și scopul ei preasfânt.
Murim mai bine-n luptă, cu glorie deplină,
Decât să fim sclavi iarăși în vechiul nost' pământ!

CUPRINS

Competențe generale și specifice	6	
Ghid de utilizare a manualului digital	7	
Recapitulare inițială	9	
Evaluare inițială	11	
UNITATEA 1		
Laboratorul istoriei	12	
1.1. Timp, spațiu istoric, concepte	14	
Investigație	15	
1.2. Surse istorice	16	
Recapitulare	18	
Proiect	18	
Investigație	18	
Evaluare	19	
UNITATEA 2		
Zorii civilizației	20	
2.1. Repere ale Preistoriei	22	
Proiect	24	
2.2. Mesopotamia și Egiptul antic.	25	
Structuri politice, societate și economie	28	
Proiect	29	
2.3. Cultura Orientului antic	31	
Dezbateri	32	
Studiu de caz: Credințe și ritualuri	34	
Recapitulare	35	
Evaluare		
		UNITATEA 3
		Originile civilizației europene: modele politice și culturale în lumea greco-romană
		36
		3.1. Colonizarea greacă. Polisul și formele de guvernare – Atena și Sparta
		38
		Studiu de caz: Cetățeni - drepturi și obligații
		41
		Proiect
		42
		3.2. Grecii între alianțe și războaie. Alexandru Macedon
		43
		Fișă de portofoliu
		45
		3.3. Roma antică. De la Regalitate la Imperiu: expansiune și romanizare
		46
		Proiect
		51
		Studiu de caz: Legile celor XII Table
		52
		Fișă biografică
		54
		3.4. Modele culturale în lumea greco-romană
		55
		Proiect
		58
		Recapitulare
		59
		Evaluare
		61
		UNITATEA 4
		Geneza lumii medievale
		62
		4.1. Impactul marilor migrații. Europa Apuseană, de la regatele germanice la Carol cel Mare
		64
		Studiu de caz: Renașterea carolingiană
		67
		4.2. Imperiul Bizantin: instituții, religie și cultură
		70
		Studiu de caz: Iconoclasmul
		73
		Fișă de portofoliu
		75
		4.3. Islamul și expansiunea arabă
		76
		Recapitulare
		78
		Evaluare
		79

UNITATEA 5

Credință, putere și cunoaștere în lumea medievală

- 5.1. Societate, mentalități și viață cotidiană.
Lumea urbană
- 5.2. Biserica în Evul Mediu
Proiect
- 5.3. Cruciadele. Ciocnirea civilizațiilor
Proiect
- 5.4. Evoluții politice: centralizarea statală
Proiect
- 5.5 Timpul catedralelor. Moștenirea culturală
a Europei medievale
- 5.6. Declinul Evului Mediu: războaie,
foamete, epidemii
Proiect
Recapitulare
Evaluare

UNITATEA 6

Lumea în mișcare. Tranziția spre Modernitate

- 6.1. Cursa pentru mirodenii.
Marile descoperiri geografice

6.2. Omul – măsura tuturor lucrurilor.

Umanismul și Renașterea

80	Proiect	118
	Studiu de caz: Erasmus din Rotterdam	119
82	6.3. Reforma religioasă și impactul ei asupra Europei	123
86	6.4. Statul sunt Eu! Absolutismul monarhic	128
89	Proiect	132
90	Proiect de grup	133
94	Recapitulare	134
95	Evaluare	137
98	RECAPITULARE FINALĂ	138
	EVALUARE FINALĂ	141
99	DEZBATERE ACADEMICĂ	143
	METODE ȘI INSTRUMENTE DE LUCRU	144
103	BIBLIOGRAFIE	145
106	ANEXA 1	146
107	ANEXA 2	147
109	ANEXA 3	148

Ruinele Castelului Pennard, Gower, Țara Galilor

- 1. Analizarea evenimentelor și proceselor istorice, folosind reperele de timp și spațiu, conceptele și limbajul specific istoriei, pentru a elabora explicații și interpretări argumentate**
 - 1.1.** Utilizarea reperelor de timp și spațiu în relatarea evenimentelor și proceselor istorice din epocile studiate
 - 1.2.** Explicarea relației cauză-efect într-o succesiune de evenimente și de procese istorice
- 2. Formularea de argumente și judecăți de valoare folosind informațiile din surse care prezintă perspective multiple asupra evenimentelor și proceselor istorice**
 - 2.1.** Recunoașterea tipurilor de surse istorice pentru a le valorifica în diverse contexte de viață
 - 2.2.** Extragerea informațiilor din surse diferite pe baza unor repere istorice
- 3. Valorificarea experienței istorice și diversității culturale pentru argumentarea atitudinilor civice**
 - 3.1.** Descrierea evoluției formelor de organizare politică în epoci istorice diferite
 - 3.2.** Recunoașterea elementelor civice și culturale din Antichitate și din Evul Mediu care contribuie la identitatea Europei contemporane
- 4. Utilizarea gândirii critice și a strategiilor de învățare autonomă, colaborativă și continuă folosind exemple din istorie**
 - 4.1.** Selectarea surselor necesare pentru prezentarea unui eveniment și/sau proces istoric
 - 4.2.** Organizarea informațiilor din mai multe surse pentru realizarea unui proiect

Ce este manualul digital?

Manualul digital reproduce integral versiunea tipărită, la care se adaugă diferite activități multimedia interactive de învățare (AMII). Astfel, elevii vor putea să acceseze elemente grafice, să urmărească videoclipuri, să rezolve exerciții interactive și să navigheze prin manual.

Simbolurile folosite în manualul digital:

2. Elemente video (AMII animate):

- videoclipuri cu informații și activități suplimentare
- curiozități

3. Exerciții interactive (AMII interactive):

- exerciții de alegere multiplă, de alegere duală (adevărat-fals, corect-incorct etc.), de asociere, de completare etc.

1. Elemente grafice (AMII statice):

- imagini
- informații și activități suplimentare

Cum se folosește manualul digital?

1. Meniul superior

Mărire/micșorare – se mărește sau se micșorează fereastra, pentru o vizualizare adecvată a elementelor de interes.

Căutare – pot fi efectuate căutări în manualul digital după cuvinte-cheie.

Cuprins – deschide cuprinsul manualului digital.

Înapoi la prima pagină – se revine la prima pagină a manualului digital.

Pagina anterioară – se accesează pagina anterioară paginii curente.

Pagina următoare – se accesează pagina următoare paginii curente.

Salt la ultima pagină – se accesează ultima pagină a manualului digital.

Adnotări – deschide o galerie de instrumente, cu funcții diferite, care permit operații în timp real: sublinieri, adnotări, încercuiri, demarcări, mascări, evidențieri etc.

Tipărește pagini din manualul digital.

Indicații – se accesează ecranul cu indicații.

2. Ajutor în rezolvarea exercițiilor interactive (AMII interactive):

Deschide exercițiul interactiv dând click pe . Citește cerința, apoi utilizează mouse-ul și/sau tastatura pentru a rezolva exercițiile conform instrucțiunilor. Apasă butonul **Verifică** pentru a vedea dacă ai ales corect. Pentru toate tipurile de exerciții apare în cazul răspunsului corect și în cazul răspunsului greșit. Pentru a relua rezolvarea exercițiului, apasă butonul **Mai încercă** sau reîncarcă pagina.

3. Ajutor în accesarea elementelor video (AMII animate):

Apasă butonul pentru a deschide videoclipul. Butonul **Play (Vizualizare)** este localizat pe bara de jos a ferestrei, alături de **Volum** și de opțiunea **Afișare completă** pe ecran. Pentru a opri temporar videoclipul, apasă butonul **Pauză**, de pe bara de jos a ferestrei. Pentru a închide videoclipul și a reveni la activitatea anterioară, apasă butonul din colțul din dreapta sus al ferestrei.

4. Ajutor în accesarea elementelor grafice (AMII statice):

Apasă butonul . Imaginea se va deschide într-o fereastră nouă. Apasă butonul din colțul din dreapta sus, pentru a închide imaginea.

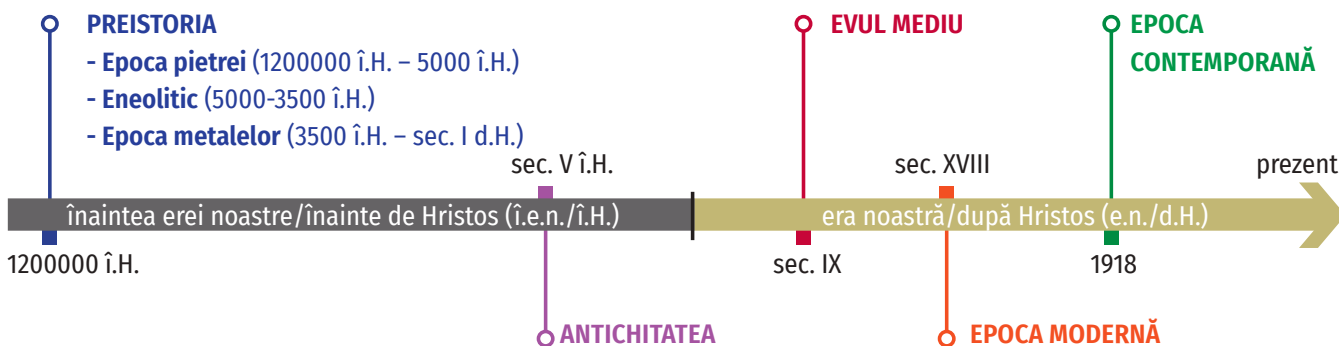
Recapitulare inițială Evaluare inițială

RECAPITULARE ÎNȚIALĂ

I. Privește cu atenție axa cronologică și reamintește-ți epocile istorice. Plasează apoi pe această friză câteva evenimente istorice despre care ai învățat anul trecut, la istorie.

Exemplu: 1 Decembrie 1918 – Unirea Transilvaniei cu România; 24 ianuarie 1859 – Unirea Principatelor Române; 1711 – Bătălia de la Stănilești, pe Prut; 1 ianuarie 2007 – Aderarea României la Uniunea Europeană etc.

II. Asociază imaginile cu numele personalităților și cu evenimentele din casete ca în modelul dat.

					
Vlad Țepeș	Ștefan cel Mare	Ferdinand I	Decebal	Alexandru Ioan Cuza	Carol I
a. Domnitorul Moldovei care i-a învins pe turci în bătălia din 10 ianuarie 1475	b. Domnitorul Țării Românești care este cunoscut pentru „Atacul de noapte” din iunie 1462	c. Domnitorul României în timpul domniei căruia s-a elaborat prima Constituție a țării	d. Domnitor ales al Țării Românești și Moldovei în anul 1859	e. Rege al Daciei între 87 și 106 d.H.	f. Conducătorul numit și „Întregitorul României”

III. Completează enunțurile de mai jos cu termenii din lista dată: domniile pămâtenene, Tripla Alianță, Burebista, romană, stilul brâncovenesc, național-comunist.

- Regimul lui Nicolae Ceaușescu din Republica Socialistă România a fost de tip _____.
- Înainte de Primul Război Mondial, România a făcut parte din alianța numită _____.
- Dacia a devenit provincie _____ în anul 106 d.H.
- Regele geto-dacilor care putea să strângă, la nevoie, o armată de până la 200 000 de oameni se numea _____.
- Domnitorul Constantin Brâncoveanu a dezvoltat un stil propriu în arhitectură, numit _____.
- După revoluția condusă de Tudor Vladimirescu, s-a renunțat la domniile fanariote și s-a revenit la _____.

IV. Realizează (individual, împreună cu colegul/colega de bancă sau în echipă) o prezentare digitală în Canva sau PowerPoint despre etapele desăvârșirii statului român modern. Documentează-te la biblioteca școlii sau pe internet. Vei avea în vedere următoarele etape: contextul internațional, Unirea Basarabiei cu România, Unirea Bucovinei cu România, Unirea Transilvaniei cu România și consecințele lor. Prezintă proiectul în fața clasei.

Se acordă 10 puncte din oficiu

I. Încercuiește varianta corectă de răspuns conform modelului.

20 p.

- Izvorul istoric *Gesta Hungarorum* atestă existența în secolele IX-X a voievodatelor conduse de Gelu, Glad și
a. Menumorut; **b.** Gyla; **c.** Ahtum.
- România a intrat în Primul Război Mondial în anul:
a. 1914; **b.** 1915; **c.** 1916.
- Alexandru Ioan Cuza a fost înlăturat de la domnie de către „Monstruoasa coaliție“, în data de:
a. 24 ianuarie 1866; **b.** 24 ianuarie 1959; **c.** 11 februarie 1866.
- În funcție de mărimea pietrei utilizate, de schimbările stilului de viață și ale tehnologiei, Epoca Pietrei a fost împărțită în Paleolitic, Mezolitic și
a. Epoca Bronzului; **b.** Epoca Fierului; **c.** Neolitic.
- Bătălia de la Belgrad a avut loc în anul:
a. 1444; **b.** 1442; **c.** 1456.

II. Încercuiește litera A pentru propozițiile adevărate și litera F pentru cele false.

20 p.

1.	Procesul de colectivizare a agriculturii a avut loc între anii 1949-1962.	A	F
2.	Tudor Vladimirescu a condus revoluția din Țara Românească în anul 1821.	A	F
3.	Bătălia de la Vaslui/Podu Înalt a avut loc la 10 ianuarie 1475.	A	F
4.	Iancu de Hunedoara a fost regele Ungariei.	A	F
5.	Unirea Basarabiei cu România a avut loc la data de 29 martie 1918	A	F

III. Citește cu atenție sursele următoare și răspunde la cerințe.

SURSA A

„Căci [Burebista] trecând plin de îndrăzneală Dunărea și jefuind Tracia până în Macedonia și Iliria, a pustiit pe celții care erau amestecați cu tracii și cu ilirii și a nimicit pe de-a întregul pe boii aflați sub conducerea lui Critasiros și pe taurisci.

Cât despre geți și daci [...], numărul lor crescuse neînchipuit de mult, într-atât încât puteau să trimită la luptă până la 200 000 de oameni.” (Strabon, *Geografia*)

SURSA B

„Să dea înapoi armele, mașinile de război și pe constructorii acestor mașini, să predea pe dezertori, să distrugă întăriturile și să se retragă din teritoriul cucerit, ba încă să-i socotească dușmani sau prieteni ai săi pe cei ai romanilor; să nu mai primească niciun fugar, nici să nu mai ia în slujba lui vreun ostaș din Imperiul Roman.“ (Dio Cassius, *Istoria romană, despre tratatul de pace dintre Decebal și Domitian*)

1. Numește câte un spațiu istoric din sursa A, respectiv sursa B. 6 p.
2. Transcrie din sursa A două populații amintite. 6 p.
3. Menționează din textul A câți soldați putea strânge Burebista în caz de război. 3 p.
4. Pe baza sursei B, formulează o opinie despre tratatul dintre Decebal și Domitian. Susține-o cu o informație din text. 5 p.

IV. Redactează un text de aproximativ 250 de cuvinte despre voievozii români implicați în lupta antiotomană, având în vedere: un voievod român care a obținut, în secolul al XIV-lea, o victorie strălucită împotriva Imperiului Otoman, o bătălie și un tratat din secolul al XV-lea, din Moldova, un voievod transilvănean din secolul al XV-lea și o victorie importantă obținută de acesta, un punct de vedere referitor la politica antiotomană dusă de voievozii români și consecințele acesteia. 30 p.

Notă! Se punctează utilizarea unui limbaj istoric adecvat, acoperirea tuturor aspectelor date, structurarea prezentării, evidențierea relației cauză-efect, argumentarea unui punct de vedere.

Timp de lucru: 50 minute.

Subiectul I	Subiectul II	Subiectul III	Subiectul IV	Oficiu	Total
5 x 4 p. = 20 p.	5 x 4 p. = 20 p.	(2 x 3 p.) + (2 x 3 p.) + 3 p. + 5 p. = 20 p.	5 p. + (2 x 4 p.) + (2 x 4 p.) + 9 p. = 30 p.	10 p.	100 p.

Unitatea 1

Laboratorul istoriei

- Timp, spațiu istoric, concepte
- Surse istorice • Recapitulare • Evaluare

ȘTIAI CĂ...?

- Complexul preistoric Stonehenge a fost construit în urmă cu aproximativ 5000 de ani, pe câmpia din Salisbury, în Regatul Unit.
- Cercetătorii susțin că scopul ridicării edificiului a fost acela de a determina cu precizie diferite perioade de timp și evenimente precum succesiunea anotimpurilor, echinocțiile și solstițiile.
- Cadranul solar a fost unul dintre cele mai vechi instrumente de măsurare a timpului, care arăta ora cu ajutorul umbrei unui obiect (numit gnomon), proiectată de Soare pe o suprafață gradată.
- În calendarul egiptean, anul nou era marcat în jurul datei de 19 iulie, când apărea steaua Sirius.

Calendar egiptean antic, gravat pe peretele de piatră al Templului Karnak, din Luxor, Egipt

1.1. Timp, spațiu istoric, concepte

Descopăr

Privește cu atenție imaginile și discută cu profesorul despre ambiția omului încă din cele mai vechi timpuri de a măsura și înregistra trecerea timpului.

Ceasul mecanic al catedralei din Salisbury, Regatul Unit, pus în funcțiune la 1386, considerat cel mai vechi din Europa

Cadran solar antic, expus la Muzeul Palatului (Orașul Interzis), Beijing, China

Ceasul Astronomic din Praga, Cehia, o adevărată bijuterie tehnologică, a fost inaugurat în anul 1410

Învăț

Istoria este știința care studiază trecutul umanității prin raportarea permanentă la **timp** și **spațiu**, două coordonate esențiale pentru înțelegerea faptelor istorice. Evenimentele nu pot fi cercetate izolat, ci doar într-o **cronologie** clară și într-un **spațiu istoric** bine definit.

Cronologia permite ordonarea evenimentelor în succesiune temporală, evidențiind legătura dintre trecut, prezent și viitor. Prin stabilirea datelor și delimitarea **perioadelor istorice**, cercetătorii și istoricii pot urmări evoluția societății și pot înțelege mai bine **procesele istorice**, adică transformările lente și complexe care se desfășoară pe termen lung (timp de mai multe generații), precum formarea statelor, evoluția instituțiilor sau schimbările sociale și economice.

Principalele epoci istorice supuse studiului istoric sunt: **Preistoria**, **Antichitatea**, **Evul Mediu**, **Epoca Modernă** și **Epoca Contemporană**. Popoarele din Orientul antic și din Europa au măsurat timpul în mod diferit, iar numărarea anilor începea de la un eveniment considerat definitoriu pentru fiecare civilizație în parte, numit eră. Multe popoare considerau că începutul istoriei era legat fie de momentul creării universului, fie de o perioadă cu o anumită specificitate social-politică sau religioasă.

Spațiul istoric reprezintă cadrul geografic în care se desfășoară evenimentele. Relieful, clima, resursele naturale sau localizarea fizică într-un context geopolitic influențează evoluția unei societăți. În strânsă legătură cu acesta se află **spațiul cultural sau de civilizație**, care reflectă ansamblul de valori, tradiții și credințe al unei comunități. De exemplu, civilizațiile antice s-au dezvoltat cu predilecție în jurul marilor fluvii, unde condițiile naturale au favorizat agricultura, economia și organizarea socială, politică și militară.

Spațiul cultural reprezintă cadrul în care o comunitate umană își dezvoltă valorile, tradițiile, credințele, limba, arta și modul de viață specifice. Acesta se formează în timp, prin experiențe istorice comune, și depășește adesea granițele politice. Spațiul de civilizație reflectă identitatea unui popor și influențează relațiile dintre societăți, contribuind la diversitatea culturală a lumii.

Un element fundamental al analizei istorice este **cauzalitatea**, care presupune identificarea cauzelor și consecințelor evenimentelor. Niciun fapt istoric nu apare întâmplător; el este rezultatul unor factori politici, economici, sociali sau culturali și, la rândul său, produce efecte pe termen scurt sau lung.

Multiperspectivitatea în istorie înseamnă analizarea aceluiași eveniment din mai multe puncte de vedere, aparținând unor grupuri, state, culturi sau metode de cercetare diferite. Această abordare contribuie la o înțelegere completă și nuanțată a trecutului. În acest proces sunt analizate și interpretate dovezile rezultate dintr-o serie de surse primare și secundare. Totodată, istoricul trebuie să urmărească **obiectivitatea**, analizând sursele în mod critic. Utilizarea cronologiei, a proceselor istorice, a cauzalității, multiperspectivității și obiectivității permite o interpretare corectă și echilibrată a evoluției societății umane.

Multiperspectivitatea ne permite să ne punem în locul altor persoane, să vedem lumea prin perspectiva lor și să manifestăm empatie, încurajând totodată gândirea critică și toleranța față de opiniile diferite.

În concluzie, timpul și spațiul sunt repere indispensabile și esențiale în studierea aplicată și aprofundată a istoriei.

Aplic

I. Precizează secolul în care se integrează următoarele date:

- a. 82 î.H. _____ c. 476 d.H. _____
b. 753 î.H. _____ d. 1453 _____

II. Realizează o axă cronologică, în format digital (folosind PowerPoint sau Canva) pe care să plasezi perioadele istorice următoare: Preistorie, Antichitate, Ev Mediu, Epocă Modernă și Epocă Contemporană.

III. Citește cu atenție sursa și rezolvă cerințele.

„După descoperirea mijloacelor de cultivare a pământului și a posibilităților de a supraviețui astfel, cele mai vechi populații s-au stabilit de-a lungul marilor fluvii, unde datorită abundenței apei și climei calde și temperate, vegetația era suficient de bogată, iar cultivarea plantelor nu întâmpina obstacole naturale. Din acest motiv, istoricii vorbesc despre civilizații fluviale [...]. Multe sate apărute pe malurile fluviilor s-au transformat în orașe; orașele, unite de interese comune, s-au organizat apoi în diferite entități statale”. (adaptare după *Atlas istoric ilustrat al lumii*)

1. Pornind de la sursa dată, motivează de ce populațiile vechi au ales să se stabilească în apropierea fluviilor?
2. Care este legătura dintre agricultură și apariția statelor în Antichitate?
3. Scrie o relație cauză-efect stabilită între două informații selectate din sursă, precizând rolul fiecăreia dintre aceste informații (cauză, respectiv efect).

Investigație

Formați echipe de câte trei elevi. Documentați-vă online sau la bibliotecă și realizați în aplicația Canva sau în Google Slides o schemă a datării evenimentelor în funcție de ere, ca în modelul de mai jos, respectând pașii. Veți urmări 2-3 evenimente istorice ca repere și le veți plasa pe axa timpului specifică fiecărei ere.

Ere universale	Evenimentul-reper	Anul de început
Alexandrină	Crearea lumii	5493 î.H.
Evreiască	Crearea lumii	3761 î.H.
Bizantină	Crearea lumii de la Adam	1 septembrie 5509 î.H.

Cum realizezi o investigație?

Pasul 1: stabilești tema;

Pasul 2: faci un plan de cercetare;

Pasul 3: specți etapele și îndeplinești sarcinile;

Pasul 4: analizezi materialele tale și pe ale colegilor și le interpretezi;

Pasul 5: prezinți concluziile în clasă.

Complexul megalitic Stonehenge, din Regatul Unit

REȚIN

Istoria este știința care studiază trecutul umanității prin raportarea la timp și spațiu. Timpul istoric este împărțit în ere, epoci, milenii, secole, decenii, ani. Cronologia este acea știință auxiliară care ne ajută să înțelegem evenimentele istorice și ordinea în care s-au petrecut. Istoria este împărțită în epoci istorice, iar măsurarea timpului diferă de la un popor la altul, în funcție de eră. Spațiul istoric și cel cultural influențează evoluția societăților și identitatea acestora. Analiza istorică se bazează pe cauzalitate, multiperspectivitate și obiectivitate, contribuind la o înțelegere corectă și echilibrată a trecutului.

1.2. Surse istorice

Descopăr

Observă imaginile și diferitele tipuri de surse istorice. Discută cu profesorul și formulează o opinie referitoare la importanța analizării atente a surselor în studierea istoriei.

Inscripție egipteană străveche, expusă la Muzeul Luvru, din Paris

Psaltirea, document de secol XVII

Monedă din Macedonia antică, din secolul IV î.H. reprezentându-l pe Filip al II-lea

ȘTIAI CĂ...?

▶ Potrivit filozofului francez Cornelius Castoriadis (n. 1922 – m. 1997), istoria se ocupă cu „înregistrarea, cercetarea și reflexiunea critică asupra trecutului”.

Învăț

Încă din vremuri îndepărtate, oamenii au fost preocupați să descopere și să cerceteze modul de viață și realizările înaintașilor pentru a găsi legături identitare, informații privind dezvoltarea societății și semnificații culturale. Termenul din limba română „istorie” provine din grecescul „historia” (ἱστορία) și se referă la știința care studiază, cercetează și relatează date despre dezvoltarea unui popor, a unei societăți sau a unei culturi.

Istoricul grec **Herodot**, supranumit „părintele istoriei”, care a trăit în secolul V î.H., spunea în lucrarea sa, *Histories apodexis*, că rolul istoriei este de a descrie fapte din trecut pentru a nu le da uitării și pentru a ajuta la identificarea cauzelor care au dus la producerea lor. De aceea, de-a lungul timpului, cronicarii sau istoricii au fost preocupați să noteze fapte demne de atenție în „**anale**” sau în „**cronici**”. Istoria este despre cunoașterea trecutului uman, iar pentru a reconstitui evenimentele și modul de viață al oamenilor din diferite epoci, cercetătorii se bazează pe **surse istorice**. Acestea reprezintă urme lăsate de oameni.

1. Categoriile de surse istorice. În funcție de natura lor, sursele istorice pot fi:

Surse	Trăsături / Definiții	Exemple
nescrise	oferă informații despre activitățile economice și culturale ale unei societăți	surse arheologice, obiecte, clădiri, unelte, arme sau opere de artă
scrise	modalități de a cunoaște evenimentele politice și sociale ale unei epoci	documente oficiale, cronici, anale, inscripții, scrisori sau tratate, alianțe, ordine etc.
orale	păstrate și transmise prin viu grai	legende, tradiții, dar și mărturii ale celor care au trăit evenimentele
primare	elaborate în perioada în care s-au petrecut evenimentele	
secundare	interpretează și analizează informațiile din sursele primare, venind cu viziuni și abordări diferite	

2. Criterii de analiză și de verificare a surselor. În orice tip de cercetare este necesară analiza documentelor de arhivă din biblioteci, muzee, instituții și descoperirea unor informații relevante pe o anumită temă. De exemplu, jurnalele și memoriile pot descrie perioade istorice sau date științifice și relata simultan povești personale.

DICȚIONAR

anale = scrieri cu caracter istoric, în care evenimentele mai importante sunt povestite an de an

cronică = scriere având caracter istoric, în care sunt trecute cronologic evenimente din viața unui popor

surse arheologice = obiecte și urme materiale din trecut, descoperite de obicei prin săpături în pământ

fapt istoric = un eveniment care a avut loc într-un timp și spațiu determinate

proces istoric = serie de evenimente legate între ele care produc schimbări pe termen lung

Pentru a utiliza corect o sursă, istoricul aplică o analiză riguroasă, pe mai multe criterii:

- **Originea sursei** – se verifică autorul, locul și data realizării.
- **Scopul** – se stabilește de ce a fost creată sursa (pentru informare, propagandă etc.)
- **Conținutul** – se analizează informațiile din sursă și modul lor de prezentare.
- **Credibilitatea** – se evaluează dacă sursa este obiectivă sau subiectivă.
- **Contextul istoric** – se încadrează sursa în epoca sa, în contextul cultural-istoric.
- **Limitările** – se identifică elementele care lipsesc sau aspectele pe care sursa nu le clarifică.

Organizarea surselor istorice după **criteriul cronologic** înseamnă ordonarea lor în funcție de **momentul în care au fost create** sau de **perioada istorică pe care o descriu**. Aceasta ajută la înțelegerea evoluției unui fenomen, a unei societăți sau a unui eveniment în timp. Analiza critică este esențială pentru a evita interpretările greșite asupra trecutului.

3. Limbajul istoric. Istoria folosește un **limbaj specializat**, care ajută la descrierea proceselor și schimbărilor în timp. El include **termeni cronologici** (epocă, secol, mileniu etc.) dar și **concepțe politice** (monarhie, democrație, imperiu etc.), **termeni sociali** (clasă, strat social, comunitate etc.) și noțiuni care exprimă **evoluția istorică** (cauză, consecință, continuitate etc.).

Cunoașterea surselor istorice, a modului în care acestea se analizează și a limbajului specific istoriei reprezintă pași esențiali pentru înțelegerea trecutului. Prin utilizarea corectă a acestor instrumente, putem reconstrui evenimente și putem înțelege mai bine lumea în care trăim astăzi.

Aplic

I. Citește cu atenție sursa de mai jos și rezolvă cerințele.

„Printre orașele nobile și celebre ale lumii, Londra, capitala regatului Angliei, este unul dintre cele mai renumite, având mai presus de toate bogăție, comerț extins, măreție și splendoare [...]

Conform mărturiilor cronicarilor, Londra este mai veche decât Roma: întrucât ambele își au originea în aceiași strămoși troieni, iar Londra a fost creată de Brutus înainte ca Roma să fie fondată de Romulus și Remus. De aceea, chiar și în ziua de azi, ambele orașe folosesc aceleași legi și ordonanțe antice. La fel ca Roma, Londra este împărțită în cartiere; are șerifi numiți anual în loc de consuli; are un ordin de senatori și magistrați inferiori, precum și canalizări și apeducte. Fiecare categorie de procese judecătorești, fie ele de natură deliberativă, demonstrativă sau judiciară, are locul și instanța corespunzătoare, în zile bine stabilite [...]. Cred că nu există niciun alt oraș în care să se respecte mai mult obiceiurile aprobate – în ceea ce privește frecventarea bisericilor, respectarea poruncilor lui Dumnezeu și a sărbătorilor, miluirea sărmanilor, găzduirea străinilor [...], precum și în ceea ce privește organizarea ceremoniilor funerare. [...] Singurele inconveniențe ale Londrei sunt consumul excesiv de alcool al persoanelor nechibzuite și incendiile frecvente. Mai mult, aproape toți episcopii, abații și oamenii importanți din Anglia sunt, într-un fel, cetățeni și oameni liberi ai Londrei, deoarece au case magnifice acolo, la care se retrag, cheltuind sume mari de bani, ori de câte ori sunt chemați acolo la consilii și adunări de către rege sau episcopul lor sau sunt obligați să se ducă acolo pentru propriile afaceri.” (text adaptat după William Fitzstephen, „Descrierea Londrei”, traducere din limba latină de John Stow, *Un studiu al Londrei*; 1598, 1603, sursa: gutenber.org).

1. Menționează care sunt oamenii importanți din Anglia, conform sursei.
2. Precizează, potrivit sursei, două asemănări între orașele Londra și Roma.
3. Scrie o relație cauză-efect stabilită între două informații selectate din sursă, precizând rolul fiecăreia dintre aceste informații (cauză, respectiv efect).

ȘTIAI CĂ...?

➤ Datorită internetului, putem vorbi și de surse istorice multimedia, precum fotografiile, înregistrările video, documentarele sau mărturiile de pe rețelele sociale, care combină textul cu sunetul și imaginea.

➤ Tot surse istorice sunt și referințele grafice (tabele, grafice, ilustrații), care descriu schimbări produse în plan economic sau demografic într-un anumit interval de timp.

➤ Hărțile istorice sunt documente de referință din punct de vedere științific, cu ajutorul cărora este posibilă reconstituirea unor teritorii acoperite astăzi de ape sau care evidențiază modificări ale frontierelor unor state.

➤ Conform „Studiului Introductiv” al *Dicționarului Ortografic, Ortoepic și Morfologic al limbii române*, ediția 2021, se folosesc următoarele prescurtări: *î.H.* (înainte de Hristos), *î.e.n.* (înaintea erei noastre), *d.H.* (după Hristos), *e.n.* (era noastră).

➤ Pentru a înțelege cuvintele, noțiunile și concepțele noi, consultăți dexonline.ro sau „Dicționarul explicativ al limbii române”, ed. Univers Enciclopedic.

1.1. TIMP, SPAȚIU ISTORIC, CONCEPTE

Istoria studiază trecutul umanității prin raportarea la timp și spațiu, elemente esențiale pentru înțelegerea evenimentelor istorice. *Cronologia* este știința care datează și ordonează faptele în timp, stabilind succesiunea evenimentelor și facilitând analiza relațiilor de cauzalitate. Spațiul istoric și cultural influențează evoluția societăților. Studiul hărților ne permite să urmărim evoluția și modificarea hotarelor de-a lungul timpului, precum și să analizăm zonele de locuire ale popoarelor. Istoria se bazează pe cauzalitate, multiperspectivitate și analiză critică a surselor, pentru a oferi o interpretare obiectivă și echilibrată a trecutului, încurajând înțelegerea, empatia și gândirea critică.

1.2. SURSE ISTORICE

Din cele mai vechi timpuri, oamenii au fost interesați să cunoască trecutul și primele civilizații. „Istoria”, termen provenit din grecescul *historia*, reprezintă relatarea faptelor trecute, într-o înșiruire evenimentială cronologică, având rolul de a împiedica uitarea acestora. Procesul de cercetare a istoriei se bazează pe sursele istorice, care sunt urme lăsate de oameni și care pot fi nescrise, scrise, orale, primare și secundare. În prezent, sursele digitale, precum fotografiile, înregistrările video, documentarele sau rețelele sociale, completează resursele de studiu ale istoriei.

DETECTIV ÎN ISTORIE – PROIECT

Realizează o prezentare digitală pentru o sesiune de comunicări interșcolare cu tema „Pe urmele istoricilor antici”, folosind o aplicație digitală precum Canva, Google Slides sau PowerPoint. Vei menționa în prezentare cel puțin două teme de discuție, pornind de la împărțirea surselor istorice din lecție. Vei respecta etapele de realizare de mai jos.

CE Vei FACE? Pe baza cunoștințelor acumulate și consultând surse online, vei defini conceptele istorice, vei descoperi principiile care le fundamentează și vei căuta exemple din trecut sau din zilele noastre.

DE CE Vei FACE? Pentru a descoperi, a identifica și fixa noțiunile de bază în studierea istoriei, pentru a înțelege din punct de vedere cronologic evoluția evenimentelor din istoria contemporană.

CUM Vei FACE? Vei consulta surse online ca de exemplu *enciclopediaromaniei.ro*, pentru definirea conceptelor, a epocilor și pentru informații legate de personalități istorice. Pentru informații istorice tematice, poți consulta literatura de specialitate ca de exemplu *istoria.ro* și *magazinistoric.ro*.

CUM Vei ȘTI CĂ AI REUȘIT? Vei prezenta rezultatele proiectului în fața clasei și vei susține concluziile tale într-o dezbatere cu restul clasei.

ATENȚIE! Vei cita de fiecare dată sursa folosită în documentarea proiectului tău, menționând: autorul, publicația, site-ul, titlul articolului, anul publicării și, în cazul utilizării unor fotografii, vei preciza sursa de unde este preluată imaginea și autorul.

Investigație – Arheologia, ca știință

Realizează un eseu pe o pagină A4, cu titlul „Arheologia, ca știință”, în care vei argumenta de ce activitatea de arheolog are un rol central în studierea istoriei. Vei porni de la imaginile de mai jos pentru a putea descrie complexitatea activității desfășurate pe un sit arheologic. Te vei documenta online și la biblioteca școlii cu privire la tehnicile de datare folosite de către cercetători.

Arheolog care cercetează rămășițele unei civilizații dispărute

Sit arheologic cercetat în cele mai mici detalii și inventariat

Restaurarea comorilor arhitecturale, o sarcină foarte importantă

Se acordă 10 puncte din oficiu

I. Citește enunțurile și încercuiește A, ca în model, dacă răspunsul este adevărat, sau F, dacă îl consideri fals.

20 p.

1.	Termenul „istorie” provine din limba greacă și înseamnă relatare și cercetare.	☒ A	F
2.	Hărțile istorice nu oferă informații despre modificările frontierelor statelor.	A	☒ F
3.	Herodot considera că rolul istoriei este doar de a povesti evenimente, fără a se interesa de cauzele lor.	A	☒ F
4.	Sursele istorice pot fi primare sau secundare, în funcție de momentul în care au fost create.	A	☒ F
5.	Sursele orale nu mai sunt folosite în cercetarea istorică modernă.	A	☒ F

II. Stabilește corespondența corectă între elementele celor două coloane, ca în model.

20 p.

A	B
a. Obiectivitate	1. Unelte, arme, obiecte de podoabă, așezări
b. Surse nescrise	2. Interpretarea aceluiași eveniment din puncte de vedere diferite
c. Context istoric	3. Ansamblu de valori, tradiții și credințe al unei comunități?
d. Multiperspectivitate	4. Epoca și evenimentele în care a fost creată sursa
e. Civilizație	5. Analizarea faptelor istorice fără influențe subiective sau ideologice

III. Citește cu atenție sursa de mai jos, apoi rezolvă cerințele.

15 p.

„Herodot din Halicarnas înfățișează [...] rodul cercetărilor sale, pentru ca faptele oamenilor să nu pălească prin trecerea vremii, iar isprăvile mari și minunate săvârșite și de greci, și de barbari să nu fie date uitării; printre altele, va pomeni și pricina pentru care aceștia s-au războit între ei. [...]

Tot Herodot consemnează: «Datoria mea este să reproduc cele ce se spun, dar acestor lucruri nu sunt câtuși de puțin ținut să le dau crezare; cuvântul scris acum să-mi fie călăuză de-a lungul întregii mele lucrări.»

(adaptare după „Prefața” și „Studiul introductiv” de la Herodot, *Istoriei*)

1. Precizează, pe baza sursei, motivul pentru care Herodot și-a consemnat cercetările.
2. Formulează, pe baza sursei, un punct de vedere referitor la atitudinea lui Herodot față de mărturiile orale.
3. Precizează două motive pentru care istoria unui popor este legată de studierea atentă a surselor orale și scrise.

IV. Elaborează, în aproximativ o pagină A4, un eseu cu titlul „Importanța urmelor trecutului în înțelegerea istoriei”.

35 p.

Notă! Se punctează structurarea prezentării, evidențierea relației cauză-efect, respectarea succesiunii logice și cronologice a faptelor istorice și încadrarea în limita de spațiu.

Subiectul I	Subiectul II	Subiectul III	Subiectul IV	Din oficiu	Total
4 X 5 p. = 20 p.	4 X 5 p. = 20 p.	3 X 5 p. = 15 p.	5 X 7 p. = 35 p.	10 p.	100 p.

AUTOEVALUARE

Parcurgând această unitate, am învățat:	
Am întâmpinat următoarele dificultăți:	
Mi-aș putea îmbunătăți performanța dacă:	
Activitatea mea ar putea fi apreciată ca:	foarte bună ☐ bună ☐ satisfăcătoare ☐ nesatisfăcătoare ☐

Unitatea 2

Zorii civilizației

- Repere ale Preistoriei • Mesopotamia și Egiptul antic.
Structuri politice, societate și economie
- Cultura Orientului antic • Studiu de caz: Credințe
și ritualuri • Recapitulare • Evaluare

2.1. Repere ale Preistoriei

Descopăr

Discută cu profesorul despre modul de viață al omului din epoca de piatră, folosindu-te de imaginile alăturate și de cunoștințele dobândite.

Topoare specifice Preistoriei de diferite tipuri și dimensiuni

Vânători preistorici, vindecați de vraci reproducere grafică

ȘTIAI CĂ...?

> Există două mari teorii care încearcă să explice apariția omului: *Teoria creaționistă*, care susține ideea că omul a fost creat așa cum este el astăzi de un Dumnezeu unic, și *Teoria evoluționistă*, care promovează ideea că omul și animalele au evoluat din specii anterioare, sub influența condițiilor naturale.

> Cel mai cunoscut și mai bine conservat arc din Europa preistorică a fost descoperit la Holmegaard (Danemarca). Acesta a fost găsit într-o mlaștină care a conservat lemnul organic. Arcul are o vechime uimitoare (datează din jurul anului 9000 î.H.) și este realizat dintr-o singură bucată de lemn de ulm, având o formă distinctivă, cu brațele subțiate spre capete.

Învăț

Preistoria este considerată cea mai lungă perioadă din trecutul omenirii. Ea se întinde de la apariția primilor hominizi până la inventarea scrisului. Este perioada despre care nu avem izvoare scrise, iar informațiile de care dispunem provin exclusiv din descoperirile (unelte, arme, locuințe, oase sau alte vestigii) realizate de arheologi.

Epoca pietrei este prima și cea mai lungă perioadă a Preistoriei, fiind caracterizată prin folosirea obiectelor din piatră. Ea se împarte la rândul ei în: **paleolitic** (epoca veche a pietrei), **mezolitic** (epoca de mijloc a pietrei) și **neolitic** (epoca nouă a pietrei).

În **paleolitic**, oamenii erau vânători-culegători, confecționau unelte și arme din piatră, trăiau în peșteri, grotte sau adăposturi simple, iar modul lor de viață era nomad. Cea mai importantă descoperire din această perioadă a fost controlarea focului, care a permis oamenilor să-și modifice alimentația, să supraviețuiască mai bine iernilor și să se dezvolte social și cultural. Primele manifestări artistice notabile sunt reprezentate de arta rupestră (picturile rupestre de la Altamira, în Spania, și Lascaux, în Franța) și statuetele feminine legate de cultul fecundității (de exemplu: *Venus* din Willendorf, Austria).

Mezoliticul este o perioadă de tranziție între paleolitic și neolitic, în care omul se adaptează la schimbările de mediu. Cele mai importante inovații au fost: apariția microlitelor (unelte din piatră mult mai mici), a uneltelor compozite (microlite fixate pe obiecte din os, corn sau lemn, pentru a se obține unelte mai eficiente: săgeți, harpoane, cuțite etc.), domesticirea primului animal (câinele) și perfecționarea arcului cu săgeți.

Pictura rupestră din peștera Lascaux, de pe teritoriul Franței

Pictură din peștera Cuciulat, România

DICȚIONAR

hominid = familie de primat din care fac parte omul modern și precursorii săi

artă rupestră = desene, picturi sau gravuri realizate pe pereții sau tavanele peșterilor

cultul fecundității = credințe și ritualuri preistorice prin care comunitățile încercau să asigure fertilitatea (reproducerea), esențială pentru supraviețuirea comunității

nomad = mod de viață al unei persoane sau al unei comunități care nu are o așezare permanentă și care se mută regulat dintr-un loc în altul

aliaj = produs obținut prin topirea laolaltă a anumitor metale

În **neolitic**, trecerea la agricultură și creșterea animalelor a fost considerată o adevărată revoluție. Oamenii au învățat să cultive cereale (grâu, orz) și leguminoase (mazăre, linte), schimbându-și modul de viață. Comunitățile devin sedentare și oamenii și-au construit locuințe durabile. Uneltele au devenit din ce în ce mai perfecționate prin tehnica șlefuirii, iar pentru a depozita alimentele, oamenii au deprins olăritul (crearea de obiecte din ceramică prin modelarea și arderea lutului).

Epoca metalelor a reprezentat ultima mare perioadă a Preistoriei, fiind definită de utilizarea obiectelor din metal. Primul metal folosit a fost cuprul, utilizat mai ales pentru confecționarea podoabelor și a obiectelor cu rol religios. Întrucât piatra a rămas materialul dominant, această perioadă, numită „eneolitic” sau „calcolitic”, a fost considerată o perioadă de tranziție.

Epoca bronzului a început cu o inovație majoră: crearea unui aliaj mai dur și mai rezistent, folosit pentru confecționarea armelor și a uneltelor. Întrucât tehnica de extragere și de prelucrare a metalelor (metalurgia) necesita cunoștințe avansate, iar materia primă nu se găsea oriunde, au avut loc modificări profunde în organizarea comunităților umane. S-au intensificat schimburile comerciale, au apărut așezările fortificate și s-a conturat o societate stratificată, care a favorizat apariția și dezvoltarea elitelor războinice.

Gânditorul și femeia șezând, cultura Hamangia, România (neoliticul târziu)

Epoca fierului a fost marcată de utilizarea unui metal abundent, dar greu de prelucrat întrucât, necesita procesarea la temperaturi mari. Uneltele din fier au devenit mai răspândite decât cele din bronz și au contribuit la creșterea eficienței muncii și a productivității agricole, iar acest lucru a generat un salt demografic. În plan militar, armele din fier au oferit un avantaj tehnologic popoarelor care cunoșteau și stăpâneau metalurgia fierului.

Carul din Trundholm, Danemarca

Între anii 5000 și 3500 î.H. au apărut primele construcții megalitice alcătuite din **menhiri** (blocuri de piatră așezate vertical), **dolmene** (lespezi gigantice așezate orizontal pe două sau pe mai multe blocuri verticale) și ulterior **cromlehuri** (complexuri de menhiri așezați în formă circulară). Cel mai impresionant monument este **Stonehenge**, din sudul Angliei, care este asociat cu practicarea cultului morților (al strămoșilor) și a cultului solar.

Complexul Stonehenge, Anglia

REȚIN

Preistoria este cea mai lungă perioadă din istoria umanității. Ea se împarte în epoca pietrei (paleolitic, mezolitic, neolitic) și epoca metalelor (epoca bronzului, epoca fierului). Prima revoluție a omenirii poate fi considerată cea neolitică, când omul s-a transformat din vânător-culegător în cultivator și crescător de animale. Noi schimbări radicale au avut loc odată cu epoca metalelor, când sunt confecționate unelte din metal, iar societatea devine una stratificată, condusă de elite războinice.

Cioplirea pietrei – schiță detaliată a omului preistoric

Aplic

I. Construiește o axă cronologică în care să se evidențieze succesiunea următoarelor procese și evenimente istorice din Preistorie:

- apariția primelor unelte de piatră cioplită;
- stăpânirea și utilizarea focului;
- dezvoltarea tehnicii de șlefuire a pietrei și a olăritului;
- perfecționarea și diversificarea uneltelor și a armelor din fier;
- utilizarea pe scară largă a bronzului.

II. Citește cu atenție sursele și rezolvă cerințele.

SURSA A

„Mulți cercetători consideră că utilizarea focului [...] este esențială în evoluția omului modern. Omul primitiv a folosit probabil la început focul provenit din incendiile de câmpie sau din fulgere, până când a învățat cum să îl aprindă cu ajutorul cremenii și cum să îl stăpânească. El și-a însușit astfel controlul unei forțe a naturii pentru a se proteja sau pentru a ataca. Focul a început să fie folosit și la gătitul și friptul mâncării. Probabil tot descoperirea lui i-a permis omului să pătrundă și să locuiască în peșteri.” (text adaptat după *Marea Istorie ilustrată a lumii*)

SURSA B

„Stonehenge este cel mai faimos și totodată cel mai misterios monument megalitic din istoria lumii, astăzi parte a patrimoniului UNESCO. A fost construit acum 5000 de ani, în câmpia de la Salisbury, în comitatul Wiltshire, Anglia. Practic este o construcție circulară, realizată din blocuri uriașe de piatră șlefuită. Primul cerc, cel exterior, are un diametru de 33 de metri, compus din 30 de menhire. Fiecare pereche de pietre uriașe are poziționată deasupra un alt bloc imens de piatră, și seamănă cu niște uși sau ferestre uriașe. Al doilea cerc, cel interior, este format din alte pietre de mari dimensiuni, dar mai mici decât cele exterioare. Cea de-a treia amenajare, și ultima, aflată chiar în mijlocul complexului este sub forma unui semicerc, alcătuită din pietre de mai mici dimensiuni. În urma săpăturilor arheologice au fost descoperite și numeroase morminte neolitice, numite „găurile lui Aubrey”, dar și o placă mare de gresie, situată chiar în mijlocul complexului. Cum a fost construit Stonehenge, cu mijloacele tehnice de atunci, dar mai ales scopul acestui complex, rămân și astăzi un mister. Una dintre ipotezele cele mai cunoscute avansate de specialiști, este aceea că Stonehenge a fost un uriaș calendar solar.” (adaptare după Cosmin Pătrașcu Zamfirache, *Dezvăluiri despre misteriosul Stonehenge. Ce spun noile cercetări că era marele complex megalitic din Anglia*, adevarul.ro)

1. Conform textului citat, care erau sursele inițiale din care omul primitiv obținea focul, înainte de a învăța să îl aprindă?
2. Ce material a folosit omul primitiv pentru a reuși să aprindă și să stăpânească focul?
3. Explică în două-trei enunțuri de ce controlarea focului este considerată esențială în evoluția omului modern.
4. Menționează, conform sursei B, când a fost construit Stonehenge și ce dimensiuni aveau primele două cercuri ale monumentului?
5. Conform surselor A și B, realizează un eseu de o pagină în care să explici importanța descoperirilor din Preistorie pentru comunitățile străvechi.

DETECTIV ÎN ISTORIE – PROIECT

Portofoliu. Pregătește o mapă de dimensiunea A4, la care să adaugi fișele de lucru realizate de tine pe parcursul anului școlar. Fiecare fișă trebuie să aibă un titlu adecvat, să fie rezultatul activității și documentării tale individuale și să poată fi prezentată în fața clasei. Varianta digitală a portofoliului tău digital va conține fișierele pentru care te-ai documentat în timpul anului școlar (fotografii, înregistrări video, prezentări digitale, cărți în variantă digitală, audio-book-uri, galerie de link-uri utile etc.).

Realizează o prezentare (în format digital sau fizic) care să conțină reprezentări artistice preistorice (picturi, sculpturi, obiecte), ilustrând diferite aspecte ale vieții de zi cu zi (economic, social, spiritual). Adaugă prezentarea la portofoliul tău școlar.

2.2. Mesopotamia și Egiptul antic. Structuri politice, societate și economie

Descopăr

Citește cu atenție textul de la sursa A, analizează sursele B și C apoi răspunde la cerințe.

SURSA A

„Civilizație este numele pe care îl dăm interacțiunii foarte creative a ființelor umane, în momentul în care [...] s-au acumulat o masă critică de potențial cultural și un anumit excedent [plus, surplus] de resurse. În civilizație, această interacțiune eliberează capacitățile de dezvoltare ale omului la un cu totul alt nivel și face ca [...] dezvoltarea ulterioară să devină implicită. [...] Începem cu prima civilizație care poate fi recunoscută ca atare, în Mesopotamia. Următorul exemplu este în Egipt, unde civilizația se observă puțin mai târziu, în jurul anului 3100 î.e.n.” (text adaptat după J.M. Roberts, O.A. Westad, *Istoria lumii*)

SURSA B

Statuia regelui egiptean Ramses al II-lea, expusă la muzeul din Memphis, Egipt

SURSA C

Situl arheologic din Irak unde a fost descoperit legendarul oraș Uruk

1. Conform sursei A, care sunt cele două elemente necesare pentru ca o societate să poată fi numită „civilizație”?
2. Care sunt primele două zone geografice, menționate în sursa A, ca fiind leagăne ale civilizației și ce au ele în comun?
3. Discută în clasă pe baza surselor B și C despre importanța interpretării descoperirilor arheologice în procesul de înțelegere a civilizațiilor străvechi.

ȘTIAI CĂ...?

➤ Templul ridicat de regele babilonian Nabucodonosor al II-lea pentru zeul suprem Marduk avea cinci etaje, o bază pătrată și o înălțime de 90 de metri. Templul a fost numit Etemenanki „casa pe care se sprijină cerul” și apare descris în Biblie sub numele de Turnul Babel.

Turnul Babel

➤ Grădinile suspendate din Babilon, considerate una dintre cele șapte minuni ale lumii antice, rămân și astăzi învăluite în mister. Una dintre teorii susține că grădinile au fost construite de regele Nabucodonosor al II-lea pentru soția sa, Amytis, iar legendele grecești o menționează pe regina Semiramida, care ar fi reconstruit Babilonul și le-ar fi amenajat. Cercetările recente oferă însă detalii despre un „palat fără egal”, cu grădini luxuriante, terasate, în orașul asirian Ninive.

Grădinile suspendate din Babilon, gravură de Martin Heemskerck, din sec. XVI

DICȚIONAR

oraș-stat = formă de organizare politică alcătuită dintr-un oraș și teritoriul din jurul său

imperiu = formă de organizare statală de mari dimensiuni, bazată pe cucerirea teritoriilor locuite de alte popoare

politeism = religie care are la bază credința în mai mulți zei

monoteism = religie care se fundamentează pe credința într-o singură divinitate

Statua reginei Hatșepsut care a domnit între 1479 î.H. și 1458 î.H.
- Templul din Karnak, Egipt

Învăț

Structuri politice. Prima mare civilizație a Antichității a apărut în Mesopotamia, regiune denumită de vechii greci „țara dintre fluvii”, adică dintre Tigru și Eufrat. În acest spațiu s-au stabilit mai multe popoare: **sumerienii** – în sud, **akkadienii** – în centru și **asirienii** – în nord.

Odată cu apariția sistemelor de irigație din agricultură, în zona de sud, necesitatea întreținerii și dezvoltării lor continue a determinat societățile să se organizeze din ce în ce mai complex. Au apărut astfel primele structuri politice de tip **oraș-stat**, precum **Ur**, **Uruk** sau **Lagaș**. La conducerea acestora s-au aflat regi (*patesi*), care se considerau descendenții/loțiitorii pe Pământ ai unei divinități supreme. Atribuțiile regelui erau administrative, judecătorești, militare și religioase. Rivalitatea dintre acești regi a fost o caracteristică specifică acestei perioade.

Ulterior, au apărut **regatele** și **imperiile**. Sargon I, regele Akkadului, a unificat întreg teritoriul Mesopotamiei (2334 î.H.) și și-a luat titlul de „rege al celor patru părți ale lumii”. El a extins sistemul canalelor de irigație, a intensificat relațiile comerciale și a creat o armată permanentă. Dominația akkadiană a fost înlocuită succesiv de supremația cetății Ur, a Vechiului Imperiu Babilonian, a Regatului Asirian și a Noului Imperiu Babilonian. Valoroase informații despre societatea mesopotamiană ne sunt oferite de *Codul lui Hammurabi*, un set de legi apărut în jurul anului 1760 î.H.

A doua mare civilizație a Antichității a apărut în Egipt, pe fâșia de pământ fertil pe care Nilul a creat-o în nordul Africii. În mileniul al IV-lea î.H., s-au format două regate: unul în nord, **Egiptul de Jos**, și altul în sud, numit **Egiptul de Sus**, unificate în jurul anului 3200 î.H. de către regele Menes. Regele, numit și faraon, dispunea de viața și averea supușilor săi, emitea legi, decidea în problemele păcii și războiului, numea funcționari, stabilea impozite, conducea administrația, justiția și armata. În ochii vechilor egipteni, faraonul era „fiul lui Ra”, zeul Soare, și, deci, el însuși zeu.

Administrația era centralizată, iar statul era împărțit în provincii (*nome*), conduse de guvernatori (*nomarhi*). Aceștia trebuiau să se preocupe de întreținerea canalelor de irigație, răspundeau de siguranță și de recrutările pentru armată, fiind supravegheați de un „loțiitor al regelui” (*vizir*). Un rol important în organizarea administrației l-au avut scribii (funcționari de grad inferior, contabili, copişti). Baza economiei atât în Mesopotamia, cât și în Egipt a fost **agricultura**. Cele mai importante cereale cultivate au fost orzul și grâul, iar grădinăritul și pomicultura au devenit, de asemenea, activități răspândite. **Meșteșugurile** au fost influențate de resursele oferite de cadrul natural. În Mesopotamia, cele mai răspândite meșteșuguri au fost exploatarea stufului și a trestiei, prelucrarea pieilor și olăritul. În Egipt, majoritatea resurselor naturale au fost folosite la construirea piramidelor, a statuilor și a obiectelor din metal. Lipsa unor resurse naturale și excedentul de alte produse au favorizat **schimburile comerciale** realizate pe uscat sau pe mare.

Religia popoarelor din Mesopotamia și Egipt s-a evidențiat în această perioadă prin caracterul politeist. În Mesopotamia, fiecare oraș-stat își avea zeul său principal. Orașul-stat Eridu îl avea ca divinitate supremă pe Enki, Uruk pe Anu, Nippur pe Enlil, iar Babilon pe Marduk. În Egipt, divinitatea cea mai importantă era zeul soarelui, Ra. Alte divinități erau reprezentate în obiectele de cult dedicate lor (statuete, gravuri, picturi etc.), sub forma unor creaturi hibride, precum zeul Horus, cu cap de șoim, sau Amon, cu cap de berbec. A existat și o tentativă de

Templul alb și ziguratul, Uruk, așezare care datează din 3200-3000 î.H.

JOC ÎN GRUP

Alcătuți două echipe care să se documenteze în legătură cu cele două ilustrații de mai jos. Fiecare echipă formulează șapte întrebări despre imaginea echipei adverse. Fiecare răspuns corect înseamnă un punct. Câștigă echipa care strânge cele mai multe puncte.

A

Stela de bazalt cu Codul lui Hammurabi, Muzeul Luvru, Paris, Franța

B

Figurină din bronz care îl reprezintă pe regele Sargon I

reformă religioasă în vremea faraonului Akhenaton (cca. 1400 – 1362 î.H.), care a încercat să impună o formă de monoteism prin venerarea exclusivă a lui Aton, discul solar, dar a eșuat din cauza conservatorismului religios.

Hatșepsut, regina-faraon, a fost una dintre figurile emblematice ale Egiptului antic. Ea a fost sora și soția faraonului Tutmes al II-lea, dar după moartea soțului ei, și-a asumat titlul de regentă pentru minorul Tutmes al III-lea. În anul 1473 î.H., ea a preluat coroana Egiptului și a fost reprezentată în temple ca bărbat. Pentru a-și legitima autoritatea, Hatșepsut a introdus ideea că ea era fiica zeului Amon. În timpul domniei sale, a fost construit templul funerar de la Deir el-Bahri și a avut loc expediția pașnică în țara Punt, de unde au fost aduse bunuri prețioase precum tămâie, aur, abanos, fildeș și animale exotice. Deși faraonul Tutmes al III-lea a inițiat un proces de ștergere din istorie a reginei, monumentele sale au supraviețuit timpului.

Ramses al II-lea, cunoscut și sub numele de Ramses cel Mare, a fost unul dintre cei mai importanți faraoni ai Egiptului antic, conducând țara timp de 66 de ani (1279 î.H.-1213 î.H.). Domnia sa este considerată apogeul puterii militare a Regatului Nou, fiind marcată de faimoasa bătălie de la Kadesh împotriva hitiților. Confruntarea s-a încheiat cu semnarea primului tratat de pace documentat din istorie. În timpul domniei sale, au fost construite temple uriașe, precum cele de la Abu Simbel și Ramesseum, și a extins complexurile de la Luxor și Karnak.

REȚIN

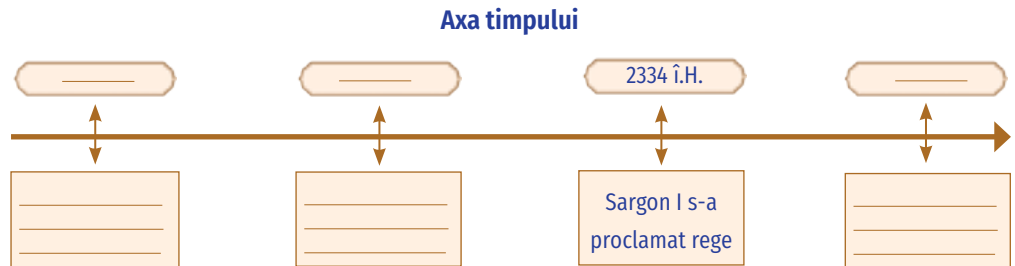
Primele mari civilizații ale Antichității au apărut în Mesopotamia și Egipt, fiind „daruri ale fluviilor” Tigru, Eufrat și Nil. Formele de organizare specifică au evoluat de la orașul-stat către regate și imperii. Baza economică a acestor societăți politeiste a fost reprezentată de agricultură. Structura socială a fost una ierarhizată, care avea în vârful ei un rege, continua cu o elită aristocratică sacerdotală și militară și avea la bază oamenii de rând și sclavii.

Aplic

I. Construiește o axă cronologică în care să se evidențieze succesiunea următoarelor procese și evenimente istorice din Orientul antic, ca în model:

- Menes a unit Egiptul de Sus cu Egiptul de Jos;
- apariția primelor orașe-stat în Sumer;
- Sargon I s-a proclamat „rege al celor patru părți ale lumii”;
- a fost elaborat *Codul lui Hammurabi*.

Model:

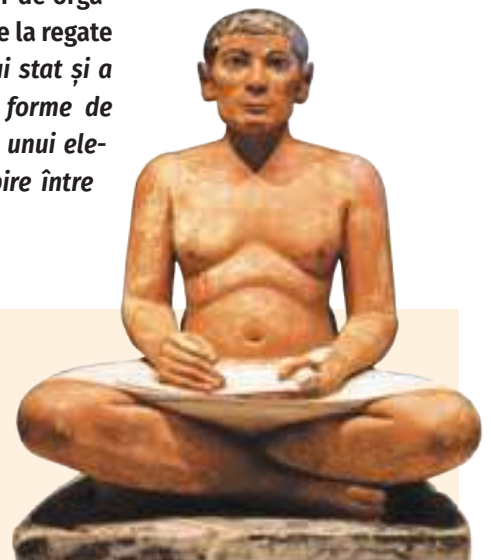

II. Citește cu atenție sursa și răspunde la cerințe.

„Orașul [Babilon] întrece în frumusețe toate celelalte orașe despre care avem cunoștință. La exterior, este înconjurat de un șanț adânc și lat, plin cu apă; urmează un zid de întărire [...]. Sus, pe coama zidului, au fost clădite la margine niște turnuri cu o singură încăpere [...]. În zid, de jur împrejur, sunt deschise o sută de porți din aramă [...]. Orașul se împarte în două: el este tăiat pe la mijloc de un fluviu mare, adânc și repede, numit Eufrat [...]. În fiecare din cele două părți ale orașului se află la mijloc un mănunchi de clădiri întărite: într-o parte, palatele regești înconjurare de un zid mare și puternic; în cealaltă, un sanctuar cu porți de aramă [...]. În mijlocul sanctuarului se ridică un turn trainic [...]” (adaptare după Herodot, *Istoriei*)

- Identifică în text o expresie care arată opinia autorului față de orașul Babilon.
- Descoperă două argumente prin care Herodot își susține punctul de vedere.
- Pe baza descrierii lui Herodot, desenează o hartă simplificată a Babilonului. Documentează-te la bibliotecă sau pe internet și compară harta cu planul unui oraș modern.

III. Fișă de portofoliu. Realizează o prezentare PowerPoint sau pe 3-5 foi A4 a evoluției formelor de organizare politică din Orientul antic de la orașe-state la regate și imperii care să cuprindă: *denumirea câte unui stat și a unui conducător politic corespunzător fiecărei forme de organizare; încadrarea cronologică și descrierea unui element de continuitate, o asemănare și o deosebire între formele de organizare politică.*

Scrib șezând, sculptură egipteană din mileniul III î.H.

DETECTIV ÎN ISTORIE - PROIECT

Imaginează-ți că ești un scrib regal din Mesopotamia sau Egiptul antic și ai primit sarcina de a consemna domnia suveranului tău. Alege un conducător antic, documentează-te și scrie o cronică în care să menționezi o dovadă a puterii sale militare, o dovadă a prosperității economice și o dovadă a legăturii suveranului cu zeii. Poți adăuga imagini, desene sau schițe ale unor planuri de luptă.

Sfat isteț: pentru un plus de realism, suportul tău de scris poate imita tăblițele de lut sau papirusul din Egipt.

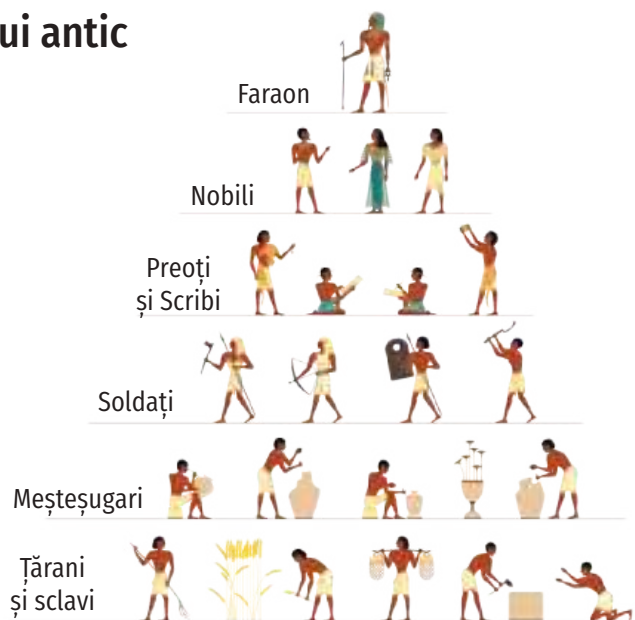
2.3. Cultura Orientului antic

Descopăr

Privește cu atenție imaginea ierarhiei sociale din Egiptul antic și rezolvă cerințele.

1. Discută cu profesorul despre raporturile interumane impuse de ierarhia socială a acelor vremuri.

2. Care era rolul scribului în raport cu celelalte categorii sociale?

Piramida socială în Egiptul antic

Învăț

Sistemele de scriere. Apariția scrisului în Orientul antic a fost determinată de o serie de necesități practice. Odată cu evoluția structurilor politice și economice, societățile umane aveau nevoie de modalități prin care să țină evidența recoltelor colectate, a mărfurilor vândute sau cumpărate, a taxelor încasate, dar și de a consemna informații și reglementări necesare bunei funcționări a administrației centrale sau locale.

Astfel, nu întâmplător, cea mai veche scriere a fost descoperită în sudul Mesopotamiei, în mileniul al IV-lea î.H., de către sumerieni, creatorii modelului politic de tip oraș-stat. La început, ea conținea **pictograme**, dar a evoluat rapid spre semne abstracte în formă de *cui* (de unde vine și numele de **scriere cuneiformă**, din termenul latin *cuneus*, care înseamnă „cui”). Scrierea cuneiformă se realiza prin imprimarea semnelor pe tăblițe de lut umed, cu ajutorul unui obiect ascuțit.

Spre sfârșitul mileniului al IV-lea î.H., au apărut în Egipt primele **hieroglife**, care simbolizau obiecte, idei abstracte, ființe, dar și indicații fonetice (despre modul de pronunțare/articulare sonoră). Scrierea hieroglifică a fost folosită inclusiv pentru inscripțiile monumentale, pe pereții templelor, mormintelor, pe laturile obeliscurilor și în interiorul sarcofagelor, având atât un rol sacru, cât și decorativ. Pentru însemnările administrative sau religioase, egiptenii au folosit **papyrusul**, obținut dintr-o plantă ce creștea în valea Nilului.

Se consideră că primul **alfabet** timpuriu a apărut în mileniul al II-lea î.H. și a derivat din hieroglifice. El este numit *proto-sinaitic*, pentru că se regăsește pe inscripții descoperite în peninsula Sinai. Ulterior, în jurul anului 1000 î.H., fenicienii au dezvoltat propriul alfabet, care conținea 22 de consoane. Răspândirea **alfabetului fenician** s-a realizat prin intermediul negustorilor fenicieni și a fost favorizat de faptul că era mult mai simplu de învățat și folosit, fiecare semn reprezentând un sunet. În jurul anului 800 î.H., grecii au preluat acest alfabet, l-au modificat prin adăugarea vocalelor și l-au răspândit în zona Mării Mediterane.

Invenții și descoperiri. Una dintre cele mai importante invenții din Orientul antic a fost roata. Inițial, ea a fost folosită pentru olărit (în jurul anului 3500 î.H.), iar ulterior a fost adaptată pentru transport, ducând la apariția primelor căruțe și care cu roți, esențiale atât pentru armată, cât și pentru producția agricolă, transport și dezvoltarea comerțului. O altă inovație a sumerienilor a fost **sistemul sexagesimal** (având ca bază numărul 60), care a influențat modul în care măsurăm timpul și spațiul. Datorită acestuia, avem 60 de secunde într-un minut, 60 de minute într-o oră și 360 de grade într-un cerc.

DICȚIONAR

pictograme = reprezentări grafice simplificate ale obiectelor

hieroglifice = desene sau simboluri grafice folosite în Egiptul antic pentru a reda sunete sau idei

obelisc = monument înalt, îngust, cu patru fețe, alcătuit dintr-un singur bloc de piatră și terminat cu o piramidă mică în vârf

zigurat = templu în trepte, specific Mesopotamiei antice

papyrus = suport pentru scriere, obținut din tulpina unei plante ce creștea în valea Nilului

stelă = placă sau lespede verticală din piatră, adesea gravată cu inscripții, sculpturi sau picturi

scriere demotică = formă de scriere simplificată și cursivă, folosită în Egipt

Scriere cuneiformă ce conține un contract de vânzare a unui teren și a unei case, cca. 2600 î.H.

Alfabetul fenician

ȘTIAI CĂ...?

➤ O particularitate a artei din Mesopotamia o constituie **sigiliile cilindrice**. Acestea erau rulate pe lutul moale al tăblițelor de scris sau al vaselor, pentru a marca proprietatea. Sigiliile erau adesea purtate de proprietari ca bijuterii sau amulete, fiind atârnată cu un șnur, în jurul gâtului.

➤ Descifrarea hieroglifelor egiptene de către Jean-François Champollion, în anul 1822, a fost posibilă datorită **Pietrei din Rosetta**, o stelă ce conținea un text trilingv, scris în scrierea hieroglifică, demotică și greacă veche.

Piatra din Rosetta

Ziguratul din Ur

Piramidele din Giza, Egipt

Una dintre cele mai mari invenții ale egiptenilor a fost **calendarul solar**. Bazându-se pe observațiile asupra stelei Sirius și pe ciclurile inundațiilor Nilului, egiptenii au împărțit anul în 365 de zile, împărțit în 12 luni de câte 30 de zile, la care mai adăugau cinci zile suplimentare dedicate sărbătorilor religioase. Acest tip de calendar era mult mai precis decât calendarele de tip lunar și a avut o influență directă asupra apariției calendarelor ulterioare, inclusiv asupra celui roman.

Utilizarea roții pentru transport apare pe *Stindardul regal din Ur*, mileniul III î.H.

Domenii ale cunoașterii și exprimării artistice: literatura, științele și arta. Cea mai cunoscută creație literară a Orientului antic este *Epopoea lui Ghilgameș*. Ea îl are în centrul acțiunii pe regele legendar al cetății Uruk și explorează teme universale precum prietenia, moartea, căutarea nemuririi și sensul vieții.

Originile literaturii	
Sumer	Egipt
Literatura sumeriană se situează între scrierile religioase și cele profane. Principalele categorii de creații literare sunt: imnuri către zei și temple, cântece în cinstea regelui, descântece și lamentații, scrieri mitologice, povestiri și legende eroice, scrieri de tipul dezbaterilor filozofico-retorice.	Literatura egipteană este reprezentată de scrierile de inspirație religioasă, dar și de creații lirice: imnuri către zei, textele piramidelor, textele sarcofagelor (necroloage etc.), <i>Cartea Morților</i>, scrierile magice (incantații, descântece etc.), povestiri, legende și poezii de dragoste.

Știința în Orientul antic a fost profund legată de nevoile practice și de religie. Mesopotamienii au excelat în **astronomie** și **matematică**, iar egiptenii au făcut progrese notabile în **medicină**, **arhitectură** și **inginerie**. Cunoștințele de anatomie ale egiptenilor au fost dobândite parțial din tehnicile avansate de îmbalsămare. Au fost atestate numeroase papirusuri medicale, care descriau atât proceduri chirurgicale, cât și tratamente.

Cea mai importantă componentă de manifestare artistică a Orientului antic a fost **arhitectura**. În Mesopotamia, lipsa pietrei a dus la perfecționarea tehnicilor de utilizare a cărămizilor de lut (uscate sau arse) în construcții, ceea ce a favorizat dezvoltarea unor structuri masive precum **ziguratele** (temple construite în trepte). Arhitectura mesopotamiană era caracterizată prin ziduri groase, fundații înalte și utilizarea fațadelor decorate cu cărămizi smălțuite (exemplu: *Poarta Ishtar*, din Babilon). În Egipt, abundența pietrei a favorizat construirea de monumente durabile, de mari dimensiuni, specifice credinței în **viața eternă**. Astfel, arhitectura egipteană a avut ca trăsătură specifică ridicarea de **piramide**, morminte regale, temple (Luxor, Karnak) și **obeliscuri**. Sculptura și pictura au jucat un rol secundar, fiind valorificate în cadrul arhitecturii monumentale.

Aplic

I. Citește cu atenție sursa și rezolvă cerințele.

„Un element arhitectural original egiptean era obeliscul. În îndepărtata epocă predinastică, un bloc subțire și înalt de piatră era plantat vertical, iar pe vârful său apărea soarele, la răsărit [...] Apoi, când cultul soarelui a devenit mai popular, obeliscurile – având sculptate imagini simbolice și texte hieroglifice – au apărut, unul câte unul, în fața templelor. [...] Azi, în tot Egiptul n-au mai rămas decât patru sau cinci obeliscuri. Însă de-a lungul secolelor au fost transportate mai multe astfel de obiecte de cult la Paris, la Londra, la Constantinopol, la New York. Cele mai multe se află la Roma – în număr de 12.” (adaptare după Ovidiu Drimba, *Istoria culturii și civilizației*)

1. Pe baza textului, identifică o cauză care a determinat apariția și răspândirea obeliscului în Egiptul antic.

2. Argumentează de ce păstrarea vestigiilor egiptene la Luvru e un beneficiu cultural mondial.

II. Realizați, în echipe de 3-4 elevi, o prezentare digitală (folosind aplicații precum Google Slides, PowerPoint sau Canva) despre un domeniu al cunoașterii și exprimării artistice din Orientul antic (de exemplu: astrologia, medicina, arhitectura sumeriană/egipteană etc.).

Notă! Prezentarea trebuie să includă și să utilizeze patru tipuri de surse diferite: un text scurt dintr-o scriere istorică antică, o imagine reprezentativă a unui artefact, monument sau element specific, o hartă istorică care să ilustreze aria geografică sau răspândirea culturală a aspectului ales și un text istoriografic dintr-o lucrare a unui istoric/specialist în domeniu.

Obelisc amplasat în templul de la Karnak

REȚIN

Cultura Orientului antic s-a definit prin apariția primelor sisteme de scriere (cuneiforme și hieroglifice) și a alfabetului. Literatura Orientului antic a lăsat moștenire capodopere ca *Epopoea lui Ghilgameș* și textele funerare egiptene. Pe plan științific, sumerienii au dezvoltat sistemul sexagesimal, în timp ce egiptenii au excelat în medicină și în tehnicile de mumificare. Realizările arhitectonice reprezentative din Mesopotamia au fost ziguratele, iar în Egipt, piramidele.

DETECTIV ÎN ISTORIE - DEZBATERE

Clasa se împarte în două echipe. Prima echipă va citi *Epopoea lui Ghilgameș* și se va documenta asupra fiecăreia din cele trei teme de discuție propuse. Cea de-a doua echipă va citi *Tinerete fără bătrânețe și viață fără de moarte* și va realiza documentarea pentru aceleași teme. Veți folosi un plan de organizare a ideilor, argumente în susținerea punctului de vedere și contraargumente atunci când echipa cealaltă susține o teorie pe care o puteți combate. La finalul dezbaterii, veți formula concluzii privind ambele texte studiate și temele abordate. Veți adăuga fișele de documentare la portofoliile școlare:

Texte:

- *Epopoea lui Ghilgameș* – **Echipa 1**
- *Tinerete fără bătrânețe și viață fără de moarte* – **Echipa 2**

Teme:

1. căile prin care personajul încearcă să obțină nemurirea;
2. un simbol al vieții veșnice/al tinereții;
3. un obstacol major pe fiecare erou îl are de trecut.

Reprezentare a lui Ghilgameș pe un basorelief descoperit la Dur-Sharrukin, în nordul Irakului de azi

Credințe și ritualuri

Descopăr

Analizează cu atenție sursele și rezolvă cerințele.

SURSA A

„Fiecare dintre vechii egipteni spera să renască în viața de apoi precum Osiris, zeul morților, și să fie primit în regatul acestuia. Dar, înainte de aceasta, răposatul trebuia să apară în fața unui tribunal divin, care îi judeca faptele săvârșite în timpul vieții, pe pământ. În ritualul cântării inimii, inima defunctului, reprezentând faptele sale trecute, era cântărită în balanță având pe post de contragreutate o pană, simbolul justiției. Numai după ce trecea de această încercare, defunctul își putea începe viața în eternitate.” (adaptare după *Enciclopedia Egiptului Antic*)

SURSA B

Papirusul lui Ani, British Museum, Londra

1. Conform textului, în regatul cărui zeu sperau egiptenii să fie primiți pentru a-și începe viața în eternitate?
2. Identifică în imaginea de la sursa B ce zeițăți participau la ritualul cântării inimii, menționat în sursa A.

Învăț

În Orientul antic, existența cotidiană era profund marcată de un sistem complex de **credințe** și **ritualuri**, prin care omul încerca să descifreze voința zeilor și să găsească explicații la fenomene pe care nu le putea înțelege pe deplin. Pentru acesta, supraviețuirea zilnică era percepută ca o consecință a menținerii unui echilibru sacru între cer și pământ prin fapte și ofrande. În **Mesopotamia**, se considera că intenția zeilor putea fi descifrată prin diverse căi (vise, zborul păsărilor, cercetarea organelor interne ale animalelor sacrificate, poziția astrelor etc.), faptele oamenilor și ordinea socială fiind expresia voinței zeilor. În ceea ce privește viața de apoi, locuitorii dintre Tigru și Eufrat aveau convingerea că spiritul defunctului ajungea într-un

tărâm al morții arid, lipsit de bucurii sau recompense. Din acest motiv, defunctul era înhumat cu obiectele sale personale, iar apropiații săi depuneau **libații** (act ritualic care implica gustarea unui recipient cu lapte, vin, apă etc. apoi vărsarea conținutului ca ofrandă) la mormânt pentru „a potoli setea celui dispărut”.

Mult mai complexe erau în schimb, credințele vechilor egipteni care credeau că ființa umană era alcătuită din cinci elemente esențiale care trebuiau protejate pentru a ajunge la viața eternă: „**Ib**” (inima), „**Sheut**” (umbra), „**Ren**” (numele), „**Ba**” (personalitatea) și „**Ka**” (forța vieții). Inima nu era considerată doar un simplu organ, ci locul în care se aflau

Procedurile de mumificare a faraonilor erau în sarcina preoților și erau executate cu mare atenție - reproducere grafică a acestui proces

emoțiile, gândurile, intențiile și conștiința oricărei persoane. Astfel, egiptenii credeau că nemurirea sufletului depindea de ritualul cântăririi inimii defunctului care era pusă în balanță cu **pana zeiței Maat**. Numai după trecerea acestui test, exista posibilitatea ca sufletul să își continue existența și după moarte. „Ren” (numele) pe care o persoană îl primea la naștere era considerat o parte importantă a sufletului. Egiptenii credeau că o persoană „trăiește” cu adevărat atâta timp cât numele său era vorbit sau scris de către cei încă în viață. Din acest motiv, se obișnuia ca numele defunctului să fie redat pe statui sau în cartușe pe pereții templelor sau ai mormintelor, iar distrugerea numelui cuiva era considerată o pedeapsă gravă, echivalentă cu **moartea definitivă**. În schimb, „Sheut” era urma pe care o persoană o arată lumii și, prin urmare, era percepută ca o extensie a individului. Mai mult decât atât, era considerată ca fiind similară personalității, conținând trăsăturile ce fac ca o persoană să fie unică. Acest element al sufletului putea părăsi mormântul în timpul zilei pentru a vizita lumea celor vii, dar trebuia să se întoarcă la trup în fiecare noapte. „Ka” era forța vieții

Vase canopice în care erau depuse organele interne

cu care orice om se năștea. După moarte, el rămânea în mormânt și, pentru a-l ospăta, egiptenii lăseau ofrande de mâncare și băutură.

„Khet” reprezenta **corpul fizic**, partea materială a ființei umane. După moarte, egiptenii aveau grijă ca printr-un ritual complex să conserve corpul prin tehnica mumificării. Această tehnică presupunea extragerea organelor interne și tratarea corpului neînsuflit cu natron (amestec de carbonat de sodiu și bicarbonat de sodiu) pentru a preveni descompunerea. Urma procedeul înfășurării, iar un preot specializat citea cu voce tare din texte sacre, precum *Cartea Morților*. Astfel, dacă o persoană trecea de ritualul cântăririi inimii și dacă ritualurile funerare erau făcute corect, elementele „Ba” și „Ka” se uneau și formau „Akh” (spiritul veșnic), reprezentat prin imaginea unei păsări ibis cu creastă.

Aplic

I. Precizează o asemănare și o deosebire între credințele religioase ale oamenilor din Mesopotamia și cele ale celor din Egiptul antic.

II. Citește cu atenție sursa și rezolvă cerințele.

„Pregătirea mumiei începea cu extragerea creierului și a organelor interne care, impregnate cu parfumuri, se păstrau în patru urne [...]. În locul inimii se pune un scarabeu, din argilă sau dintr-o piatră dură, având gravată o formulă magică [...]. Apoi corpul era umplut cu produse rășinoase și aromatice [...]; după care era ținut 70 de zile într-o soluție de carbonat de sodiu [natron], și în fine înfășurat – după spălare – în foarte multe fâșii de pânză de in îmbibate într-un clei aromat. Mumia era în cele din urmă închisă într-un sicriu de lemn de forma trupului [...]” (adaptare după Ovidiu Drimba, *Istoria culturii și civilizației*)

1. Pe baza textului, enumerați în ordine cronologică cele 5-6 etape principale ale procesului de mumificare.

2. Care era rolul/utilitatea substanțelor menționate (rășini, produse aromatice, natron) în procesul de mumificare?

III. Imaginează-ți că ești un istoric care trebuie să pregătească o expoziție despre credințe și ritualuri din Orientul antic. Din următoarea listă de surse, selectează trei care sunt relevante pentru sarcina ta și explică motivele alegerii.

Sursa A: Fragment din *Papirusul lui Ani*.

Sursa B: O tăbliță cuneiformă cu un fragment din *Epopeea lui Ghilgameș*.

Sursa C: Textul *Codului lui Hammurabi*.

Sursa D: Tăbliță cuneiformă cu inventarul unei magazii de grâne.

Sursa E: Un set de vase canopice din Egipt.

2.1. REPERE ALE PREISTORIEI

Preistoria este considerată de cercetători cea mai lungă perioadă din istoria umanității, începând cu apariția primilor hominizi și încheindu-se odată cu inventarea scrisului. Ea se împarte în Epoca pietrei (paleolitic, mezolitic, neolitic) și Epoca metalelor (epoca bronzului, epoca fierului). Prima revoluție a omenirii poate fi considerată cea neolitică. A însemnat trecerea de la viața de vânător-culegător la cea de cultivator de plante și crescător de animale.

Foto: Magnus Manske/Wiki Commons

Craniu de *homo sapiens* expus la Muzeul de Istorie Naturală, Londra

2.2. MESOPOTAMIA ȘI EGIPTUL ANTIC. STRUCTURI POLITICE, SOCIETATE ȘI ECONOMIE

Agricultor egiptean muncind pământul

Primele mari civilizații ale Antichității au apărut în Mesopotamia și Egipt, putând fi catalogate drept veritabile „daruri ale fluviilor” Tigru, Eufrat și Nil. Formele de organizare socială au evoluat pe parcursul a sute de ani, de la orașe-state către regate și imperii. Baza economică a acestor societăți politeiste a fost reprezentată de agricultură. Structura socială a fost una ierarhizată având în vârf regele, urmat de o elită aristocratică și una sacerdotală, apoi de o elită militară, iar la bază se aflau oamenii de rând și sclavii.

2.3. CULTURA ORIENTULUI ANTIC

Ziguratul din Ur, Irak

Cultura Orientului antic a fost definită de apariția primelor sisteme de scriere (cuneiform și hieroglific) și, ulterior, a alfabetului. Literatura Orientului antic a lăsat ca moștenire capodopere precum *Epopoea lui Ghilgameș* și textele religioase, elogiative și funerare egiptene. Pe plan științific, sumerienii au dezvoltat sistemul sexagesimal, utilizat în astronomie, în timp ce egiptenii au excelat în medicină și au perfecționat tehnicile de mumificare. Manifestările artistice au fost reprezentate de arhitectură, remarcându-se prin zigate în Mesopotamia și prin piramide, în Egipt.

STUDIU DE CAZ: CREDINȚE ȘI RITUALURI

În Mesopotamia, se considera că intenția zeilor putea fi descifrată prin diverse căi, iar faptele oamenilor și ordinea socială erau expresia voinței zeilor. Semnele transmise de divinitate erau interpretate de către preoți pornind de la vise, zborul păsărilor, aspectul organelor interne ale animalelor sacrificate, poziția astrelor etc.

Credințele vechilor egipteni erau mult mai complexe. Ei credeau că ființa umană era alcătuită din cinci elemente esențiale care trebuiau protejate pentru a ajunge la viața eternă: „Ib” (inima), „Sheut” (umbra), „Ren” (numele), „Ba” (personalitatea) și „Ka” (forța vieții). Un rol deosebit de important îl avea procesul de mumificare a defunctului care era în atribuția preoților.

Camera mortuară a faraonului Tutankamon, Valea Regilor, Egipt

Se acordă 10 puncte din oficiu

I. Citește cu atenție enunțurile. Încercuiește litera A dacă enunțul este adevărat și litera F dacă este fals.**20 p.**

1.	Scrierea cuneiformă a apărut în Mesopotamia și se realiza prin incizarea unor semne în formă de cuie pe tăblițe de lut.	A	F
2.	Hieroglifile egiptene au fost un sistem de scriere exclusiv ideografic, ceea ce înseamnă că fiecare simbol reprezenta un obiect, fără a putea reda sunete.	A	F
3.	Primul alfabet fonetic a fost creat de fenicieni și conținea atât vocale, cât și consoane.	A	F
4.	Sumerienii sunt considerați inventatorii roții și au fost primii care au utilizat sistemul de numărare sexagesimal.	A	F

II. Stabilește corespondența corectă între elementele celor două coloane.**20 p.**

A	B
Paleolitic	Oamenii învață să facă unelte și arme dintr-un aliaj compus din cupru și staniu.
Mezolitic	Unelte din metal devin accesibile tuturor și are loc o creștere a eficienței muncii și a productivității agricole.
Neolitic	Oamenii învață să folosească unelte compozite și are loc domesticirea câinelui.
Epoca bronzului	Oamenii devin sedentari, învățând să cultive pământul și să crească animale.
Epoca fierului	Oamenii erau vânători-culegători, nomazi și își confecționau unelte și arme din piatră cioplită.

III. Citește cu atenție sursa de mai jos și răspunde la cerințe.**20 p.**

„Amenhotep al IV-lea i-a urmat la tron tatălui său în 1379 î.e.n. El a încercat să facă o reformă religioasă importantă, înlocuind cultul străvechi cu cel monoteist al divinității solare Aton. Pentru a-și demonstra determinarea, și-a schimbat numele în Akhenaton și a înființat un oraș, Amarna, la 300 de mile nord de Teba, unde un templu cu un sanctuar fără acoperiș, expus razelor soarelui, a fost centrul noii religii. [...] Poate că încerca să redobândească puterea uzurpată de preoții lui Amon-Ra. Oricare ar fi explicația, opoziția pe care a provocat-o Akhenaton cu revoluția sa religioasă a dus la slăbirea lui pe alte fronturi.”

(adaptare după J.M. Roberts, O.A. Westad, *Istoria lumii*)

1. Precizează spațiul istoric și secolul la care face referire sursa.
2. Menționează o relație de cauză-efect stabilită între două informații selectate din sursă, precizând rolul fiecăreia dintre aceste informații (cauză, respectiv efect).
3. Formulează un punct de vedere referitor la relația dintre faraon și marii preoți, susținându-l cu o informație selectată din sursă.

IV. Elaborează, în aproximativ o pagină A4, un eseu cu titlul „Organizarea politică și culturală în Orientul antic”. Vei avea în vedere: menționarea unei asemănări între rolul spațiului istoric pentru dezvoltarea a două civilizații din Orientul antic, precizarea unei forme de organizare politică din Orientul antic și menționarea a două caracteristici ale acesteia, prezentarea unei contribuții a Orientului antic la domeniul cunoașterii și exprimării artistice.

30 p.

Notă! Se punctează structurarea prezentării, evidențierea relației cauză-efect, respectarea succesiunii logice și cronologice a faptelor istorice și încadrarea în limita de spațiu.

SUBIECT	I	II	III	IV	Oficiu	Total
Punctaj	4 x 5 p. = 20 p.	5 x 4 p. = 20 p.	(2 x 2,5 p.)+5 p.+10 p. = 20 p.	(2 x 5 p.)+5 p.+5 p.+10 p = 30 p.	10 p.	100 p.

AUTOEVALUARE

Parcurgând această unitate, am învățat:	
Am întâmpinat următoarele dificultăți:	
Mi-aș putea îmbunătăți performanța dacă:	
Activitatea mea ar putea fi apreciată ca:	foarte bună ○ bună ○ satisfăcătoare ○ nesatisfăcătoare ○

Unitatea 3

Originile civilizației europene: modele politice și culturale în lumea greco-romană

- Colonizarea greacă. *Polisul* și formele de guvernare – Atena și Sparta • Studiu de caz: Cetățeni – drepturi și obligații
- Grecii între alianțe și războaie. Alexandru Macedon
- Roma antică. De la Regalitate la Imperiu: expansiune și romanizare • Studiu de caz: Legile celor XII Table
- Modele culturale în lumea greco-romană
- Recapitulare • Evaluare

3.1. Colonizarea greacă. *Polisul* și formele de guvernare – Atena și Sparta

Descopăr

Studiază harta și identifică:

1. Trei colonii înființate pe țărmul Mării Negre.
2. Trei colonii înființate pe țărmul Mării Mediterane.

DICȚIONAR

metropolă = oraș-stat antic ce exercita rol de centru de comandă administrativă, politică și militară pentru colonii

polis = oraș-stat în Grecia antică; formă de organizare politică în Antichitate

Învăț

Marea colonizare greacă a fost un proces istoric desfășurat în perioada secolelor VIII-VI î.H., care a constat în întemeierea unor noi centre strategice, militare și economice, controlate de greci pe țărmurile Mării Mediterane și ale Mării Negre. Factorii care au determinat extinderea sferei de influență a puternicelor orașe-cetăți grecești au fost: creșterea demografică, faptul că dispuneau de suprafețe cultivabile limitate, căutarea unor noi piețe pentru schimburi comerciale și conflictele cu alte orașe-cetăți. Navigatori și luptători iscusiti, grecii au întreprins expediții temerare de-a lungul coastelor mărilor și au pus bazele unor colonii prospere.

Principalele direcții de colonizare au fost pe țărmul Mării Negre (coloniile **Histria**, **Tomis**, **Callatis**), pe țărmul european al Mării Mediterane (coloniile **Tarent**, **Crotona**, **Sybaris** din Peninsula Italică) sau pe țărmul Africii (**Cyrene**, **Naucratis**). Relațiile dintre colonii și cetățile-mamă, care erau numite **metropole**, au fost în general de natură economică, politică și culturală.

Încă din secolul al XI-lea î.H., grecii au început o amplă acțiune de colonizare, ajungând în sudul Italiei, în Galia și în nordul Mării Negre, dar și în Egipt și în nordul Africii. Mișcarea de colonizare s-a încheiat în jurul anului 500 î.H. Coloniile au favorizat dezvoltarea unor centre

Ruinele coloniei Agrigentum,
Sicilia, Italia

comerciale importante în regiune prin întreținerea unor relații economice și diplomatice cu băștinașii și menținerea unor raporturi strânse cu orașul-mamă. Negustorii exportau untdelemn, vin, ceramică, bronz, obiecte din metale prețioase și materiale textile, importau fier și alte metale (zona sudică a Mării Negre, Cipru și Levant), grâu din Crimeea, Dobrogea și de pe

Ruinele orașului Milet

coasta nordică a Adriaticii și din Cirenaica importau cai. Orașele Milet (aparținând ionienilor) și Megara (aparținând dorienilor) au fondat zeci de colonii. Acestea, alături de Corint, au pus bazele coloniilor Siracusa (734 î.H.), Catania (729 î.H.) și Messina (730 î.H.). Dezvoltarea civilizațiilor în colonii precum Agrigentum au fost confirmate prin sculpturile și templele dorice descoperite.

Orașul ionic Efes nu a întemeiat mari colonii, concentrându-se pe dezvoltarea portului său și a unor avanposturi comerciale (numite *emporion*).

Cetatea Sparta a fost întemeiată de către doriene în secolul IX î.H., în regiunea Laconia. Până în secolul al VI-lea î.H., Sparta s-a extins în toată regiunea Peloponez. Bazele organizării *polisului* au fost puse de **Licurg**, cel care a distribuit cetățenilor loturi de pământ, a dat legi și a împărțit cetățenii în familii conducătoare. Sparta a avut un regim oligarhic, iar legendele i-au atribuit lui Licurg documentul intitulat *Rhetra* („lege”) care punea bazele organizării spartane. Categoriile sociale din cetatea Sparta erau: **cetățenii**, cei care beneficiau de dreptul de a primi loturi de pământ, **perieci**, locuitori liberi, dar fără drepturi politice, **hiloții**, populație lipsită de orice drepturi, asemănătoare **sclavilor**. Conducerea cetății Sparta era împărțită între doi regi cu atribuții militare și religioase și un **Sfat al Bătrânilor** (*Gerousia*), format din 28 de membri, cu vârste de peste 60 de ani. Un rol important în conducerea cetății îl avea și **Adunarea Poporului** (Apella) alcătuită din toți cetățenii care împliniseră 30 de ani. Sfatul Bătrânilor era instituția cea mai importantă și organiza întâlnirile consultative ale Adunării Poporului. **Colegiul celor cinci efori** era instituția care avea ca principală atribuție supravegherea activității celor doi regi.

Cetatea Atena a fost întemeiată, în secolul al VIII-lea î.H., prin unificarea comunităților existente în regiunea Attica de către eroul mitologic Tezeu. Democratizarea polisului atenic a fost un proces început de **Solon**, în secolul al VI-lea î.H., care a rezolvat **criza agrară** prin eliberarea țăranilor deveniți sclavii bogătaşilor din cauza datoriilor. Tot el a încurajat

ȘTIAI CĂ...?

- Acropola din Atena, una dintre cele mai importante atracții turistice din zilele noastre, distrusă în 480 î.H., în timpul invaziei persane conduse de Xerxes.
- Acropola a fost reconstruită în secolul al V-lea î.H., la inițiativa lui Pericle, care a condus Atena între anii 461-429 î.H.

DICȚIONAR

democrație = (*demos* = popor; *kratos* = putere) este un sistem politic în care puterea aparține cetățenilor

doriene = unul dintre triburile grecești care au migrat și s-au stabilit în Grecia insulară și pe coastele Asiei Mici

ahiei = denumirea generică folosită de Homer pentru desemnarea vechilor triburi grecești din regiunea Peloponez

oligarhie = formă de conducere în care puterea politică este deținută și exercitată de un grup restrâns de persoane, de obicei cele mai bogate sau influente

tiranie = o formă de conducere în care puterea de stat era deținută de un singur lider (numit tiran), care ajungea la putere de regulă prin forță, cu sprijinul poporului de rând împotriva aristocrației

ionieni = unul dintre triburile grecești care au migrat și s-au stabilit pe coasta de vest a Asiei Mici

ȘTIAI CĂ...?

➤ Până la mijlocul secolului al V-lea î.H., era suficient să te naști din tată atenian ca să poți beneficia de drepturile cetățenești.

➤ În timpul lui Pericle, s-a hotărât acordarea cetățeniei numai celor care aveau ambii părinți atenieni, iar, ca urmare a acestei legi, copiii lui Pericle nu au fost considerați cetățeni atenieni, deoarece mama lor era străină de cetate.

Ruinele orașului Corint

REȚIN

Navigatorii greci au pus bazele unor colonii începând din secolele VII-VI î.H., pe țărmul Mării Negre (coloniile Histria, Tomis, Callatis), țărmul european al Mării Mediterane (coloniile Tarent, Crotona, Sybaris) și pe țărmul Africii (Cyrene, Naucratis). Cetatea Sparta a fost întemeiată de către dorieni în secolul al IX-lea î.H., în regiunea Laconia. Cetatea Atena a fost întemeiată, potrivit informațiilor istorice, în secolul al VIII-lea î.H., prin unificarea comunităților existente în regiunea Attica.

Învățarea meseriilor meșteșugărești, i-a repatriat pe atenienii vânduți în afara Atenei și a împărțit populația ateniană în patru categorii, în funcție de avere: *pentakosiomnemni*, *hippeis* (cavaleri), *zeughiți* și *theți*. Astfel, în Atena secolelor VI-V î.H., existau trei pături sociale principale: **cetățenii**, **metecii** (străinii veniți în cetate) și **sclavii**. Instituțiile reprezentative erau: **Adunarea Poporului (Ecclesia)**, **Sfatul (Boule)** și **Areopagul** care reprezenta consiliul suprem de judecată și care era alcătuit din nouă magistrați (arhonți aleși pe durata unui an). Areopagul superviza funcțiile de conducere împărțite între trei arhonți care organizau activitatea militară (Arhonte Polemarh), religioasă (Arhonte Basileu) și politică (Arhonte Eponim).

În timpul tiraniei lui Pisistrate și după moartea acestuia, din 527 î.H., măsurile lui Solon au continuat să fie puse în aplicare. A urmat o perioadă în care reformele democratice au continuat în Atena prin **măsurile lui Clistene**. Acesta a împărțit populația din Attica în zece triburi, în funcție de regiunea de reședință. Din fiecare trib erau aleși, prin tragere la sorți, câte 50 de reprezentanți pentru a face parte din noul Boule, format din 500 de membri. Clistene a dispus ca organizarea militară ateniană să intre în atribuțiile **Colegiului celor zece strategii**, care erau aleși prin vot din rândul magistraților. O altă măsură impusă de Clistene a fost **ostracismul** (inițial măsură împotriva instaurării tiraniei), prin care cei considerați periculoși pentru cetate erau exilați timp de 10 ani, fără să își piardă averea sau statutul.

Reformele lui **Pericle**, ales strateg/prim-strateg timp de cincisprezece ani la rând, în perioada 443-429 î.H., au desăvârșit sistemul democratic atenian. Măsurile importante luate de Pericle au fost remunerarea funcțiilor publice, stabilirea criteriilor privind cetățenia ateniană și limitarea atribuțiilor Areopagului.

Aplic

Citește cu atenție sursele și răspunde la cerințe.

SURSA A. „Solon este considerat [...] întemeietorul democrației ateniene prin reforma pe care și-a asumat-o. Populația ateniană, împărțită până atunci pe criterii socio-economice între eupatrizi (aristocrați bogați și de viță nobilă), latifundiași mici și mijlocii și demiurgi (meșteșugari), va fi organizată în patru clase cenzitare (sistem de acordare de privilegii și drepturi în funcție de avere): *pentakosiomedimnos*, *hippeis*, *zeugitas* și *thetes*. Toți cetățenii făceau parte din Adunare și din tribunale, însă magistraturile erau rezervate celor mai bogați. Consiliul Areopagului era rezervat foștilor arhonți. Au fost decisive și reformele judiciare: crearea unui tribunal popular, *Heliaia*, care se ocupa de apel.” (adaptare după *Istoria Universală. Preistoria și Antichitatea*, trad. Laura-Florina Drăghici și Dana Ducu)

SURSA B. „O trăsătură definitorie a Spartei este organizarea sa politică; se observă conviețuirea, uneori într-un echilibru anevoios, a formelor monarhice, oligarhice și democratice. Conform tradiției, constituția Spartei este opera unui legislator mitic, Licurg, dar mecanismele politice ale statului laconian sunt rodul unei îndelungate evoluții. Lui Licurg i se atribuie un document numit *Rhetra* („lege”), care prevedea reîmpărțirea populației, fixarea la 30 (incluzându-i pe cei doi regi) a numărului membrilor Sfatului Bătrânilor (*Gerousia*) și convocarea adunării într-un loc fix. După cât se pare, acest act reflectă o restructurare instituțională, care a vizat componentele organismelor deja existente. Această reformă de la sfârșitul secolului al VIII-lea î.H. a avut semnificația unui răspuns timpuriu al conducerii spartane la cererile masei de cetățeni (împărțirea pământurilor, mai multe drepturi politice); aceste cereri apăruseră și în alte părți ale Greciei, dar, nefiind luate în seamă de puterile aristocratice, vor sfârși prin a fi impuse prin intermediul tiranilor.” (adaptare după *Istoria Universală. Preistoria și Antichitatea*, trad. Laura-Florina Drăghici și Dana Ducu)

1. Identifică din sursa A cele patru clase cenzitare.
2. Precizează câte un conducător politic din sursa A și din sursa B.
3. Menționează câte o asemănare și o deosebire între organizarea celor două orașe, conform surselor A și B.

Cetățeni - drepturi și obligații

Descopăr

Citește cu atenție textul și rezolvă cerința.

„Licurg a convins pe cetățeni să socotească tot pământul la un loc și să-l împartă de la început și să ducă între ei o viață de egalitate, având cu toții ogoare la fel de mari... Adăugând vorbeii fapta, a împărțit pământul care ținea de cetatea Spartei în nouă mii de loturi, căci atâția erau cetățenii Spartei... Licurg a făcut bogăția nedorită și chiar a desființat-o, înființând cinele comune și viața ieftină. Într-adevăr, luxul nu mai avea nici un folos, nu era gustat și nici nu se vedea și nici nu se arăta, deoarece bogatul mergea la aceeași *syssitia* (popotă, ospăț colectiv întâlnit în comunități grecești, în special din Sparta și Creta) cu săracul [...]” (adaptare după Xenofon, *Statul spartan*)

Cum a condiționat Licurg statutul de cetățean al Spartei de posesia pământului?

Învăț

În Sparta, dreptul de cetățenie le era rezervat nativilor spartani. Aceștia formau o elită de războinici care conducea populația supusă. Cetățenii cu drepturi depline ai Spartei, în vârstă de peste 30 de ani, puteau participa la viața politică, votau legile și decideau problemele statului în **Adunarea poporului** (gr. *Apella*). Cetățenii Spartei puteau deține funcții publice, puteau deveni magistrați când împlineau 60 de ani, membri ai **Consiliului Bătrânilor** (gr. *Gerousia*). Spartanii primeau un lot de pământ din partea statului pentru a se putea întreține care era lucrat de **hiloți** (gr. *ilot* = persoană din Sparta care nu avea niciun fel de drepturi cetățenești, statut intermediar între sclav și om liber). Spartanii erau cetățeni liberi și se bucurau de **privilegii sociale și politice** spre deosebire de **perieci** (oameni liberi, dar lipsiți de drepturi politice) și de **hiloți**.

Cea mai importantă datorie a cetățenilor spartani cu sau fără drepturi era de a lupta pentru cetatea lor, de la tinerețe până la maturitate purtând în permanență asupra lor o sulită.

Regele Licurg, din Sparta – statuie din Palatul de Justiție, din Bruxelles

Cetățenii aveau obligația de a participa și de a contribui financiar la mesele comune (gr. *syssitai*) care erau esențiale pentru legătura dintre membrii comunității și era o condiție pentru a-și păstra cetățenia. Spartanii trebuiau să rămână loiali și să respecte cu strictețe legile Spartei, viața personală fiind subordonată statului. Cetățenii aveau obligația de a-și trimite copiii la școală pentru a deveni **cetățeni-soldăți**.

În organizarea socială a polisului grec, în special în **Atena**, populația era împărțită în trei categorii principale: **cetățeni**, **meteci** (categorie socială de oameni străini, recent stabiliți în cetatea ateniană care erau lipsiți de drepturi) și sclavi. Statutul deplin de cetățean era rezervat strict bărbaților liberi de origine ateniană, lăsând în afara vieții publice femeile, sclavii și metecii. Femeile din Atena erau sub tutela bărbaților, aveau atribuții stricte în administrarea gospodăriei, dar nu aveau drepturi cetățenești.

Cetățenii Atenei erau egali în fața legii, votau direct legile și aveau dreptul de a vorbi în adunări, fără a conta averea sau poziția socială. **Codul atenian** (sistemul juridic reformat de Solon care a pus bazele tribunalului *Heliaia*) acorda drepturi legale numai cetățenilor cu drept de vot, care reprezentau aproximativ 20% din populație (deși procente au fluctuat de-a lungul timpului).

Aceștia aveau dreptul exclusiv de a vota legile în **Ecclesia** (Adunarea Generală), de a fi aleși prin tragere la sorți în **Boule** (Consiliul celor 500) și de a participa ca jurați în **Heliaia** (curțile de judecată). Numai cetățenii (și, în cazuri excepționale, unii meteci) aveau dreptul de a deține proprietăți imobiliare (terenuri și case) în regiunea Attica. Aceștia erau obligați să efectueze diverse plăți către statul atenian, cum ar fi indemnizațiile pentru participarea în jurii sau la adunări, iar în situații de urgență puteau primi sarcina de a asigura rații de hrană pentru trupele armate și locuitorii orașului.

Pericle, părintele democrației ateniene

Cetățenii aveau datoria sfântă de a apăra patria, servind ca **hopliți** (soldați pedestri înarmați cu echipament greu) sau **cavaleri** (militari călare). Cetățenii foarte bogați plăteau taxe speciale (gr. *eisphora*) și asigurau servicii publice, cum ar fi echiparea corăbiilor de război.

Metecii, deși nu aveau drepturi politice, erau protejați de lege și aveau acces la tribunale prin intermediul unui protector care se bucura de statutul de cetățean. Metecii activau, în general, ca negustori, bancheri, meșteșugari sau artiști și se afirmau în sectoare precum metalurgia și comerțul. Ei puteau celebra cultele din țările lor de origine și puteau fi invitați la mari sărbători oficiale, precum Panateneele (sărbători dedicate

zeiței Pallas Atena). Ei puteau deține bunuri mobile și sclavi, dar nu și pământ sau case. Metecii erau obligați să plătească o taxă anuală numită *metoikion* și o taxă (*xenika*) pentru vânzarea în *agora* (piața publică). De asemenea, serveau în armata ateniană ca *hopliți*. Metecii bogați erau obligați să întrețină corurile pentru festivaluri, dar erau scutiți de dotarea corăbiilor de război. Fiecare metec trebuia să se înregistreze în **dema** unde locuia și să nominalizeze un cetățean ca garant.

În cetățile grecești, statutul de sclav presupunea excluderea din viața politică, interzicerea drepturilor civile și a dreptului la educație.

Școala din Atena, pictură de Rafael, în Muzeul Vaticanului

Aplic

I. Citește textele și rezolvă cerințele.

SURSA A

„Licurg a scos în afara legii orice monedă de aur și de argint, orânduind să se folosească numai cea de fier, dar și acestei monede, care cântărea greu și era mare, i-a dat o valoare atât de mică, încât cetățenii aveau nevoie de o mare încăpere în casă, ca să-și depună agoniseala și de un car tras de boi, ca să o transporte.” (adaptare după Plutarh, *Licurg*)

SURSA B

„Se cuvine ca toți cetățenii să aibă dreptul la conducerea treburilor obștești, fie că alegerea se face prin vot sau ridicarea mâinii, iar fiecărui cetățean care dorește să-și spună cuvântul să-i fie îngăduit să o facă [...] Sunt oameni care se minunează de faptul că-n toate împrejurările ateniienii favorizează pe nevoiași, sărăcimea și oamenii de rând, și nu pe nobili. Această măsură slujește democrația, deoarece atunci când sărăcimea, oamenii din popor și cei din straturile de jos sunt mulțumiți democrația se întărește. Și, dimpotrivă, dacă numai bogătașii și nobilii prosperă, democrația cedează

în fața vrăjmașilor ei.” (fragment din Xenofon, *Despre democrația ateniană*)

1. Argumentează, pornind de la sursa A, cum crezi că mesele și traiul la comun au consolidat spiritul egalitar în rândul spartanilor.

2. Pornind de la sursa B, explică, în 2-3 enunțuri, de ce crezi că favorizarea „nevoiașilor” și a „oamenilor de rând” servea democrației.

3. Menționează care erau condițiile obligatorii pentru ca un tânăr să fie recunoscut drept cetățean atenian.

II. Realizați, în perechi, o comparație între Constituțiile spartană, respectiv cea ateniană pornind de la rolul, atribuțiile, drepturile și responsabilitățile cetățeanului fiecărei cetăți antice grecești.

III. Proiect. Realizează o fișă de portofoliu cu titlul „Jurnalul unui cetățean atenian” pornind de la surse diferite: fragment dintr-un scriitor antic, o sursă vizuală, o sursă geografică adaptată epocii la care faci referire în lucrarea ta și o enciclopedie.

3.2. Grecii între alianțe și războaie. Alexandru Macedon

Descopăr

Analizează imaginea de la sursa A și citește textul de la sursa B pentru a formula răspunsuri la cerințe.

SURSA A

Aristotel dăscăluindu-l pe Alexandru, pictură de JLG Ferris (1895)

SURSA B

„[Alexandru cel Mare] s-a născut în 356 î.e.n., la Pella. Mama sa era Olimpia din Epirus, iar tatăl său era regele Macedoniei, Filip al II-lea, care avea șapte neveste. [...] Au existat ipoteze care susțineau că Alexandru ar fi chiar unul dintre fiii ilegiti ai lui Filip. Mama lui, Olimpia, îl credea special și chiar îl trata ca fiind „fiul lui Zeus”, al cărui destin era să domine lumea. Încă de la naștere, Alexandru a devenit un personaj legendar. În ziua nașterii sale, Templul lui Artemis, din Efes, a fost incendiat. Relația dintre tată și fiu era foarte rece. Filip nu-l considera pe Alexandru moștenitorul de drept al tronului. Conform scrierilor lui Plutarh, Filip l-a lădat o singură dată pe Alexandru, când a reușit să dresze și să încalece un cal nărvaș, pe care l-a numit Bucefal. Filip i-a spus că „Macedonia e prea mică pentru el”. [Alexandru] l-a avut ca tutor pe filozoful grec Aristotel [...]” (adaptare după *Alexandru cel Mare – lord al războiului și cuceritor al Orientului*, Stan Alexandru Bogdan, historia.ro)

1. Discută în clasă despre ce ar fi putut vorbi Alexandru cel Mare cu mentorul său, Aristotel.
2. Realizează, îndrumat de profesor, un dialog de aproximativ 10-12 replici cu unul dintre colegi, pornind de la scena din tablou. Vei folosi informații din sursa B.

Învăț

Secolul al V-lea î.H. a fost marcat de două mari conflicte armate purtate de greci. Primul conflict s-a declanșat în anul 499 î.H., când grecii au luptat împotriva invaziei în valuri a perșilor. Acesta s-a încheiat cu victoria din anul 479 î.H., de la Plateea, a grecilor uniți. Al doilea conflict a avut loc între alianțele formate în jurul celor două polisuri importante, Atena și Sparta.

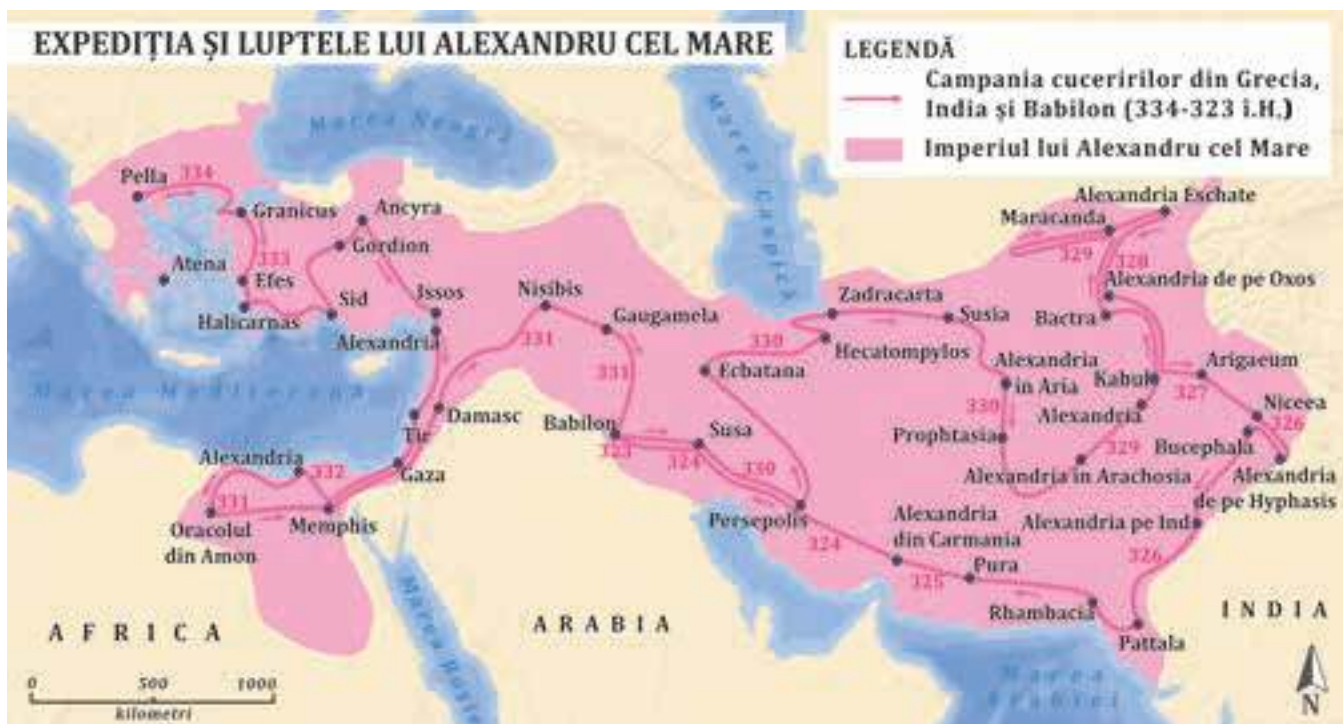
Războaiele dintre greci și perși, numite **Războaie Medice**, s-au declanșat în urma revoltei orașelor grecești din Ionia (coasta vestică a Anatoliei, Turcia de azi), în **anul 499 î.H.**, împotriva creșterii influenței Imperiului Persan în Asia Mică. Alianța orașelor ioniene a cerut ajutor militar din partea Atenei, dar revolta lor a fost înăbușită prin intervenția lui Darius I, regele perșilor. Darius I a înțeles atunci că Grecia trebuia înfrântă și cucerită pentru a-și asigura controlul în regiune. În anul 490 î.H. a avut loc prima confruntare importantă, la **Maraton, bătălia încheiată cu victoria atenienilor**. Ulterior, în 480 î.H., coaliția greacă, în frunte cu Temistocle, a înregistrat o **victorie navală la Salamina** împotriva armatei persane trimise de Xerxes, fiul lui Darius I. În același an, un grup de spartani condus de regele Leonida s-a împotrivit armatei persane în **strămtorea Termopile**. O consecință a acestor victorii grecești a fost înființarea **Ligii de la Delos**, o alianță militară navală în fruntea căreia s-a aflat Atena, având ca scop alungarea tuturor garnizoanelor persane din regiune. Nemulțumirea Spartei față de hegemonia Atenei a avut ca efect formarea **Ligii Peloponesiace**, iar conflictul dintre cele două alianțe militare a devenit inevitabil. Astfel, în perioada 431-404 î.H., a avut loc Războiul Peloponesiac, la finalul căruia Atena a fost învinsă de alianța spartană, cu sprijinul Imperiului Persan. A urmat un conflict generalizat între polisurile grecești, care a dus la slăbirea acestora și, ulterior, la supunerea lor de către macedonenii. În anul 338 î.H., alianța cetăților grecești a fost învinsă la Cheronea, de **regele Filip al II-lea**. Regele macedonean a profitat de slăbiciunea grecilor și și-a întărit armata, transformând **falanga de infanteriști** într-un element strategic important, care avea ca armă principală *sarisa* (o lance lungă de 4-7 metri).

DICȚIONAR

hegemonie = (gr. „conducere”) supremația sau dominația unui stat, a unui grup social sau a unei ideologii, de obicei prin influență politică, economică și culturală

Bătălia de la Gaugamela, pictură de Charles Le Brun, 1669

ȘTIAI CĂ...?

- > Leonida I a fost celebrul rege al Spartei care a comandat trupele grecești în bătălia contra persilor de la Termopile, din 480 î.H..
- > Pe monumentul ridicat în cinstea celor 300 de spartani și a celorlalți greci care au luptat alături de ei în Bătălia de la Termopile, se poate citi: *Mergi, călătorule, și spune Spartei că noi zăcem aici, după ce legilor ei ne-am supus.*
- > Expediția lui Alexandru Macedon a dus la răspândirea culturii grecești în Orientul Apropiat și în Asia Centrală (fenomen numit elenism).
- > Pericle, una dintre cele mai influente figuri ale democrației ateniene, a consolidat sistemul politic al Atenei. Supranumit „Olimpianul”, a fost un mare orator și a fost ales strateg în mod repetat, dominând timp mai bine de trei decenii politica ateniană.

În anul 336 î.H., Filip al II-lea a fost asasinat, iar conducerea regatului Macedoniei a fost preluată de fiul său, Alexandru. **Alexandru cel Mare**, născut Alexandru al III-lea, a fost fiul Olimpiei și al lui Filip al II-lea. Educația sa a fost îndrumată de filozoful antic Aristotel (384 î.H. - 322 î.H.), care i-a cultivat pasiunea pentru cultură și filozofie. Totodată, Alexandru a fost instruit de tatăl său în arta războiului și în strategia militară, participând încă de tânăr la bătălia de la Cheroneea. După ce a eliminat opoziția unor grupări din aristocrația macedoneană, acesta și-a pus în aplicare planul de a cucerii Persia.

În anul 334 î.H., Alexandru a învins armata lui Darius al III-lea, în apropierea râului Granicos, iar, un an mai târziu, persii au fost înfrânți la Issos și întreaga familie regală a lui Darius al III-lea a fost capturată de Alexandru. Expediția macedoneană a continuat spre Egipt, unde **Alexandru a fost numit faraon** și a început construcția **orașului Alexandria**. În anul 331 î.H., armata persană condusă de Darius al III-lea a suferit o nouă înfrângere la Gaugamela, considerată una dintre cele mai mari bătălii ale Antichității, deoarece regele Darius al III-lea ar fi avut la dispoziție aproximativ un milion de soldați.

În această etapă a expediției, Alexandru a început procesul de organizare a vastului teritoriu cucerit. Pentru a câștiga sprijinul populațiilor orientale și pentru a consolida unitatea Imperiului, a adoptat unele obiceiuri și tradiții persane. A luat-o în căsătorie pe **Roxana, fiica unui nobil persan**, și i-a îndemnat pe generali să se însoare cu femei persane. Însă aceste măsuri nu au fost bine primite de mulți dintre macedoneni, cuprinși de dorul de casă.

În anul 327 î.H., Alexandru a început **expediția către India**, încununată de succes, în ciuda scăderii moralului armatei și a condițiilor vitrege în care s-a desfășurat. La finele campaniei, Alexandru cel Mare a ordonat retragerea, decizie întâmpinată cu mare bucurie de ostașii săi, epuizați după războaiele îndelungate. În anul 323 î.H., revenit în Babilon, Alexandru a murit la vârsta de 32 de ani. În cele două veacuri care au urmat, Imperiul Macedonean a fost zguduit de luptele pentru putere dintre generali (cunoscuți sub numele de „diadohi”). Roxana și fiul lui Alexandru Macedon au fost uciși în 310 î.H. (sau 309 î.H.), fiind victime ale conflictelor politice pentru putere.

Aplic

Citește cu atenție sursele și rezolvă cerințele.

SURSA A

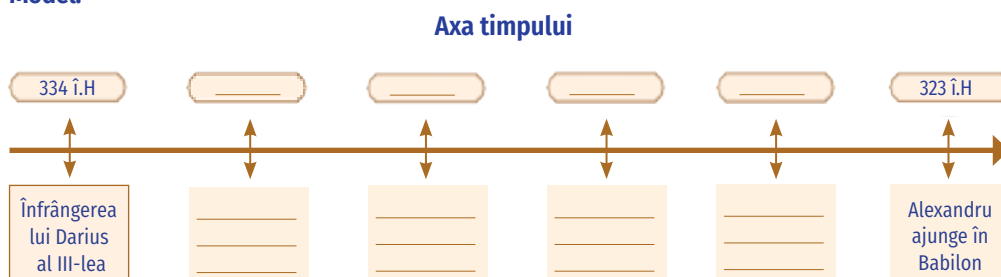
„[...] opera clădită de Alexandru era pe cale de a se dezintegra. Însă marele monarh macedonean apucase să lase în urma lui un regat care avea să influențeze puternic istoria prin: legăturile culturale apărute între Orient și Occident, expansiunea civilizației elene până în inima Asiei și propagarea influențelor administrative civile și militare întâlnite în regatele elenistice. La acestea s-au adăugat: apariția unor relații economice bazate pe schimburi comerciale și posibilitatea de exploatare a noilor resurse economice, pe întemeierea coloniilor și pe lărgirea orizontului geografic [...], pe instituirea spiritului de toleranță între diferite rase și credințe și pe aceeași viziune administrativă imperială pe care, cu timpul, o va adopta și Roma.” (adaptare după *Istoria Universală. Preistoria și Antichitatea*, trad. Laura-Florina Drăghici și Dana Ducu)

SURSA B

„În anul 323 î.H., după aproape zece ani de marșuri și de lupte, marele drum estic al lui Alexandru lua sfârșit. Campania lui a fost unică în istoria Antichității. Ea a însemnat parcurgerea a 18 000 de kilometri. La sfârșitul ei, s-a constituit cel mai mare imperiu antic, Imperiul lui Alexandru cel Mare, care se întindea de la Marea Adriatică în vest până la Oceanul Indian și Indus în sud-est, de la linia Dunării, sudul Caspicii și lanțul caucazian în nord, până în Sudan, în sud. În administrarea imensului imperiu, Alexandru a încercat să atenueze deosebirile dintre zecile de populații supuse, printr-o politică de expansiune.” (adaptare după Iohanna Șarambei, Nicolae Șarambei, *99 de personalități. Lumea Antică*)

1. Pe baza sursei A, menționează două consecințe ale expediției glorioase conduse de Alexandru Macedon.
2. Precizează secolul în care a avut loc campania menționată în sursa B.
3. Identifică în sursa B care erau limitele Imperiului lui Alexandru Macedon.
4. Formulează un punct de vedere pe baza celor două surse despre rolul lui Alexandru Macedon la dezvoltarea culturii și civilizației antice.
5. Realizează o axă a timpului în care să surprinzi principalele momente ale expediției militare conduse de Alexandru Macedon, după modelul de mai jos:

Model:

REȚIN

Secolul al V-lea î.H. a fost marcat de două mari războaie purtate de greci. Primul război a fost purtat împotriva persilor și s-a încheiat cu victoria Atenei, fapt care i-a asigurat supremația în lumea greacă. A doua mare confruntare s-a purtat între cele două polisuri importante, Atena și Sparta. Ulterior, acestea au fost supuse de Filip al II-lea, regele Macedoniei. Fiul său, Alexandru cel Mare, a continuat opera tatălui său și a creat cel mai întins imperiu al Antichității.

Alexandru, mozaic din orașul Pompei (120-100 î.H.)

DETECTIV ÎN ISTORIE - FIȘĂ DE PORTOFOLIU

Redactează un articol de ziar intitulat „Interviu cu Alexandru cel Mare”, în care să valorifici informațiile din sursele istorice studiate la clasă, din surse online sau din materialele consultate la biblioteca școlii. Documentează-te, pentru că îl vei avea ca interlocutor pe Alexandru Macedon! În cadrul articolului, formulează întrebările sugerate și include răspunsurile corespunzătoare, ca și cum ai realiza un interviu real.

Sugestii de întrebări pentru interviu:

Ce te-a făcut să pornești în expediția militară?

Ce ai face diferit dacă ai avea posibilitatea să o iei de la capăt?

Care este cel mai mare secret al tău?

Care este mesajul pe care i l-ai fi transmis tatălui tău, după ce ai ajuns în Babilon?

3.3. Roma antică, de la Regalitate la Imperiu: expansiune și romanizare

Descopăr

Citește cu atenție textele de la sursele A și B, observă imaginea de la sursa C și rezolvă cerințele.

SURSA A

„753 î.H. – Potrivit tradiției, Romulus și fratele său geamăn, Remus, au fondat «orașul etern», Roma. La istoricii romani Titus Livius, Plutarh sau Virgiliu apare personajul legendar pe nume Romulus, urmașul lui Eneas (personaj mitologic central din „Eneida” lui Virgiliu), căruia i s-a atribuit întemeierea cetății. Mitul fondator se cristalizează în primul secol d.H., în cadrul cercului de literați al lui Augustus. Originea divină a neamului lui Eneas apare ca o dorință a populației Romei de a menține legătura cu marea cultură elenistică, dar și de a se erija identitar în răzunători ai troienilor. În felul acesta romanii simt că îi domină politic pe grecii care le erau superiori ca civilizație.” (adaptare după *Întemeierea Romei*, historia.ro)

SURSA B

„Pe 21 aprilie în anul 753 î.H., pe colinele ce străjuiau mlaștinile din jurul râului Tibru, în provincia Latium, Italia, lua naștere cetatea Roma [...] Data fondării Romei, dar și legendele constituirii acestei cetăți, sunt considerate de specialiști ca fiind doar povești antice și nimic mai mult. [...] Legenda s-a bazat pe povestea închipuită de Titus Livius, dar și de mai mulți autori greci din coloniile Italiei continentale. În plus și opera lui Vergilius, „Eneida”, a adus completări narrative, întregind legenda. [...]”

După asediul Troiei, unul dintre fiii regelui troian Priam, Eneas, scapă din mâinile grecilor victorioși și pleacă pe Mediterana. Eneas ajunge pe țărmurile Italiei (aproximativ în secolul al XII-lea î.H.) și se stabilește într-o câmpie fertilă din zona vestică, stăpânită de un rege local numit Latinus. Eroul troian împreună cu oamenii săi se războiesc o vreme cu Latinus. Ajung să facă pace, iar Eneas o ia de nevastă pe Lavinia, fiica regelui italic. Fiul lui Eneas și al Laviniei, numit Ascanius, întemeiază o cetate, Alba Longa. Unul dintre urmașii lui Ascanius, regele Numitor este detronat de fratele său Amulius. Fiica lui Numitor, Rhea Silvia este

trimisă să devină vestală tocmai pentru a nu avea moștenitori [...] Rhea Silvia se îndrăgostește de zeul Marte. Zeul războiului o lasă însărcinată pe tânăra preoteasă, care naște o pereche de gemeni, Romulus și Remus. Amulius decide să-i arunce pe cei doi copii, într-un coș, pe apele Tibrului. În mod miraculos, copiii sunt salvați și hrăniți de o lupoaică. În cele din urmă sunt găsiți și adoptați de ciobanul latin Faustulus. Ajunși la vârsta maturității, Romulus și Remus află de originea lor divină. Împreună cu o bandă de păstori războinici îlucid pe Amulius și îl repun pe tronul cetății Alba Longa pe bunicul lor. Părăsesc Alba Longa și își întemeiază propria cetate, Roma. Romulus trasează o brazdă care va marca hotarul Romei și anunță că va ucide pe oricine va îndrăzni să sară peste acel hotar. Remus sare peste hotar și Romulus îl ucide.” (adaptare după Cosmin Pătrașcu Zamfirache, *Adevărul despre întemeierea Romei. Cum a luat de fapt naștere cetatea care avea să schimbe destinul Europei*, adevărul.ro)

SURSA C

Lupa Capitolina, din Roma

1. Discută în clasă despre legenda întemeierii Romei, pornind de la informațiile din sursele A și B.
2. Descoperă în textul de la sursa B numele a două personalități istorice. Numește o figură mitologică menționată.
3. Discută în clasă despre ce simbolizează statuia Lupa Capitolina.

Învăț

Timp de aproape un mileniu, Roma a clădit unul dintre cele mai vaste și mai puternice imperii ale Antichității, care se întindea de la Oceanul Atlantic, în vest, până în Mesopotamia, în est, și de la Britannia, în nord, până în Egipt, în sud.

Istoria Romei se împarte în trei mari perioade:

- **perioada regalității** (753 î.H. - 509 î.H.);
- **perioada republicană** (509 î.H. - 27 î.H.);
- **perioada imperială** (27 î.H. - 476 d.H.).

Regatul. Potrivit tradiției istorice, cetatea Roma a fost înființată la 21 aprilie 753 î.H. de către Romulus. În primele două secole de existență, Roma a funcționat ca regat și a avut șapte regi (doi de origine latină, doi de origine sabină și ultimii trei de origine etruscă). Despre primii regi (Romulus, Numa Pompilius, Tullus Hostilius și Ancus Martius) s-au păstrat puține informații, iar despre următorii trei izvoarele istorice precizează că erau de origine etruscă. De asemenea, se consemnează faptul că Tarquinius Priscus a schimbat aspectul Romei prin importante **lucrări publice**, iar Servus Tullius a introdus în armata romană **tactica hoplită** (tehnică de luptă în care soldați profesioniști înarmați cu sabie, lance și scut luptau în formațiune compactă). Ultimul rege al Romei, **Lucius Tarquinius Superbus**, a domnit, conform izvoarelor istorice, în mod **tiranic**. În anul 509 î.H., el a fost alungat din cetate, iar Roma și-a schimbat forma de organizare politică, devenind republică.

Republica. Sistemul politic republican roman a fost inspirat de cel grecesc. Principalele instituții din stat erau: **Adunările poporului**, **Senatul** și **magistraturile**. **Adunarea pe centurii** și-a desfășurat activitatea în afara Romei, pe Câmpul lui Marte. Conducătorii statului erau **doi consuli**, aleși anual, care aveau următoarele atribuții: convocau Senatul, comandau armata și judecau cele mai importante procese. **Senatul**, cea mai importantă instituție a statului, era format din aproximativ 300 de patricieni (elita societății romane) și controla activitatea tuturor magistratilor.

Societatea republicană romană a fost marcată de **conflictul dintre patricieni** (categoria socială care dispunea de drepturi politice depline și reprezenta elita) și **plebei** (oamenii de rând, adică majoritatea populației libere, inițial formând clasa de jos, fără privilegii politice).

Roma antică, leagănul civilizației europene

DICȚIONAR

republică = formă de organizare statală în care puterea politică aparține poporului (sau unei părți a acestuia), iar conducerea este exercitată de reprezentanți aleși prin vot

DICȚIONAR

Adunarea pe centurii = principala formă de participare politică a cetățenilor în perioada republicii romane (*centurie* = unitate militară; în cadrul acestei adunări, cetățenii romani erau grupați în funcție de avere și rol militar, astfel că votul nu era egal pentru toți, ci influența politică era mai mare pentru cei din clasele mai înstărite)

secessio plebis = formă de protest nonviolentă, prin care plebeii se retrăgeau în afara cetății Romei, lăsându-i pe patricieni fără mână de lucru și fără armată

tetrarhie = un sistem de guvernare introdus de împăratul Dioclețian în anul 293 d.H., cu scopul de a pune capăt instabilității politice

romanizare = impunerea culturii, civilizației și administrației romane în rândul unei populații cucerite

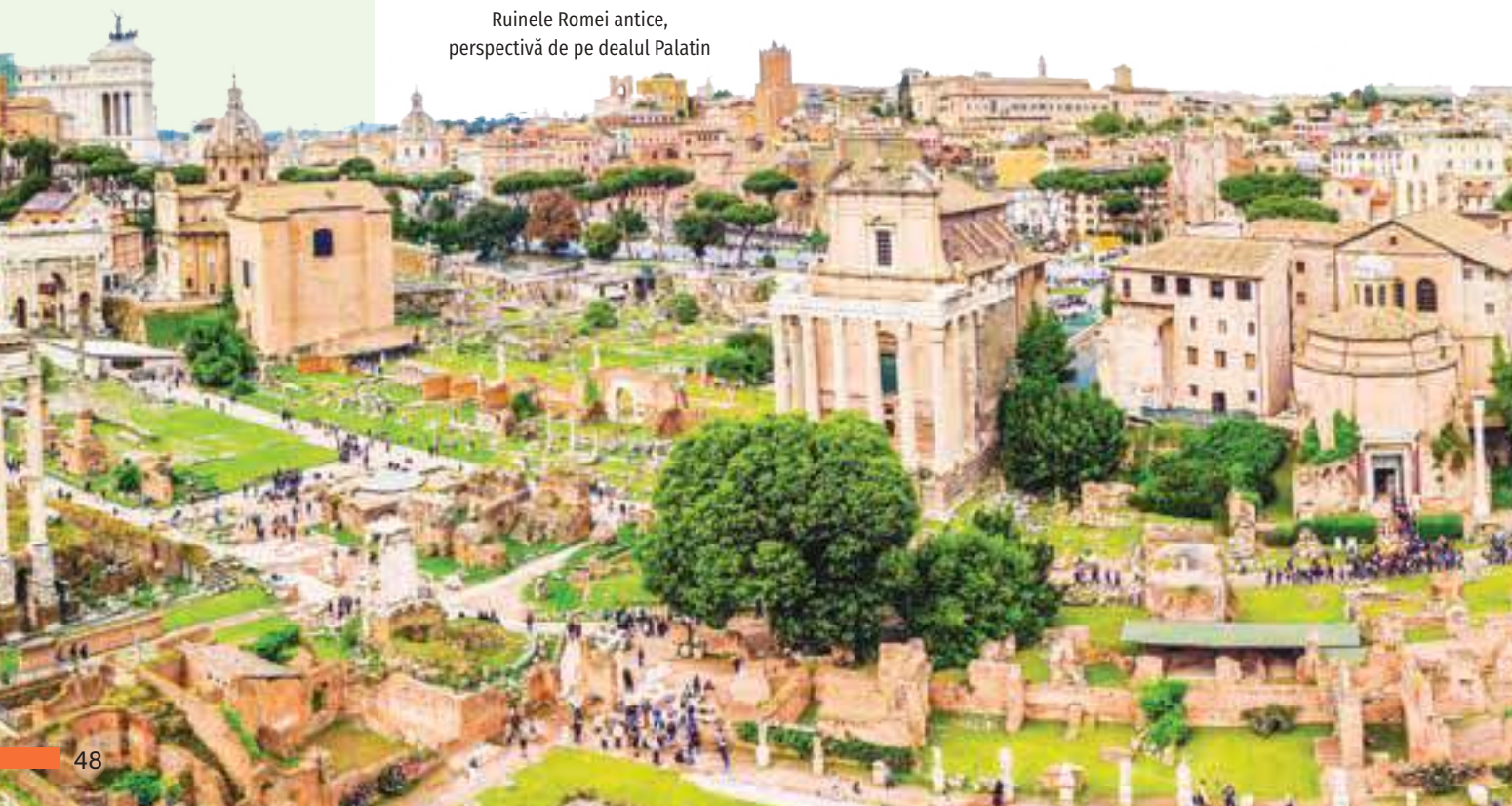
Patricienii, membri marcanți ai familiilor vechi romane, dețineau puterea politică și economică în stat. **Plebeii**, cei care reprezentau motorul economic al Romei (meșteșugari, negustori etc.), erau inițial lipsiți de drepturi politice, fapt ce îi nemulțumea profund. În acest context, plebeii au recurs la o formă de luptă proprie, numită *secessio plebis*, retrăgându-se pe dealul Aventin din Roma și refuzând să mai muncească sau să servească în armată. Consecința a fost elaborarea *Legilor celor XII table*, care au prevăzut drepturi pentru plebei, printre care dreptul de a avea reprezentanți în Senat, numiți **tribuni ai plebei**, cu puterea de a se opune unor legi considerate nefavorabile (*drept de veto*). Ulterior, au fost permise căsătoriile între patricieni și plebei, iar, mai târziu, plebeilor li s-a îngăduit să ocupe inclusiv funcții de magistrați.

În această perioadă **instituția „magistraturilor”** a căpătat o importanță aparte. Un magistrat era ales pentru o perioadă de un an și își exercita funcția fără să fie plătit pentru asta, excepție făcând **cenzorul** și **dictatorul**. Puteau fi aleși ca magistrați doar cei care au satisfăcut stagiul militar timp de 10 ani, iar pentru a ocupa o anumită funcție (magistratură) era necesar să fi trecut prin celelalte funcții inferioare precum chestor, tribun, pretor sau consul (*cursus honorum*).

Pe plan extern, **republica romană a continuat să se extindă**, cucerind constant noi teritorii. Populațiile din Peninsula Italică au fost supuse, la fel și coloniile grecești. În urma războaielor punice și a expansiunii continue, Roma a ajuns să controleze întreg bazinul mediteranean. În secolul I î.H., republica romană a trecut printr-o **criză politico-administrativă**, cauzată în mare parte de expansiunea rapidă, care îngreuna activitatea instituțiilor. În anul 60 î.H., trei generali romani – Crassus, Pompeius, Iulius Caesar – au format o alianță, cunoscută sub numele de **primul triumvirat**, care însă nu a adus stabilitate. După asasinarea lui Iulius Caesar (din anul 44 î.H.), care se proclamase dictator, a fost încheiat, în anul 43 î.H., al doilea triumvirat, între alți trei generali: Lepidus, Marcus Antonius și nepotul lui Iulius Caesar, Octavianus. În anul 31 î.H., după o confruntare cu Marcus Antonius, **Octavianus** a rămas singurul conducător al Romei. În anul 27 î.H., el a fost proclamat **Augustus**, iar statul roman a intrat într-o nouă etapă, cea imperială.

Imperiul. A treia etapă a statului roman este etapa imperială, care durează din 27 î.H. până în 476 d.H. Prima parte a acestei perioade este Principatul. Senatul i-a acordat lui Octavianus titlul de **Augustus** („Preafericitul”, „Veneratul”) și pe cel de **Princeps**, adică primul dintre cetățeni și cel mai important membru al Senatului. Perioada care a urmat domniei lui Octavianus este cunoscută în istorie ca **Pax Romana**, o epocă de stabilitate și prosperitate. Imperiul a ajuns la

Ruinele Romei antice,
perspectivă de pe dealul Palatin

⚠️ Analizează harta și discută în clasă despre teritoriile Imperiului Roman în perioada de maximă dezvoltare.

apogeul în timpul lui **Marcus Ulpius Traianus** (98-117 d.H.), care a cucerit și provincia Dacia, după două războaie grele (între 101-102 și 105-106 d.H.). În teritoriile cucerite a existat un proces de romanizare prin care populația autohtonă a preluat limba latină și modul de viață roman. La conducerea Romei s-au succedat mai multe dinastii: Iulia-Claudia, Flavia, Antonini și Severi. În secolul al III-lea, Imperiul a trecut printr-o criză profundă, cauzată în principal de instabilitatea politică și de lipsa colaborării dintre Senat și armată.

Atât în perioada republicană, cât și în cea imperială teritoriile cucerite erau administrate în conformitate cu specificul fiecărei regiuni în parte.

DICȚIONAR

puni – cartaginezi, populație semitică de origine feniciană, stabilită în nordul Africii (în special la Cartagina) și în unele zone din vestul Mediteranei, inclusiv în Peninsula Iberică

Pax Romana = „Pacea Romană” a fost o perioadă de aproximativ 200 de ani de relativă stabilitate, pace și prosperitate în Imperiul Roman, care a durat între 27 î.H. și 180 d.H.

dominat = formă de guvernare autocratică a Imperiului Roman, care a urmat principatului; s-a caracterizat prin concentrarea puterii absolute în mâinile împăratului, numit *dominus* („stăpân”), începând cu reformele lui Dioclețian

principat = în Roma antică, a desemnat sistemul de guvernare instaurat de Octavianus Augustus; acesta păstra formal instituțiile republicane, dar puterea reală era concentrată în mâinile împăratului, numit *Princeps*

ȘTIAI CĂ...?

- Exceptându-i pe consuli, cei mai importanți magistrați romani erau: dictatorul (magistrat extraordinar), pretorii, tribunii plebei, edilii, cenzorii și chestorii.
- Dictatorul era numit în caz de primejdie și avea, timp de șase luni, puteri nelimitate.
- Pretorii erau însărcinați în principal cu administrarea justiției; inițial, exista un singur pretor, însă numărul lor a crescut treptat până la aproximativ 16, aceștia ocupându-se de judecarea proceselor.
- Cenзорii erau aleși pe cinci ani și se ocupau de recensarea populației și de stabilirea listelor de senatori.

Locul unde a fost asasinat Caius Iulius Caesar – sit arheologic din Roma care conține ruinele a patru temple republicane din sec. IV-I î.H.

În caz de rezistență armată sau nesupunere, legiunile romane aplicau măsuri severe: masacrau parțial populația, confiscau pământurile și vindeau prizonierii ca sclavi. Totuși, politica generală urmărea integrarea socială, pământurile fiind confiscate de obicei doar parțial. Orașele-state cucerite erau transformate în plan administrativ, beneficiind de o oarecare autonomie prin acordarea de drepturi civile învinșilor, nu și de drepturi politice. Existau și situații în care statul cucerit încheia un tratat de alianță cu Roma și accepta patronajul acesteia.

Dioclețian (284-305 d.H.) a impus reforme menite să depășească această criză, iar statul roman a pășit într-o nouă etapă de dezvoltare, cea a **dominatului** (regim autoritar). A fost instaurată **tetrarhia** (conducerea în patru: doi auguști și doi cezari). Totuși, această formulă de conducere a funcționat doar pe durata vieții lui Dioclețian. Puterea imperială s-a consolidat în timpul lui Constantin cel Mare (306-337 d.H.), când a avut loc un pas decisiv în mutarea centrului de putere spre Răsărit, prin întemeierea capitalei Constantinopol, în anul 330, pe malul Bosforului.

Împăratul Dioclețian (284-305 d.H.)

Constantin cel Mare, statuie din York, Anglia

Aplic

Citește cu atenție sursele de mai jos și răspunde la cerințe.

SURSA A

„[...] Pentru că toate drumurile din Italia erau într-o stare foarte proastă, împăratul Traian a început o campanie de refacere a tuturor căilor de acces importante. În zonele umede și noroioase, a pavat drumurile cu straturi de pietre și le-a înălțat deasupra nivelului pământului, pe terasamente stabile. A curățat solul dur și spinos și a construit poduri peste râurile care erau dificil de traversat. [...] Acolo unde un drum era prea lung, a construit unul mai scurt. Dacă era un drum dificil din cauza unor dealuri înalte, el îi schimba direcția, făcându-l mai accesibil. Dacă un drum trecea printr-o zonă care era fie pustie, fie cu animale sălbatice, închidea drumul și construia altul nou printr-o zonă populată.” (traducere și adaptare după Philip Sauvain, *The Old World*)

SURSA B

„Geniul Romei s-a stins odată cu Teodosius, ultimul urmaș al lui Augustus și al lui Constantin cel Mare care a mai apărut pe câmpul de bătaie în fruntea armatelor sale și a cărei autoritate era universal recunoscută pe întreaga întindere a Imperiului. [...] După moartea tatălui lor, Arcadius și Honorius fură salutați [...] drept împărați legitimi ai Estului și Vestului, iar jurământul de credință a fost primit cu bucurie de reprezentanții statului: Senatul vechii și cel al noii Rome, clerul, magistrații, soldații și poporul. Arcadius [...] a primit o educație princiară în palatul de la Constantinopol și și-a petrecut viața lipsită de glorie în această splendidă și pașnică reședință imperială, de unde părea să domnească asupra provinciilor Traciei, Asiei Mici, Siriei și Egiptului, de la Dunărea de Jos până la granițele Persiei și Etiopiei. Fratele său mai mic, Honorius preluă la vârsta de doar 11 ani conducerea Italiei, Africii, Galiei, Spaniei și Britaniei.” (adaptare după Gibbon Edward, *Istoria declinului și a prăbușirii Imperiului Roman*, vol. II, trad. de Dan Hurmuzescu)

1. Identifică un spațiu istoric din sursa A, respectiv B.
2. Numește câte un conducător politic din sursa A, respectiv B.
3. Precizează numele celor doi succesori ai lui Teodosius din sursa B.
4. Identifică în sursa B teritoriile care aparțineau imperiilor de Apus și de Răsărit.
5. Formulează un punct de vedere asupra importanței căilor de transport din Imperiul Roman, susținându-l cu o informație din sursa A.
6. Formulează un punct de vedere despre evoluția Imperiului Roman susținându-l cu câte o informație din sursa A, respectiv sursa B.

DETECTIV ÎN ISTORIE – PROIECT

Ce veți face? Împărțiți-vă în grupe de câte patru, pentru a realiza o prezentare digitală cu titlul „Personalități ale vieții politice romane – studiu de caz”. Puteți folosi aplicații precum Canva, Google Slides sau PowerPoint.

De ce veți face? Veți face acest proiect pentru a ilustra modul în care deciziile unei personalități din statul roman au influențat evoluția politică, economică, culturală și socială în Antichitate.

Cum veți face? Fiecare grupă va alege o personalitate politică din istoria antică a Romei și se va documenta la bibliotecă sau online despre aceasta, viața privată, măsurile luate pe plan politic și urmările acestora în plan social.

Cum veți ști că ați reușit? Veți prezenta proiectul în fața clasei și veți fi evaluați conform următoarelor criterii: *utilizarea limbajului istoric, creativitatea, menționarea corectă a surselor de documentare, colaborarea în echipă, respectarea imparțialității discursului, modul de prezentare a proiectului.*

REȚIN

Istoria Romei antice cuprinde trei mari perioade:

Regalitatea (753 î.H.-509 î.H.):

Potrivit tradiției istorice, cetatea Roma a fost întemeiată la 21 aprilie 753 î.H. de către Romulus. În perioada de început, Roma a fost organizată ca regat și a fost condusă de șapte regi (doi de origine latină, doi de origine sabină și trei de origine etruscă).

Republica (509 î.H.-27 î.H.):

Sistemul politic republican s-a dezvoltat treptat. Principalele instituții ale statului erau Senatul, Adunările poporului și magistraturile. Senatul era cea mai importantă instituție și era format din aproximativ 300 de patricieni, reprezentând elita politică a Romei.

Imperiul (27 î.H.-476 d.H.):

A treia etapă a statului roman este etapa imperială, care durează din 27 î.H. până în 476 d.H.

Statuia lui Iulius Caesar, din Roma, Italia

Legile celor XII Table

Descopăr

Citește cu atenție textul și rezolvă cerința.

„Ce s-a schimbat după căderea lui Tarquinius Superbus (509 î.H.), odată cu instituirea Republicii? În primul rând s-a redus mobilitatea socială, pentru că viața publică a devenit spațiul de desfășurare al câtorva familii importante. Plebeii¹ nu au mai avut nicio șansă de participare, din simplul motiv că nu aveau originea corespunzătoare. [...] Plebeii aveau probleme precum: datoriile financiare, sclavia rezultată din datorii, accesul la terenurile agricole și lipsa participării pe plan politic. Plebeii bogați aveau putere economică, dar erau frustrați că viața politică le era restricționată; plebeii săraci aveau în primul rând lipsuri economice. Istoria împarte luptele dintre plebei și patricieni² în două etape: 494-360 î.H. – constituirea plebei ca structură socială; 360 – sec. al III-lea î.H. – conturarea noii elite.” (adaptare după Irina-Maria Manea, *Cum era societatea romană în timpul Republicii?*, historia.ro)

¹ plebeu = om de rând, asuprit, exploatat, vulgar, fără drepturi sau distincție (DEX)

² patrician = membru al comunității gentilice, aristocrat, care dispune de drepturi și privilegii (DEX)

Care crezi că ar fi putut fi soluțiile de ieșire din criza socială descrisă în text? Discută în clasă și susține-ți ideile cu argumente din text.

Învăț

Apărută pe fondul conflictului dintre patricieni și plebei, **Legile celor XII table** (*Lex duodecim tabularum*) au fost printre primele acte normative importante adoptate la Roma, cu efecte asupra tuturor păturilor sociale și afișate în Forum (piața centrală unde se țineau discursuri și procese publice).

Conținutul legilor a putut fi reconstituit pe baza referințelor care s-au regăsit în scrierile istoricilor și ale avocaților romani. La începuturile Republicii romane, **aristocrația romană** și-a consolidat poziția folosind în favoarea ei faptul că dreptul roman se baza pe **cutume** (obiceiuri, tradiții) și avea un caracter

oral. S-au adâncit **neînțelegerile dintre plebei și patricieni** în condițiile în care majoritatea terenurilor agricole au ajuns în posesia patricienilor, iar plebeii au sărăcit. Majoritatea populației romane era alcătuită din plebeii care aveau **obligații fiscale și militare**, dar erau **lipsiți de drepturi politice** și erau excluși de la conducere. Astfel, în **anul 494 î.H.**, toți plebeii din Roma au părăsit orașul și s-au retras pe dealul Aventin (una dintre cele șapte coline pe care a fost ridicată Roma) lăsând cetatea neapărată și lipsită de clasa muncitoare. Patricienii au trimis un reprezentant care să-i convingă să se întoarcă făcând unele concesii: suprimarea datoriilor financiare și permisiunea ca plebeii să aibă doi reprezentanți (tribuni) în Senat. Cei doi tribuni urmau să fie aleși de adunarea populară și să aibă **drept de veto** (dacă își exercitau acest drept, legea nu mai era adoptată) în adoptarea hotărârilor. Între anii 451 – 450 î.H. a fost formată o comisie alcătuită din 10 magistrați, numiți *decemviri*, care a avut atribuții legislative și executive și care a adoptat codul de legi intitulat **Cele XII Table**, care stipula clar **drepturile, responsabilitățile și îndatoririle cetățenilor romani**. Aceasta a apărut ca urmare a presiunii plebeilor, care cereau ca legile să fie scrise și publice, pentru a evita și preîntâmpina abuzurile magistraților patricieni. Legile au precizat regulile privind relațiile de familie, soluțiile legale de soluționare în justiție a litigiilor din Roma,

Prin **Cele XII Table** a fost instituită egalitatea în fața legii

dar și **egalitatea dintre patricieni și plebei în fața legii**. Teoretic, legea se aplica tuturor cetățenilor, dar cei bogați încă reușeau să își folosească influența și să se sustragă pedepselor, iar abuzurile au fost surprinse în diferite cronicile istoricilor din acele vremuri. Tablele au supraviețuit trecerii timpului doar fragmentar, fiind recuperate secvențial din citate sau comentarii. Se știe că Tablele I și II făceau referire la procedura legală de desfășurare a proceselor, tabla III se referea la cazurile civile legate de amenzi sau datorii, iar Tablele IV și V defineau raporturile și relațiile de familie și de moștenire. Tablele VI și VII se refereau la posesia de bunuri și de proprietăți imobiliare, definind **noțiunea de proprietate**, iar Tabla VIII oferea soluții juridice pentru diferite delict civile minore, în timp ce Tabla XII stabilea pedepsele pentru crime. Tabla X se referea la riturile funerare și condițiile în care acestea trebuiau să se desfășoare și se remarcă prin faptul că legal societatea romană accepta „alte religii”, iar Tabla XI făcea referire la relațiile sociale între clasele sociale, cum ar fi căsătoriile. Tinerii romani erau obligați să învețe legile pe de rost, deoarece **necunoașterea legii nu putea reprezenta o scuză pentru nerespectarea legii**. **Cele XII Table** sunt considerate primul cod juridic scris al Romei, care a transformat normele religioase și cutumiare

Roma antică, imagine panoramică în care apare Forumul roman

în legi civile clare, accesibile tuturor cetățenilor. A stabilit conceptul fundamental de **egalitate în fața legii**, stipulând că normele juridice se aplică în mod egal cetățenilor, indiferent de statutul lor social. A introdus în premieră noțiunea de *drepturi fundamentale* pentru clasele sociale inferioare, limitând puterea discreționară a celor aflați la conducere și oferind un cadru stabil pentru procese echitabile. Principiile din codul legislativ roman au servit drept punct de referință pentru constituțiile și sistemele juridice democratice din zilele noastre.

Aplic

Citește cu atenție textul pentru a rezolva cerințele.

Tabla I.

1. Dacă [reclamantul] îl cheamă în judecată [pe pârât], acesta trebuie să meargă. Dacă nu se prezintă, [el poate] să fie somat pentru [a depune] mărturie; dacă tot nu se prezintă reclamantul are dreptul să-l aducă forțat.
2. Dacă [pârâtul] încearcă să-l înșele sau vrea să fugă, [reclamantul poate] să-l aducă forțat.
6. Dacă [părțile] se împacă [pretorul trebuie] să își exprime acordul.

Tabla III.

1. Termenul legal [de punere în aplicare] a hotărârilor judecătorești trebuie să fie de treizeci de zile atunci când sunt disputate datorii bănești.
2. Dacă e depășit acest termen [poate] să aibă loc arestarea [debitorului]. Creditorul [are dreptul] să îl aducă în fața justiției [punându-l din nou sub acuzare].
3. Dacă [debitorul] nu execută hotărârea sau nu găsește un chezaș să-l aducă cu el, [creditorul poate] să-l lege [pe debitor] cu o frânghie sau cu o cătușă de 15 livre nu mai mult; dacă vrea [creditorul], pot fi și mai ușoare.

Tabla IV.

2. Dacă un tată și-a vândut de trei ori fiul, acesta să fie eliberat de sub puterea părintească.

Tabla X.

1. Căsătoriile dintre plebei și patricieni nu sunt îngăduite.”
(adaptare după Cicero, *Din Legile celor XII Table*, în „Topice”)

1. Numește civilizația căreia îi aparține acest cod de legi și secolul în care a fost adoptat.
2. Descrie tratamentul aplicat debitorului care nu își poate plăti datoria. Cum consideri că era pedeapsa? Argumentează.
3. Precizează, pe baza sursei, două prevederi referitoare la dreptul civil.
4. Compară principiile justiției din *Legile celor XII Table* (unde intervenția prin forță fizică a reclamantului era permisă pentru a aduce pârâtul în fața judecății) cu principiile justiției moderne. Documentează-te și menționează două deosebiri.

Zeița Justiția, simbolul universal al echității procesului de judecată

DETECTIV ÎN ISTORIE – FIȘĂ BIOGRAFICĂ

Cicero (un mare orator și avocat antic) spunea, la aproape patru secole după publicarea legii, că memorarea legilor reprezenta un exercițiu obligatoriu pentru elevi, adică o „carmen necessarium”. Pornind de la aceste cuvinte ale celebrului orator Marcus Tullius Cicero, reconstituie fișa biografică a acestuia. În realizarea fișei de portofoliu vei folosi fotografii sau reprezentări artistice ale vestitului orator antic, citate din discursurile lui, informații biografice descoperite online sau la bibliotecă. Îți vei organiza fișa biografică după modelul: *viața personală, viața politică, scrierile și contribuția culturală a lui Cicero, conflictele publice și discursurile care l-au salvat sau ajutat în carieră și sfârșitul tragic*.

3.4. Modele culturale în lumea greco-romană

Descopăr

Citește cu atenție textul de la sursa A, observă imaginile de la sursele B și C și rezolvă cerințele.

SURSA A

„Trebuie subliniat și marele efort edilitar întreprins de Augustus [împăratul Octavian] atât la Roma, cât și în provincii [drumuri pavate, temple, foruri, Ara Pacis¹]. Tot în această perioadă se înregistrează o renaștere culturală, datorată activității de promovare desfășurate de [Gaius] Mecenat [consilierul împăratului, care promova și finanța tinerii poeți și intelectuali], dar și apogeul literaturii latine [afirmarea poeziei Vergiliu, Horațiu, Ovidiu, Propertiu, Titus Livius]. Arta romană, profund influențată de cea greacă, a reușit să își afirme identitatea și să atingă apogeul; în aceeași perioadă se înregistrează o evoluție pronunțată și în domeniul lucrărilor de inginerie.” (adaptare după *Istoria Universală. Preistoria și Antichitatea*, trad. de Laura-Florina Drăghici și Dana Ducu)

¹ Ara Pacis = altar dedicat păcii

SURSA B

Poetul roman Ovidiu

SURSA C

Colosseumul din Roma (numit și Amfiteatrul Flavian), cel mai mare amfiteatru antic construit vreodată

1. Discută cu profesorul despre importanța dezvoltării arhitecturii și a ingineriei în timpul împăratului Augustus Octavian, conform sursei A.
2. Precizează, pe baza surselor A și B, cine a fost principalul binefăcător al poetului roman Ovidiu și care a fost legătura poetului cu spațiul românesc.
3. Discută în clasă despre importanța pe plan social a Colosseumului din Roma.

DICȚIONAR

panteon = termenul provine din greaca veche (*pantheion* – „templul tuturor zeilor”) și se referă atât la templul consacrat cultului tuturor zeilor, cât și la un concept religios sau cultural

mecenat = protecție și sprijin acordate artelor și literaturii de către un mecenat; termenul s-a perpetuat de la Gaius Mecenat

doric = stil arhitectonic grecesc, caracterizat prin coloane fără bază și prin capituluri fără ornamente

ionic = stil arhitectonic grecesc, caracterizat prin coloane zvelte, cu capituluri împodobite cu volute

corintic = stil arhitectonic grecesc, caracterizat prin coloane suple, decorate cu caneluri și prin capituluri bogat ornamentate, realizate sub forma unor frunze dispuse în volute

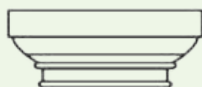
cezar = titlu acordat împăraților romani

Cap de coloană în stil corintic

Cap de coloană în stil ionic

Cap de coloană în stil doric

Învăț

Civilizația greacă a avut un rol esențial în dezvoltarea științifică și artistică a lumii europene, în special în domeniile matematicii, anatomiei, logicii, filozofiei, fizicii și literaturii. **Panteonul grec** a influențat profund religia romană, iar în domeniul științific, grecii au preluat și au dezvoltat inclusiv elemente din cultura orientală. Începând cu secolul al V-lea î.H., în mentalitatea elitelor intelectuale elene s-a produs o separare a științelor în raport cu filozofia. Matematica s-a dezvoltat între secolele VI și V î.H. avându-i ca reprezentanți pe **Thales din Milet**, **Pitagora** și **Euclid**. Democrit și Platon au pus bazele teoretice ale fizicii în secolul al V-lea î.H., iar medicina a devenit o știință datorită tratatelor de specialitate ale lui **Hipocrate**, care a trăit pe insula Kos între secolele V și IV î.H.

Hipocrate din Kos (n. 460 î.H. – m. 370 î.H.)

Istoria, ca știință, își are începuturile în Grecia antică, datorită lui **Herodot**, **considerat „părintele istoriei”**. Opera sa a fost continuată de **Tucidide**, cel care a relatat evenimentele din timpul războiului peloponesiac. Tucidide a pus bazele istoriei științifice, teoretizând verificarea informațiilor istorice din trei surse, eliminarea intervenției divine și stabilirea clară a relației cauză-efect în relatarea evenimentelor. Filozofii Socrate, Platon și Aristotel au pus bazele gândirii critice. Hypatia din Alexandria (n. 355 – m. 415) a fost femeia care a scris o pagină importantă în istorie fiind prima femeie matematician menționată istoric. Ea a fost fiica matematicianului Theon și a fost pasionată inclusiv de astronomie și filozofie (a avut o viziune neoplatoniciană care a fost percepută la vremea respectivă ca fiind eretică sau păgână). În domeniul matematicii, Hypatia a lăsat comentarii importante la teoriile de geometrie ale lui Apoloniu din Perga și la teoria numerelor lăsată de Diofant din Alexandria.

Istoricii romani Titus Livius, Tacitus și Cassius Dio au scris despre **istoria Romei**, influențând modul de relatare istorică, prin structurarea, sintetizarea și rafinarea informațiilor și a surselor istorice. În domeniul **chirurgiei** și al **filozofiei**, poate fi menționat **Galenus**, iar în filozofie și oratorie și-au arătat măiestria **Seneca** și **Cicero**.

Thales din Milet a pus bazele filozofiei antice grecești și s-a numărat printre cei șapte înțelepți (*sophoi*). Viziunea lui concentrată pe găsirea de soluții practice la diferite probleme a fost continuată de discipolul său Anaximandru din Milet (610 î.H. – 546 î.H.), Xenofon și Heraclit. Pitagora din Samos (580 î.H. – 500 î.H.) a pus bazele unei societăți filozofale care a pus bazele metafizicii numerelor, bazată pe doctrina: „toate lucrurile sunt numere”. Socrate a preluat termenul de filozof lansat de Pitagora și definește filozofia ca fiind știința înțelepciunii care are ca „instrumente de lucru” gândirea, întrebările și setea de a descoperi răspunsuri și soluții. Platon a continuat doctrina socratică, punând bazele Academiei (instituție în care erau educați filozofii). La Atena, a scris celebra lucrare *Republica*. Aristotel a fost primit în Academie la vârsta de 17 ani și avea să devină profesorul personal al lui Alexandru Macedon.

În lumea antică greacă, două **modele de educație** au fost definitorii pentru formarea copilului în societate: cel atenian și cel spartan. În Atena, de la vârsta de șapte ani, copilul era încredințat unui pedagog particular sau unui funcționar public, până la vârsta de 18 ani. În acest interval, copilul trebuia să acumuleze cunoștințe și abilități specifice pentru a putea ocupa o funcție în stat și a-și apăra cetatea în cazul unui atac. În Sparta, nou-născutul aparținea familiei până la vârsta de șapte ani, după care intra în grija statului, care îl pregătea pentru a deveni un soldat foarte bun.

Arhitectura greacă s-a dezvoltat inițial sub influența civilizației minoice. Aceasta a fost prima civilizație europeană, apărută în mileniul al II-lea î.H. în insula Creta. Măiestria artistică a minoanilor este dovedită de ruinele Palatului din Knossos, descoperit de arheologi în secolul al XIX-lea d.H. Grecii antici se închinau la mai multe divinități, cărora le dedicau temple impresionante, decorate cu coloane realizate în stil **doric**, **ionic** sau **corintic**. Iubitori ai artelor frumoase, grecii participau la punerile în scenă ale tragediilor scrise de Eschil, Sofocle și Euripide și se amuzau la comedii ale lui Aristofan, care satirizau viața socio-politică a Atenei. Aceste spectacole aveau loc în teatre construite pe pantele dealurilor.

Arta plastică greacă a avut ca principală sursă de inspirație omul, iar artiștii antici care au încercat să reproducă în sculpturi armonia trupului uman au fost **Scopas**, **Lisip** și **Praxiteles**. Pictura antică greacă poate fi admirată în reprezentările murale din locuințe, temple sau palate descoperite de arheologi. Expediția de cucerire a lui Alexandru Macedon a reușit să transmită elementele specifice culturii și artelor plastice grecești până în Orientul îndepărtat.

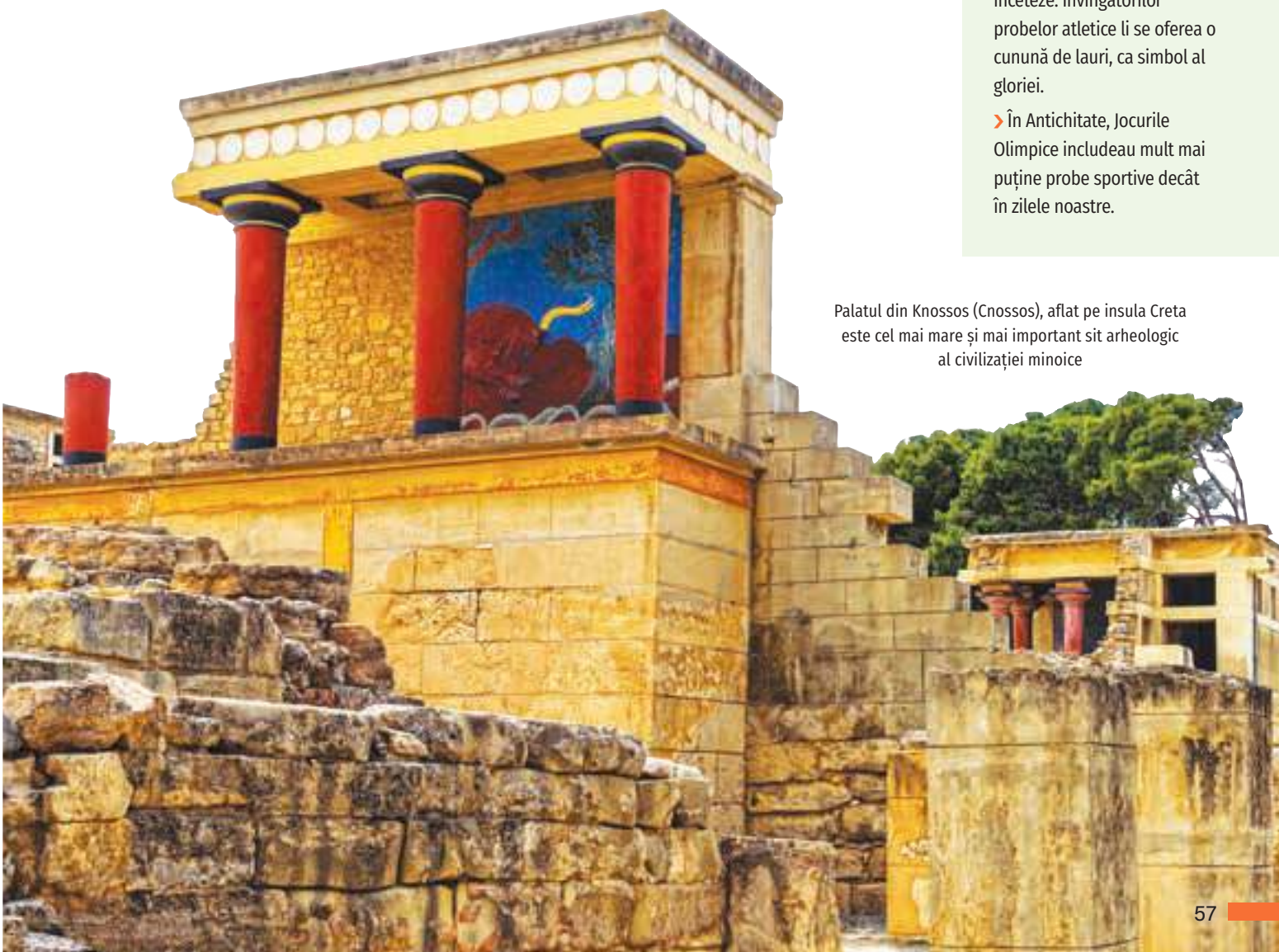
Romanii au preluat elemente culturale și estetice grecești, iar în arhitectură au adus inovații structurale importante, precum **arcul**, **bolta** și **cupola**. Au fost mari constructori de amfiteatre, Colosseumul din Roma rămânând un reper emblematic pentru întreaga lume. După victoriile importante pe câmpul de luptă, romanii au construit arce de triumf, coloane și monumente comemorative, cum ar fi **Tropaeum Traiani**, **Columna lui Traian** sau **Arcul lui Septimius Sever**. Picturile murale romane antice au fost scoase la lumină în urma săpăturilor arheologice din orașul Pompei și au impresionat prin simțul estetic, armonia formelor, cromatică și tehnica elaborată de execuție.

ȘTIAI CĂ...?

- > Jocurile Olimpice își au originea în lumea greacă. Acestea aveau loc în Olimpia, o dată la patru ani, în cinstea lui Zeus.
- > Alte *Jocuri Panelenice* aveau loc la Delphi (în cinstea lui Apollo), la Corint (în cinstea lui Poseidon) și la Nemea (în cinstea lui Zeus).
- > Jocurile aveau un caracter spiritual și ritualic foarte important pentru grecii antici. De aceea, aceștia au ales anul 776 î.H. – data primei Olimpiade – ca punct de referință pentru cronologia istoriei lor.
- > Tradiția cerea ca în timpul Jocurilor Olimpice, conflictele dintre cetățile grecești să înceteze. Învingătorilor probelor atletice li se oferea o cunună de lauri, ca simbol al gloriei.
- > În Antichitate, Jocurile Olimpice includeau mult mai puține probe sportive decât în zilele noastre.

Palatul din Knossos (Cnossos), aflat pe insula Creta este cel mai mare și mai important sit arheologic al civilizației minoice

REȚIN

Grecia a contribuit fundamental la dezvoltarea științifică și artistică a lumii europene, în special în domeniile matematicii, anatomiei, logicii, filozofiei, fizicii, medicinei, politicii și arhitecturii. Panteonul grec a influențat puternic religia romană. Elementele culturii grecești s-au răspândit până în Orientul îndepărtat în timpul campaniilor militare conduse de Alexandru Macedon.

Partenonul grec

Aplic

Citește cu atenție sursele de mai jos și rezolvă cerințele.

SURSA A

„[...] În palatul [din Knossos] se poate intra din partea sud-vestică, printr-o arcadă și o ușă dublă care dădea într-o curte spațioasă și pavată. Rămășițele unei mari fresce reprezentând un taur flancau arcada. [...] De-a lungul aproape întregii clădiri era un coridor pavat și spațios, cuprinzând un lung șir de porți care dădea în niște magazine. [...]

În ultima zi din martie, nu foarte adânc în pământ [...], s-a găsit o tabletă de lut, având o formă alungită și purtând caractere încrustate linear, împreună cu semne ce desemnau numere.” (traducere și adaptare după Arthur Evans, *The Palace of Minos*)

SURSA B

„[Caesar] trecu la organizarea statului. Corectă calendarul care se găsea în mare dezordine din vina preoților, care de mult timp intercalau sărbători, iar sărbătorile secerișului nu mai cădeau în vară [...], și-l fixă la trei sute șazeci și cinci de zile. Pentru aceasta, suprimă luna intercalată și adăugă o zi la fiecare patru ani. Pentru ca pe viitor ordinea timpului să se potrivească cu luna ianuarie, adăugă, între noiembrie și decembrie, două luni. Așa că anul în care a stabilit acest lucru (46 î.H.), avea 15 luni, cu cea intercalată [luna dintre ianuarie și februarie], care fusese adăugată și în acel an, după obicei [...].” (G. Suetonius Tranquillus, *Viețile celor doisprezece cezari*)

1. Menționează din sursa A monumentul istoric la care se face referire.
2. Numește din sursa B conducătorul la care se face referire.
3. Precizează, pe baza sursei A, de ce crezi că a fost importantă descoperirea tăbliței.
4. Formulează un punct de vedere despre măsurile luate de Iulius Caesar privind organizarea calendarului, susținându-l cu o informație din sursa B.

DETECTIV ÎN ISTORIE – PROIECT

Orașul Pompei, încremenit în timp, în anul 79 d.H.

Documentează-te online sau la bibliotecă pentru a realiza o prezentare, în format fizic sau digital, cu tema: „Valori și principii democratice. Antichitate versus zilele noastre”. Vei prezenta comparativ (sub formă de **Atunci vs. Acum**) aspecte precum modul de *alegere a reprezentanților poporului*, *factorii de decizie în stat*, *sistemul de educație*, *modalitățile prin care poporul putea înlătura de la putere un conducător abuziv*. Vei prezenta proiectul în clasă.

3.1. COLONIZAREA GREACĂ. POLISUL ȘI FORMELE DE GUVERNARE – ATENA ȘI SPARTA

Ruinele de la Acropole, Atena, Grecia

Marea colonizare greacă a fost un proces istoric desfășurat între secolele VIII-VI î.H., care a constat în apariția de noi centre strategice, militare și economice controlate de greci, pe țărmurile Mării Mediterane și Mării Negre. Cetatea Atena a fost întemeiată în secolul al VIII-lea î.H. Cetatea Sparta a fost întemeiată de doriene în secolul al IX-lea î.H., în regiunea Laconia.

STUDIU DE CAZ: CETĂȚENI - DREPTURI ȘI OBLIGAȚII

Cetățenii Spartei puteau deține funcții publice, puteau deveni magistrați când împlineau 60 de ani, membri ai Consiliului Bătrânilor. Spartanii primeau un lot de pământ din partea statului pentru a se putea întreține care era lucrat de hiloți. Spartanii erau cetățeni liberi și se bucurau de privilegii sociale și politice spre deosebire de perieci și de hiloți. În Atena, populația era împărțită în trei categorii principale: cetățeni, meteci și sclavi. Statutul deplin de cetățean era rezervat strict bărbaților liberi de origine ateniană, lăsând în afara vieții publice femeile, sclavii și metecii.

3.2. GRECII ÎNTRE ALIANȚE ȘI RĂZBOAIE. ALEXANDRU MACEDON

Secolul al V-lea î.H. a fost marcat de două mari conflicte: Războaiele Medice, purtate împotriva perșilor și încheiate cu victoria grecilor, și războiul peloponesiac, desfășurat între Atena și Sparta, care s-a finalizat cu victoria celei din urmă. Ulterior, cele două polisuri au fost cucerite de Filip al II-lea, regele Macedoniei. Fiul său, Alexandru cel Mare, a creat cel mai vast imperiu cunoscut până atunci în istorie.

Filip al II-lea al Macedoniei

3.3. ROMA ANTICĂ. DE LA REGALITATE LA IMPERIU: EXPANSIUNE ȘI ROMANIZARE

Istoria Romei cuprinde trei mari perioade: Regalitatea (753 î.H.-509 î.H.), Republica (509 î.H.-27 î.H.) și Imperiul (27 î.H.-476 d.H.). În perioada de început Roma, a fost o monarhie, la conducerea căreia s-au succedat șapte regi. În etapa republicană, sistemul politic s-a bazat pe instituții precum Senatul, Adunările poporului și magistraturile. Ultima etapă a statului roman a fost perioada imperială, care s-a încheiat în anul 476 d.H.

Forumul Roman

STUDIU DE CAZ: LEGILE CELOR XII TABLE

Legea celor XII table a fost unul dintre primele acte normative importante de la Roma, care a avut efecte asupra tuturor păturilor sociale. Conținutul legilor a putut fi reconstituit pe baza referințelor care s-au regăsit în scrierile istoricilor și ale avocaților romani. La începuturile Republicii Romane, aristocrația romană și-a consolidat poziția folosind în favoarea ei faptul că dreptul roman se baza pe cutume și avea un caracter oral. Legile au configurat regulile privind relațiile de familie, soluțiile legale de soluționare în justiție a litigiilor, dar și egalitatea dintre patricieni și plebei în fața legii.

3.4. MODELE CULTURALE ÎN LUMEA GRECO-ROMANĂ

Sculptură în marmură de pe frontonul Partenonului de la Acropole, în Atena, Grecia

Grecia a contribuit în mod fundamental la dezvoltarea științei și artei în lumea europeană, în special în domenii precum matematica, anatomia, logica, filozofia, fizica, medicina, politica și arhitectura. Panteonul grec a influențat puternic religia romană. Elementele culturii grecești s-au răspândit până în Orientul Îndepărtat în timpul campaniilor militare conduse de Alexandru Macedon.

Exerciții recapitulative

I. Documentează-te, caută informații despre opera lui Herodot și realizează o scurtă prezentare de 12-15 rânduri. Adaugă prezentarea la portofoliul tău.

Herodot (cca. 484 – 425 î.H.) a fost un istoric grec din Halicarnas, recunoscut universal drept „părintele istoriei”. Această titlatură i-a fost acordată de către Cicero pentru faptul că a fost primul scriitor care a realizat un studiu sistematic și amănunțit al trecutului, încercând să explice cauzele evenimentelor.

CE VEI FACE? Pe baza cunoștințelor acumulate și consultând surse online vei căuta informații biografice despre Herodot.

DE CE VEI FACE? Pentru a descoperi, a identifica și consemna informațiile corecte legate de „părintele istoriei”, te vei documenta din mai multe surse făcând diferența dintre ficțiune și informația istorică.

CUM VEI FACE? Pentru a te familiariza cu activitatea de cercetare a surselor online precum enciclopedia.romaniei.ro, historia.ro și magazinistoric.ro. Și confruntarea informațiilor cu sursele de la bibliotecă.

CUM VEI ȘTI CĂ AI REUȘIT? Vei prezenta rezultatele proiectului în fața clasei.

Herodot (cca. 484 – 425 î.H.)

II. Citește cu atenție textul pentru a răspunde la cerințe.

„[...] Senatul are, mai întâi, dreptul de a dispune de visteria statului. (Senatul administra finanțele publice și, astfel, supraveghea activitatea consulilor). El hotărăște, deopotrivă, ce va trebui să intre și să iasă din tezaur. Fără o hotărâre a senatorilor, chestorii nu puteau întrebuința nimic din vistierie, nici măcar pentru nevoile mărunte ale republicii, singura excepție făcând-o cheltuielile care îi priveau pe consuli.

În ceea ce privește o cheltuială foarte importantă care le întrece pe toate celelalte, anume aceea pe care cenзорii o fac din cinci în cinci ani ca să înalțe sau să repare clădiri publice, Senatul trebuie s-o aprobe și pe aceasta, dând învoire consulilor să întrebuințeze banii respectivi.

De asemenea, orice încălcare a dreptății (autorul se referă aici la încălcările mai importante ale dreptului politic) care s-ar produce în Italia și ar avea nevoie de o anchetă a autorității de stat (trădări, conspirații, otrăviri, asasinat) interesează Senatul.”. (adaptare după Polibiu, *Istorie*, VI, 13, trad. de Adelina Piatkovski)

1. Precizează din sursă instituția cea mai importantă a statului roman.
2. Formulează o opinie despre activitatea Senatului și susține-o cu o informație din sursă.
3. Compune un text de 150-200 de cuvinte despre evoluția statului roman în care să prezinți pe scurt etapele existenței acestuia.

III. Strânge principalele idei ale acestei unități într-o fișă de lucru realizată în conformitate cu structura de mai jos.

Model:

Nume și prenume: ...

Data: ...

Subiect: ...

Cuvinte-cheie: ...

Idei principale: ...

Detalii:...

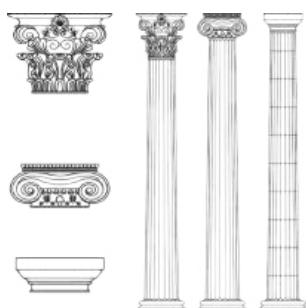
Se acordă 10 puncte din oficiu
30 p.

I. Încercuiește răspunsul pe care îl consideri corect.

- Tetrarhia a fost un sistem de guvernare introdus de
 - Caesar;
 - Augustus;
 - Dioclețian.
- Războaiele Medice au fost purtate între:
 - greci și perși;
 - romani și cartaginezi;
 - greci și romani.
- Cetatea Roma a fost întemeiată în anul 753 î.H., de către
 - Remus;
 - Romulus;
 - Numa Pompilius.
- Remunerația funcțiilor a fost o măsură propusă de
 - Herodot;
 - Solon;
 - Pericle.
- Octavianus Augustus a introdus o formă nouă de guvernare, numită
 - dominat;
 - principat;
 - republică.

II. Realizează corespondența între imaginile și informațiile de pe cele două rânduri.

20 p.

- Pont du Gard**, apeduct din secolul I care alimenta cu apă orașul roman Nemausus (Nîmes, Franța)
- Partenonul din Roma**, a fost construit între anii 30 î.H. și 20 d.H. și din anul 609 a devenit biserică.
- Stilurile doric, ionic și corintic**, ordine arhitecturale fundamentale ale Greciei Antice
- Acropola din Atena** (gr. Ἀκρόπολις, „oraș ridicat”), colina sacră fortificată din centrul orașului

III. Citește textul de mai jos și rezolvă cerințele.

40 p.

„[...] El [Servus Tullius] a poruncit ca numele tuturor romanilor să fie înregistrat, iar averile lor să fie prețuite în temeiul unui jurământ cerut de lege, pe care trebuiau să-l facă declaranții [...]. Romanii trebuiau să treacă în registre numele tatălui, să-și dezvăluie vârsta, să-și declare soția și copiii, să spună în ce trib al Romei sau în ce sat din regiune locuiește. S-a hotărât ca cel ale cărui declarații nu respectau condițiile cerute de lege să fie pedepsit prin confiscarea bunurilor, biciuit și vândut ca sclav. Această lege a dăinuit la romani multă vreme. Și, făcându-se recensământul tuturor, Tullius strânse respectivele înregistrări, cu ajutorul cărora își dădu seama de numărul romanilor și de mărimea averii lor. Astfel a întocmit el cea mai înțeleaptă dintre toate constituțiile, aducătoare de foarte mari foloase pentru romani, precum faptele au dovedit-o.” (adaptare după Dionysios din Halicarnas, *Antichitățile romane*, vol. IV, din *Crestomație de texte privitoare la istoria antică*)

- Numește un conducător al Romei precizat în sursă.
- Precizează forma de stat a Romei din perioada respectivă.
- Menționează una dintre obligațiile cetățenilor romani.
- Formulează un punct de vedere despre constituția amintită în text și susține-l cu o informație din fragmentul dat.
- Realizează un text de 3-4 enunțuri în care să explici cum se făcea recensământul în Roma antică.

SUBIECT	I	II	III	Oficiu	Total
Punctaj	5 x 6 p. = 30 p.	4 x 5 p. = 20 p.	4 x 5 p. + 20 p. = 40 p.	10 p.	100 p.

Autoevaluare

1. La finalul acestei unități, am învățat:	
2. Am întâmpinat următoarele dificultăți:	
3. Cred că mi-aș putea îmbunătăți performanța dacă	
4. Cred că activitatea mea ar putea fi apreciată ca:	foarte bună ☐ bună ☐ satisfăcătoare ☐

Unitatea 4

Geneza lumii medievale

- Impactul marilor migrații. Europa Apuseană de la regatele germanice la Carol cel Mare
- Studiu de caz: Renașterea carolingiană
- Imperiul Bizantin: instituții, religie și cultură
- Studiu de caz: Iconoclasmul
- Islamul și expansiunea arabă
- Recapitulare
- Evaluare

4.1. Impactul marilor migrații. Europa Apuseană de la regatele germanice la Carol cel Mare

Descopăr

Observă cu atenție harta pentru a răspunde la cerințe.

1. Identifică pe hartă cinci popoare migratoare.
2. Formulează o opinie cu privire la direcțiile de deplasare ale principalelor popoare migratoare.

ȘTIAI CĂ...?

> Attila, conducătorul hunilor a fost numit „Biciul lui Dumnezeu” întrucât creștinii considerau că distrugerile hunilor reprezintă o pedeapsă divină pentru păcatele lor.

Attila Hunul, supranumit „Biciul lui Dumnezeu”

Învăț

Perioada de tranziție de la Antichitate la Evul Mediu s-a caracterizat printr-un amplu fenomen de migrație care a determinat **prăbușirea frontierelor Imperiului Roman** și a dus la o reconfigurare a hărții etnice și politice europene.

Primul val migrator (sec. IV-V) a fost realizat de către două grupuri diferite de populații. Din zona de nord a Europei au venit populațiile germanice (**vizigoții, ostrogoții, vandalii, francii, anglii, saxonii și iuții**) care s-au instalat în partea centrală a Europei și apoi au început să se deplaseze spre vest și sud. Roma a fost ocupată și jefuită în **anul 410 d.H.** de către vizigoți și în anul **455 d.H.** de către vandali. Instalați în Panonia, **hunii** (conduși de Attila) au dezlănțuit raiduri distrugătoare care au declanșat migrația populațiilor germanice. **În anul 476, căpetenia germanică Odoacru** l-a înlăturat pe împăratul roman Romulus Augustulus și a trimis însemnele imperiale la Constantinopol (capitala Imperiului Roman de Răsărit). Pe ruinele fostului Imperiu Roman de Apus au luat naștere regatele barbare precum **regatul ostrogot al lui Teodoric**, în Italia sau **regatul franc al lui Clovis**, în Galia.

Cel de-**al doilea grup de popoare migratoare** a fost alcătuit din triburile nomade venite din Asia Centrală. Migrația lor a avut loc între secolele VI și VII și a coincis cu ocuparea Italiei de către **longobarzi**, cu venirea **avarilor** în Panonia și cu avansarea lentă, dar constantă și sistematică a **slavilor** în Europa centrală și de est. În anul 602, **limesul** (frontieră fortificată, zid de apărare sau val de pământ ridicat de romani pentru a apăra hotarul imperial) dunărean a cedat, iar slavii s-au revărsat în masă în Peninsula Balcanică, modificând compoziția etnică a întregii regiuni.

În acest context istoric, formarea limbilor și a popoarelor europene a fost rezultatul unui proces istoric îndelungat și complex. În regiunile în care Imperiul Roman a avut o stăpânire îndelungată și **romanizarea** a fost intensă, au apărut **popoarele romanice** (spanioli, portughezi, italieni, francezi, români) ca urmare a unei **duble sinteze**: prima, dintre populațiile cucerite (gali, celtiberi, daci) și romani, și, cea de-a doua, dintre populația latinofonă sau romanizată și valurile de migratori. În nordul și centrul continentului, unde influența romană a fost mai redusă sau inexistentă s-au format **popoarele și limbile germanice**, iar în jumătatea estică a Europei, așezarea slavilor peste populațiile locale a dat naștere **popoarelor slave**.

În această Europă fragmentată etnic, **Carol cel Mare** (n. 748 - m. 814) a reușit să transforme regatul francilor într-o construcție politică pe care a prezentat-o ca fiind o restaurare a vechiului Imperiu Roman (*Renovatio Imperii*) deși, în realitate, statul era un regat barbar. Actul din

ȘTIAI CĂ...?

- În anul 451, la Câmpiile Catalaunice, în fruntea unei armate alcătuite din romani, vizigoți și franci, generalul roman Aetius a reușit să oprească marea armată a hunilor conduși de Attila.
- Sub patronajul lui Carol cel Mare a fost creată *minuscula carolingiană*. Acest stil de scriere a introdus spațiile între cuvinte și literele mici și a stat la baza scrierii moderne a caracterelor de tipar pe care le folosim astăzi.

DICȚIONAR

comite = conducător cu atribuții administrative, judecătorești și militare asupra unei unități teritoriale numite comitat

marcă = unitate administrativ-teritorială de graniță, având un rol strategic de apărare și de supraveghere a frontierelor

Ruinele Romei, Italia

ȘTIAȚI CĂ

➤ Carol cel Mare s-a căsătorit pentru prima dată în anul 770 cu fiica regelui longobard Desiderius, dar a repudiat-o la un an după căsătorie, după moartea socrului său și s-a recăsătorit cu Hildegard, fiica unui nobil franc.

➤ În anul 781, Carol cel Mare l-a desemnat pe fiul său Pepin, care avea atunci vârsta de numai patru ani, rege al Italiei. Copilul rege a fost ulterior uns monarh de către papa Adrian I.

Carol cel Mare încoronat de papa Leon al III-lea

REȚIN

Marile migrații din sec. IV-VIII au contribuit decisiv la prăbușirea Imperiului Roman de Apus și au creat cadrul istoric în care s-au format popoarele europene de astăzi. În vestul Europei, regatul francilor a cunoscut o transformare profundă în vremea regelui Carol cel Mare. În urma actului de la 25 decembrie 800, s-a revenit la ideea de autoritate imperială unitară sub forma unui imperiu creștin. Astfel s-a realizat sinteza între moștenirea romană, tradițiile germanice și valorile creștine și s-au pus bazele civilizației medievale apusene.

Altarul catedralei din Aachen în care se află mormântul lui Carol cel Mare

25 decembrie 800, prin care Carol cel Mare a fost încoronat, la Roma, de papa Leon al III-lea ca împărat al romanilor a avut o semnificație profundă. În primul rând a sugerat că puterea imperială provenea de la Dumnezeu, prin intermediul Bisericii și acest lucru a făcut ca războaiele și cuceririle să devină instrumente de conservare și răspândire a creștinismului.

Având **capitala la Aachen** (Aix-la-Chapelle), acest imperiu creștin nu avea o armată permanentă și era subadministrat, fiind organizat în aproximativ 300 de comitate. În zonele de graniță au fost întemeiate **mărci de apărare**. După moartea lui Carol cel Mare, prin tratatul de la Verdun (843), Imperiul Carolingian a fost împărțit între trei urmași de-ai săi.

Aplic

I. Construiște o axă cronologică în care să se evidențieze succesiunea următoarelor procese și evenimente istorice:

- Tratatul de la Verdun;
- Încoronarea regelui Carol cel Mare ca împărat al romanilor;
- Invazia hunilor în Europa;
- Migrația slavilor la sud de Dunăre.

II. Citește cu atenție sursele și rezolvă cerințele.

SURSA A

„În privința sosirii la oaste: comitele, în comitatul său, sub pedeapsă, îl va obliga pe fiecare bărbat să vină la oaste și să se înfățișeze la chemare, la locul poruncit [...] și comitele însuși va vedea cum sunt pregătiți oamenii săi, astfel ca fiecare să aibă lance, scut, arc cu două coarde și 12 săgeți; iar episcopii, comiții și abații îi vor verifica pe oamenii lor și vor veni în ziua chemării [...]; și să poarte platoșe sau coifuri, și să vină la oaste, adică pe timpul verii”. (Capitulare Aquisgranese, în „De la Cetatea lui Dumnezeu la Edictul de la Nantes”).

SURSA B

„Palatul a avut un rol important în dezvoltarea culturii în perioada lui Carol cel Mare, dar și a urmașilor acestuia. Regele era direct interesat în promovarea cunoașterii, curtea sa fiind totodată școală, bibliotecă, loc de adunare a cărturarilor și centru de revigorare religioasă. [...] prin formele sale de manifestare, mișcarea culturală carolingiană [...] a afectat toată Europa Apuseană creștină. Ca elemente durabile ale **renașterii carolingiene** amintim: în plan religios, legătura strânsă dintre Stat și Biserică [...] și constituirea clerului ca element privilegiat în cadrul societății, iar în plan cultural, minusculele carolingiene, copierea de manuscrise și creșterea nivelului educației.” (adaptare după *O istorie a Europei de Apus în Evul Mediu*)

1. Identifică, pe baza sursei A, două funcții care au autoritate asupra oamenilor și trei aspecte referitoare la organizarea militară a Imperiului Carolingian.

2. Menționează, pe baza sursei B, două argumente care justifică utilizarea conceptului de „renaștere carolingiană”.

Renașterea carolingiană

Descopăr

Citește sursele A și B, analizează cu atenție sursa C și rezolvă cerințele de mai jos.

SURSA A

„[Carol cel Mare] Vorbea elocvent și curgător, putând exprima cu maximă claritate orice ar fi vrut să spună. [...] A învățat atât de bine latinește încât putea vorbi în această limbă la fel ca în limba sa maternă. [...] Încerca să și scrie, scop în care obișnuia să-și pună sub pernă tăblițe și foi de pergament, pentru ca în timpul liber să-și obișnuiască mâna cu trasarea literelor; dar lucrul, început târziu, n-a avut decât un rezultat slab [...]”. (adaptare după Eginhard, *Viața lui Carol cel Mare*)

SURSA B

„Cel mai dificil război [al lui Carol] s-a dovedit cel împotriva saxonilor. Început încă din 772, conflictul s-a prelungit aproape 30 de ani, fiind marcat de nenumărate atrocități. Oștile lui Carol au pătruns de nenumărate ori în Germania [...] De cele mai multe ori, căpeteniile saxone, istovite de războiul fără sfârșit, cereau pace, ofereau ostatici, acceptau botezul și prezența misionarilor creștini. Dar, de fiecare dată când vigilența francilor scădea sau Carol era angajat personal pe alt front, izbucneau revolte, garizoanele france erau masacrate, mănăstirile erau devastate. [...] Legile date de Carol, în teritoriile ocupate de saxoni, prevedeau pedeapsa capitală pentru oricine ar fi adus o ofensă religiei creștine. În final, războiul împotriva saxonilor a împins hotarele creștinătății apusene până la Elba. În privința arabilor din Spania, Carol cel Mare a păstrat în general o poziție defensivă.” (text adaptat după Iulian Sîmbeteanu, *Carol cel Mare, părintele mitologic al Europei Occidentale*, historia.ro)

SURSA C

Vitraliu reprezentându-l pe Carol cel Mare

1. Ce contrast observi între abilitatea lui Carol cel Mare de a vorbi și abilitatea sa de a scrie, conform sursei A?
2. De ce crezi că un împărat atât de puternic făcea efortul de a învăța să scrie la bătrânețe? Răspunde folosind un argument din sursa A.
3. Discută în clasă, pornind de la sursa B, despre rolul de creștinare a Europei Occidentale pe care și l-a asumat Carol cel Mare. Ce piedici a întâmpinat în teritoriile stăpânite de saxoni?
4. În reprezentările artistice (sursa C), Carol cel Mare a fost întruchipat având sabia într-o mână și crucea în cealaltă, discută în clasă despre ce indică aceste două elemente despre statutul împăratului.

Învăț

Renașterea carolingiană a fost fenomenul de înflorire și **dezvoltare culturală medievală** care a avut loc sub impulsul direct al împăratului Carol cel Mare. Această reformă administrativă inițiată de suveran a fost un efort conștient de revigorare a valorilor Antichității, având ca fundament principiile creștine și romane. Carol cel Mare a înțeles că un imperiu vast

ca al său nu poate fi condus doar prin forța armelor, ci are nevoie de o **structură administrativă și culturală unitară**. Pentru a pune bazele unui astfel de sistem administrativ similar celui roman, Carol cel Mare a simțit nevoia de oameni de stat educați și a avut grijă să strângă în jurul lui înțelepți care au studiat în centrele educaționale din cadrul mănăstirilor.

În perioada lui Carol cel Mare, legătura dintre monarh și Biserică a fost una extrem de strânsă și armonioasă.

Centrul vital al mișcării de renaștere spirituală și intelectuală a fost **Școala Palatină de la Aachen** (Aix-la-Chapelle), unde au fost invitați numeroși învățați ai epocii. Cel mai proeminent dintre ei a fost călugărul anglo-saxon **Alcuin din York** (n. 732 – m. 804). Alți reprezentanți de seamă au fost învățatul franc **Eginhard** (n. 775 – m. 840), autorul biografiei *Viața lui Carol cel Mare*, care l-a servit atât pe Carol, cât și pe fiul acestuia Ludovic cel Pios, **Paul Diaconul**, care a scris lucrarea *Istoria longobarzilor*, și vizigotul **Teodulf**, din Orléans. În cazul lui Alcuin, acesta l-a întâlnit pe Carol cel Mare în Italia, în anul 781 și a acceptat să devină consilierul suveranului și familiei acestuia. În anul 796, Alcuin a părăsit curtea domnească și a devenit abate la Abația Sf. Martin din Tours de unde și-a folosit influența și cunoștințele pentru a încuraja și sponsoriza artele liberale. Alcuin a gândit **structura educațională** din Imperiul Carolingian, concentrată în jurul lăcașelor de cult, a dezvoltat infrastructura sistemului de învățământ și a creat condițiile dezvoltării unei elite intelectuale și a unui simț artistic rafinat care au stat la baza Renașterii europene din secolele XV-XVI.

Alcuin a beneficiat de relațiile în rândul conților, episcopilor, abaților și negustorilor bogați pe care Carol cel Mare i-a strâns în jurul său pentru a-l ajuta la conducerea, controlarea și administrarea Imperiului. Pe lângă Școala Palatină, Carol cel Mare a susținut deschiderea a numeroase **școli** și **biblioteci** în cadrul catedralelor și al mănăstirilor, care erau destinate în special clericilor. În cadrul acestor școli au fost puse bazele unui sistem educațional structurat pe cele **șapte arte liberale**, împărțite în două grupe tematice: *trivium* (**gramatică, retorică și dialectică**) și *quadrivium* (**aritmetică, geometrie, astronomie și muzică**). Elitele intelectuale educate în cele șapte arte liberale în perioada *Renașterii carolingiene* au fost considerați de cercetătorii vremii drept precursorii tuturor mișcărilor literare, artistice și științifice renașcentiste din Europa Apuseană.

Una dintre cele mai durabile realizări ale perioadei a fost crearea **minusculei carolingiene** (a fost un stil de scriere latină caligrafică care are la bază literele rotunde, lizibile și spațiate) care a avut ca scop uniformizarea manuscriselor la nivelul întregului imperiu. Acest stil de scriere clar și lizibil a înlocuit scrierile cursive greu de descifrat, precum **scrierea merovingiană**, devenind baza literelor mici pe care le folosim astăzi

în alfabetul latin. Prin activitatea intensă a călugărilor din *scriptoria* (atelierul de copiat manuscrise), au fost salvate numeroase texte clasice antice care altminteri s-ar fi pierdut din cauza condițiilor improprie de conservare. Copiștii din mănăstiri nu numai că au reușit să salveze opere culturale antice, dar au reușit să creeze o **unitate cultural-creștină** la nivelul întregului imperiu condus de Carol cel Mare. Prin acest efort cultural a fost realizată inclusiv o unificare a liturghiei și a fost impusă **utilizarea corectă a limbii latine în biserici** și în cancelariile vest-europene.

La curtea imperială din Aachen și în marile mănăstiri precum cele din orașele Tours și Reims, au fost create **manuscrise anlunate** (opere caligrafice decorate cu picturi și scrise cu cerneală de aur) care conțineau texte liturgice. Acestea au redat o importantă simbolistică a puterii deținute de Carol cel Mare și au confirmat că Imperiul Carolingian era urmașul civilizat al Romei și centrul credinței creștine.

Cea mai veche formă de minuscule carolingiană, Corbie, (cca. anul 765)

Asumarea misiunii de a încuraja studierea, valorificarea și aprofundarea descoperirilor civilizației antice a fost elementul care a unificat viziunea **conților** (care aveau atribuții administrativ-militare în teritoriu) în privința organizării sistemului clerical de învățământ.

Deși a rămas o mișcare limitată la cercurile curții și ale mănăstirilor, Renașterea carolingiană a creat un cadru intelectual de dezvoltare în centrul căruia **latina a devenit limba culturii europene** pentru următoarele secole. Dezvoltarea interesului pentru cultura și civilizația antică în mănăstiri și utilizarea limbii latine în slujbele religioase au însemnat un salt cultural și intelectual enorm pentru Europa Apuseană.

Aplic

I. Completează un tabel, ca în model, demonstrând relația de cauză-efect pentru fiecare dintre procesele specifice Renașterii carolingiene menționate.

Model:

Cauză/problemă/ nevoie	Acțiune / proces istoric	Efect/impact/ rezultat
	Înființarea Școlii Palatine	
	Copierea manuscriselor antice în <i>scriptoria</i>	
	Introducerea <i>minusculei</i> carolingiene	

II. Citește cu atenție sursa și rezolvă cerințele.

„Nefiindu-i de ajuns limba strămoșească, s-a străduit să învețe și limbi străine [...] A studiat cu mare pasiune artele liberale [...] și-a dedicat foarte mult timp și osteneală ca să învețe retorica, dialectica și mai cu seamă astronomia. [...] Era atât de râvnitor în a-i ajuta pe săraci, [...] încât [...] în Siria, în Egipt și în Africa, la Ierusalim, la Alexandria și la Cartagina, pretutindeni unde afla că trăiesc creștini în sărăcie, obișnuia să trimită bani, impresionat de nevoile lor.” (adaptare după Eginhard, *Viața lui Carol cel Mare*)

1. Identifică în textul lui Eginhard două calități ale lui Carol cel Mare.

2. Explică de ce crezi că *Renașterea carolingiană* a pus bazele direcției culturale identitare a Europei contemporane.

III. Imaginează-ți că ești un istoric care trebuie să pregătească o expoziție despre *Renașterea carolingiană*. Din următoarea listă de surse, selectează trei care sunt relevante pentru sarcina ta și explică motivele alegerii.

Sursa A: Un fragment din *Viața lui Carol cel Mare* de Eginhard despre pasiunea lui Carol pentru retorică, astronomie și limbi străine.

Sursa B: O hartă a campaniilor militare ale francilor împotriva saxonilor și avarilor.

Sursa C: O pagină de manuscris din *Evangeliarul lui Godescalc*, scrisă cu minuscule carolingiană și decorată cu aur.

Sursa D: Sabia lui Carol cel Mare (supranumită „Joyeuse”), aflată astăzi în Muzeul Luvru.

Sursa E: Textul edictului *Admonitio Generalis* (789), prin care se ordona înființarea școlilor pe lângă fiecare mănăstire.

Catedrala din Aachen, Capela Palatină a fost cea mai importantă ctitorie a lui Carol, care în anul 784 a poruncit înființarea de școli pe lângă mănăstiri

ȘTIAI CĂ...?

› Bizantinii dețineau o armă teribilă, un amestec chimic care putea arde pe apă și era aproape imposibil de stins.

› Compoziția exactă a „focului grecesc” a fost un secret de stat atât de bine păzit, încât s-a pierdut odată cu imperiul, rămânând până astăzi un mister pentru chimiști.

Focul grecesc ilustrat pe manuscrisul Skylitzes

› Sistemul politic bizantin a avut o anumită flexibilitate care a permis ca la conducerea Statului să ajungă de câteva ori și femei.

› În anul 800, când a avut loc încoronarea lui Carol cel Mare la Roma, la conducerea Imperiului Bizantin se afla împărăteasa Irina.

4.2. Imperiul Bizantin: instituții, religie și cultură

Descopăr

Citește textul din sursa A și analizează cu atenție sursa B, apoi rezolvă cerințele.

SURSA A

„Pe țărmul răsăritean al Bosforului, într-un golf strâmt numit Cornul de Aur se înalță un promontoriu [...] care înaintează în mare. Intuind poziția geografică excelentă, ca nod de legătură între Orient și Occident, împăratul Constantin cel Mare a fondat aici în anul 330 a doua capitală a Imperiului Roman. Legăturile cu Roma apar în faptul că orașul era situat tot pe șapte coline și dispunea tot de patru piețe principale, forumuri, palate, apeducte, terme, arce de triumf, un hipodrom și biblioteci.” (adaptare după Ovidiu Drimba, *Istoria culturii și civilizației*)

SURSA B

Fresca pictată de Ludovico Gimignani în secolul al XVII-lea, de pe cupola Bisericii San Silvestro din Capite, Roma, în care este reprezentat botezul împăratului Constantin

1. Menționează, pe baza textului din sursa A, câteva repere geografice ale Constantinopolului și anul în care acesta a fost fondat.
2. Explică, pornind de la informațiile din sursa A, care a fost principalul motiv pentru care împăratul Constantin cel Mare a ales această locație pentru „a doua capitală”.
3. Discută în clasă despre simbolurile reprezentate în fresca de la sursa B.

Învăț

În timp ce Imperiul Roman de Apus se dezintegrează sub atacurile valurilor migratoare, **Imperiul Roman de Răsărit**, cu capitala la Constantinopol, avea să se dezvolte și să supraviețuiască încă o mie de ani. Ideea refacerii Imperiului Roman nu a dispărut și s-a concretizat în vremea **împăratului Iustinian** (care a domnit între 527-565) care a reușit să cucerească **regatul vandal** din nordul Africii, **regatul ostrogot** din Italia și, parțial, **regatul vizigot** din Spania. Aceste cuceriri teritoriale iustinieni s-au dovedit a fi de scurtă durată, mai durabile fiind realizările lui în plan juridic (**Codul lui Iustinian**) și arhitectural (**Biserica Sfânta Sofia din Constantinopol**).

Imperiul Bizantin a moștenit **structura instituțională romană**, pe care însă a modelat-o treptat. Împăratul avea largi atribuții administrative, legislative și judecătorești, iar în calitate de *imperator* roman, el avea și sarcini de comandant suprem al armatei. Prerogativele împăratului s-au extins și în viața Bisericii prin titlul de *isapostolos* (egal în rang cu apostolii), Statul și Biserica fiind inseparabile. Noul titlu de *basileus* adoptat de **împăratul Heraclius în anul 629** a marcat un moment simbolic de reformare a Imperiului și de creare a unei identități proprii, distincte de cea a Romei antice.

O instituție de o mare importanță era **Consiliul imperial** (*Sacrum Consistorium*), format din cei mai importanți funcționari și sfetnici ai împăratului. Armata a cunoscut importante transformări după pierderile teritoriale din secolul al VII-lea. Au fost create unități administrative numite *theme* care erau apărate de soldați. În schimbul serviciilor aduse în armată, aceștia primeau pământ pe care să îl muncească și din care să se întrețină singuri. Exceptând aceste regimente de graniță, armata bizantină era alcătuită și din trupe de elită staționate în jurul Constantinopolului, în rândul cărora s-a remarcat faimoasa gardă varegă.

Între secolele IX-XI, sub **dinastia macedoneană**, Bizanțul a cunoscut o perioadă de revigorare. Odată cu **reorganizarea armatei**, autoritatea imperială s-a consolidat, iar economia și comerțul s-au dezvoltat. Au fost recucerite o serie de teritorii (Armenia, Cipru, Creta și Antiochia), iar în timpul **împăratului Vasile al II-lea** frontiera Imperiului a fost restabilită pe Dunăre. Perioada cuprinsă între secolele XII și XV a reprezentat pentru Imperiul Bizantin o epocă de **declin politic și militar** care s-a încheiat la **29 mai 1453**, când, în urma unui asediu de două luni, **Constantinopolul a fost cucerit de otomani**.

Moștenirea bizantină rămâne astăzi o valoare universală. Prin **misiunea călugărilor Chiril și Metodie**, Bizanțul a oferit slavilor nu doar o nouă credință, ci și **primul alfabet**, integrându-i într-un spațiu cultural și spiritual comun. În plan arhitectural, bizantinii au lăsat posterității **modelul cupolei centrale și al planului în cruce greacă, elemente ale stilului bizantin**, care a reprezentat un canon pentru construirea bisericilor din spațiul est-european.

Totodată, prin perfecționarea dreptului roman sub împăratul Iustinian, Bizanțul a lăsat posterității *Corpus Juris Civilis*, o lucrare monumentală care a modelat sistemele juridice ale

DICTIONAR

Corpus Juris Civilis = set de lucrări de jurisprudență din perioada împăratului Iustinian

basileus = titlu purtat de împărații bizantini care însemna „împărat” în limba greacă

Bizant = termen modern care desemnează Imperiul Roman de Răsărit și civilizația sa care a îmbinat moștenirea politică a Romei, cultura greacă și spiritualitatea creștinismului ortodox

gardă varegă = unitate de elită a armatei bizantine, servind drept gardă de corp personală a împăratului, formată exclusiv din mercenari de origine nordică

ȘTIAI CĂ...?

➤ Iustinian I (483 – 565) a fost împăratul de origine tracă care s-a aflat în fruntea Imperiului Roman de Răsărit în secolul VI, timp de aproape 40 de ani.

➤ Cel mai mare istoric al secolului VI, Procopius din Cezarea, l-a descris pe Iustinian bizantin ca fiind un tiran însetat de sânge și de fărâdelegi.

REȚIN

Continuator al Imperiului Roman de Răsărit, statul bizantin a atins apogeul în secolul al VI-lea sub conducerea împăratului Iustinian, a cărui domnie a fost marcată de ideea de a reface Imperiul Roman. Astfel a organizat campanii militare de recucerire a teritoriilor occidentale pierdute. Statul bizantin a fost condus de un împărat cu puteri aproape absolute, a cărui autoritate s-a consfințit simbolic prin titlul de *basileus*. „Codul lui Iustinian” a conținut pachete de legi și interpretări elaborate și dezvoltate sub patronatul și cu încuviințarea împăratului Iustinian I între anii 529 și 565. Codexul este un reper pentru tinerii avocați din zilele noastre.

Împăratul Iustinian

Europei moderne. **Codul lui Iustinian** a conținut pachete de legi și interpretări elaborate și dezvoltate sub patronatul și cu încuviințarea împăratului **Iustinian I între anii 529 și 565**. Nu a funcționat la vremea respectivă ca un cod legislativ în adevăratul sens, ci mai degrabă ca un pachet legislativ elaborat de comisiile de juriști și avocați reunite de împărat care au pornit în demersul lor de la texte de referință din Codul

Statuia împăratului Iustinian din orașul Skopje, Macedonia

Roman antic completat cu experiența proprie din practicarea avocaturii. „Codul lui Iustinian” a fost alcătuit din patru părți distincte: *Codex Constitutionum* (promulgat în anul 529), *Digesta* (conceput între 530-533), *Institutiones* (533) și *Novellae Constitutiones Post Codicem* (realizat pe baza mai multor colecții și incluzând legi date de împăratul Iustinian între anii 534 și 565).

În colecția de legi *Codex Constitutionum* din anul 529 nu au fost incluse legile imperiale iustinienice. În anul 534 a fost revizuită și a conținut 12 cărți, iar completările s-au bazat în special pe legile noi date de împărat. La *Digesta* și-au adus contribuția 16 avocați sub președinția juristului Tribonian (475 - 545) desemnat de însuși Iustinian. *Digesta* s-a dorit un compendiu legislativ extins și a reunit texte juridice care au fost publicate într-o serie de 50 de cărți. Astfel, orice declarație legală care nu se regăsea în *Digesta* era declarată invalidă în fața unui tribunal. Tribonian a vegheat și la realizarea *Institutiones*, carte care a devenit în scurt timp un manual pentru studenții de la Drept. Cărțile au fost publicate în limba latină, cu excepția *Novellae Constitutiones Post Codicem* care a fost publicată în greacă.

Aplic

I. Construiește o axă cronologică în care să se evidențieze succesiunea următoarelor procese și evenimente istorice:

- Heraclius a adoptat titlul de *basileus*;
- A fost construită Biserica Sfânta Sofia din Constantinopol;
- Vasile al II-lea a extins frontiera Imperiului până la Dunăre;
- Constantinopolul a fost cucerit de către otomani.

II. Citește cu atenție sursa și răspunde la cerințe.

„În timp de război – mai ales sub asediu – femeile ieșeau din casă pentru a participa la apărarea orașului; transportau pietre care urmau să fie folosite la repararea zidurilor sau ca muniție pentru catapulte și praștii. Cărau apă și vin luptătorilor însetați și îngrijeau răniții. Uneori o femeie a ajuns să-și asume chiar și comanda militară, cum s-a întâmplat cu Irina, soția împăratului Ioan al VI-lea Cantacuzino, în timpul războiului civil dintre anii 1341-1347 [...] și în 1348, când, în absența soțului ei, i-a revenit responsabilitatea apărării Constantinopolului”. (adaptare după G. Cavallo, *Omul bizantin*).

1. Menționează, pe baza textului, trei activități concrete prin care femeile bizantine sprijineau apărarea orașului în timpul unui asediu.

2. Precizează numele personalității feminine menționate în text și contextul istoric în care aceasta și-a asumat responsabilități militare.

Iconoclasmul

Descopăr

Analizați asimetria chipului lui Hristos (privirea blândă vs. privirea severă) și discutați despre cum reflectă aceasta dubla Sa natură. Răspundeți la cerințe.

Cea mai veche icoană cunoscută a lui Hristos Pantocrator („Atotputernic“), sec. VI, din Mănăstirea Sfânta Ecaterina

1. Cum credeți că se raportau credincioșii la icoană: se închinau obiectului în sine sau persoanei reprezentate?

2. Cea de a doua poruncă transmisă de Dumnezeu lui Moise a fost interdicția de a face chip cioplit și de a se închina lui. Discutați în clasă despre cea de a doua poruncă din Vechiul Testament și reprezentările divinității din lăcașele de cult.

3. Discutați în clasă despre rolul imaginii lui Isus încruntat pentru credincioșii creștini ai secolelor VI – VII.

Mănăstirea Sfânta Ecaterina din Peninsula Sinai, Egipt

Învăț

Iconoclasmul a reprezentat cea mai importantă **criză religioasă și politică** din istoria Imperiului Bizantin. Termenul provine din cuvintele grecești **eikon** (icoană) și **klamos** (spargere) și marchează mișcarea de **distrugere a icoanelor** și interzicerea cultului acestora. Cauzele acestei crize sunt complexe și izvorăsc chiar din structura socio-politică a statului bizantin care cuprindea, între secolele al VIII-lea și al IX-lea, arii geografic-administrative și culturale discontinue. **Iconodulii** (adoratorii icoanelor) trăiau în general în regiunile de vest și erau din rândul călugărilor, femeilor și al categoriilor mai puțin înstărite. **Iconoclasmul** era răspândit în regiunile orientale și susținut de nobilimea și de înaltul cler din anturajul împăratului. În acest context social, victoriile arabilor a căror religie interzicea reprezentarea divinității și o serie de cataclisme naturale (un cutremur și o erupție vulcanică) i-au întărit **împăratului Leon al III-lea** (717-741) convingerea că Dumnezeu pedepsea statul bizantin și pe toți supușii săi pentru practica adorării icoanelor.

JOC ÎN GRUP

Clasa se împarte în două echipe care se vor documenta în legătură cu cele două ilustrații de mai jos. Fiecare echipă formulează șapte întrebări despre imaginea echipei adverse, alegând colegul „verigă slabă” din cealaltă echipă. Fiecare răspuns corect înseamnă un punct. Câștigă echipa care strânge cele mai multe puncte.

A.

Cina cea de taină - reprezentare canonică bizantină

B.

Cina cea de taină (1495-1496), Leonardo da Vinci
(Santa Maria delle Grazie, Milano, Italia)

Astfel, în anul 726, a fost promulgat primul edict împotriva icoanelor. Patriarhul Constantinopolului, care a protestat față de politica împăratului, refuzând să contrasemneze edictul, a fost înlăturat, iar revoltele declanșate ca **urmare a distrugerii primelor icoane** au fost înăbușite. Urmașii lui Leon al III-lea, Constantin al V-lea (741-775) și Leon al IV-lea (775-780) s-au dovedit și mai severi și mai inflexibili decât predecesorul lor, inițiind ample campanii de persecuții împotriva mănăstirilor și a călugărilor.

Odată cu **domnia împărătesei Irina**, care a urcat pe tron în anul 780, în calitate de regentă pentru că urmașul la tron Constantin al IV-lea avea numai nouă ani, persecuțiile au fost oprite. Împărăteasa a convocat două concilii: primul în anul 786, la Constantinopol, prin care a suspendat opoziția iconoclaștilor poruncind dizolvarea facțiunii militare care îi deservea, iar în anul 787 a convocat **Sinodul al VII-lea Ecumenic, la Niceea**, care a restabilit cultul icoanelor. În anul 802, o conspirație a detronat-o pe împărăteasă și l-a impus la conducerea statului pe Nichifor I, care a promovat o politică de toleranță religioasă și le-a permis foștilor iconoclaști să ocupe din nou funcții înalte în aparatul de stat. Împărăteasa Irina a încercat o apropiere politică față de Carol cel Mare și de papa Leon al III-lea, dar la 25 decembrie 800 a fost nevoită să accepte respingerea după ce Suveranul Pontif l-a încoronat pe regele francilor ca Împărat al Romanilor.

Odată cu domniile lui Leon al V-lea (813-820) și Teofil (829-842), **politica iconoclastă** a fost reluată și au fost iar aplicate măsuri aspre împotriva iconodulilor. Finalul acestei crize interne a Imperiului Bizantin a venit în anul 843, când împărăteasa Teodora a II-a, soția lui Teofil, a proclamat restabilirea definitivă a cultului icoanelor. **Teodora a II-a**, originară din Paflagonia, dintr-o familie armeană, era ea însăși o iconodulă convinsă și l-a influențat și pe soțul ei, împăratul Teofil.

Urmările iconoclasmului au fost complexe și vaste și au putut fi analizate din mai multe perspective de către cercetători. Luptele interne au slăbit puterea statului și capacitatea de rezistență în fața atacurilor externe. Imperiul Bizantin a pierdut controlul asupra insulelor Creta și Sicilia, a regiunilor din nordul și din centrul Peninsulei Italice. De asemenea, neînțelegerile dintre Bizanț și Papalitate (care a susținut constant adorarea icoanelor și a încurajat dezvoltarea artei plastice) s-au înăspriț și au pregătit cadrul pentru ruptura ideologică și dogmatică de mai târziu, care avea să împartă Europa în două.

Din punct de vedere artistic, disputa declanșată în jurul icoanelor a făcut ca sute de mozaicuri, fresce și manuscrise să fie distruse, fiind înlocuite în perioada iconoclastă cu motive abstracte: cruci simple, păsări, copaci sau modele geometrice. **Pierderile patrimoniale** din această perioadă au fost

inestimabile și unele creații au dispărut definitiv din istorie. Din acest motiv, puținele icoane care au supraviețuit (precum cele de la Mănăstirea Sinai, aflată sub stăpânire arabă la acea vreme) sunt considerate în zilele noastre ca fiind inestimabile. Totodată, victoria împotriva iconoclasmului a produs și impus o dogmă vizuală, cu o estetică proprie, controlată direct de către Biserică.

Pictarea de icoane s-a manifestat prin reguli stricte, s-a dezvoltat în centre monahale, sub atentă supraveghere și a urmărit reducerea libertății de expresie a imaginației a artistului bizantin. Spre deosebire de picturile murale din catedralele apusene, în bisericile bizantine a fost impusă o anumită sobrietate cromatică și au fost trasate anumite limite de exprimare plastică. Nu la fel au stat lucrurile în arta pictării de icoane din catedralele și mănăstirile catolice, unde libertatea de exprimare a artiștilor a început să fie vizibilă în opere începând cu secolele XII – XIII.

⚠️ Observă cu atenție imaginile de mai jos care redau răstignirea lui Isus. Argumentează, bazându-te pe detaliile identificate în cele două reprezentări, diferențele de viziune dintre Biserica Bizantină și Biserica Catolică.

Răstignirea lui Isus,
pictură murală

Catedrala Oliwa,
Gdansk, Polonia

Aplic

I. Folosind o hartă a Imperiului Bizantin și o axă a timpului, explicați cum o decizie religioasă luată la Constantinopol în anul 726 a dus, în final, la pierderea controlului bizantin asupra nordului și centrului Italiei la mijlocul secolului al VIII-lea.

II. Citește cu atenție sursa și rezolvă cerințele.

„Întemeiați pe Sfintele Scripturi și pe Sfinții Părinți, declarăm în unanimitate, în numele Sfintei Treimi, că va fi respins și îndepărtat și anatemizat din Biserica creștină orice chip indiferent din ce materie este făcut prin arta condamnată a pictorilor. Oricine va îndrăzni pe viitor să facă un astfel de lucru, sau să-l venereze, sau să-l așeze într-o biserică ori într-o casă privată, sau să-l dețină în secret, să fie depus din treaptă, dacă este episcop, preot sau diacon, iar dacă este monah sau laic, va fi anatemizat și pasibil să fie judecat de legile seculare ca un adversar al lui Dumnezeu și dușman al învățăturilor propovăduite de către Sfinții Părinți.” (*Decretul Sinodului din anul 754*).

1. Ce tipuri de sancțiuni sunt menționate în text și cum diferă ele în funcție de statutul social al persoanei ?

2. Analizați acest decret din perspectiva unui susținător al artei. Explicați cum ați argumenta afirmația că o imagine poate transmite idei și valori profunde pe care cuvintele nu o pot exprima la fel de eficient.

III. Realizează cu ajutorul PowerPoint, Google Slides sau Canva o prezentare în format digital despre cauzele și consecințele crizei iconoclase, folosind patru tipuri de surse: un fragment de edict imperial (*sursă juridică*), o hartă a Imperiului Bizantin care să evidențieze pierderile teritoriale din secolele al VIII-lea și al IX-lea (*sursă cartografică*), imaginea unui simbol care a înlocuit icoanele (*sursă vizuală*) și un text al unui istoric modern care descrie iconoclasmul (*sursă istoriografică*).

DETECTIV ÎN ISTORIE – FIȘĂ DE PORTOFOLIU

Fișă de portofoliu – studiu comparatist. Privește cu atenție imaginile și redactează un eseu de o pagină A4 în care să semnalezi diferențele/asemănările dintre cele două perspective artistice. Folosind informațiile din lecție și documentându-te online sau la bibliotecă explică de ce au fost posibile aceste diferențe și dacă iconoclasmul a influențat dezvoltarea diferită a stilurilor artistice picturale în Apusul și Răsăritul Europei. Adaugă proiectul la portofoliul tău școlar.

Icoană bizantină, Grecia

Vitraliu catolic din Abația Montserrat

ȘTIAI CĂ...?

> Filozoful și medicul arab Avicenna (Ibn Sina) a fost autorul lucrării monumentale *Canonul Medicinii*.

Cartea conținea o sinteză a tuturor cunoștințelor medicale grecești, romane și arabe și a fost utilizată ca manual în universitățile din Europa timp de peste 600 de ani.

Avicenna (cca. 980-1037)

DICȚIONAR

legături gentilice = relații sociale bazate pe apartenența prin rudenie la un trib

hegira = plecarea lui Mahomed din Mecca la Medina (622 d. Hr.)

Islam = religie monoteistă apărută în sec. al VII-lea bazată pe învățăturile Coranului și credința într-o divinitate unică (Allah)

calif = titlu purtat de succesorii profetului Mahomed, reprezentând conducătorul suprem, politic și religios

Mecca, orașul sfânt, reprezentare grafică datând din 1899

4.3. Islamul și expansiunea arabă

Descopăr

Citește cu atenție textul și răspunde la cerințe.

„Activitatea socială și politică a lui [Mahomed] era fondată pe principiile etico-religioase ale supunerii (Islam) la comandamentele care, prin revelație, i-au fost comunicate de Dumnezeu. Combătând egoismul, cultul bogăției și solidaritatea bazată pe legături gentilice, predica o relație directă între om și Dumnezeu, pe temeiul căreia toți oamenii sunt egali.” (adaptare după O. Drimba, *Istoria culturii și civilizației*)

1. Ce reprezintă conceptul de „Islam” în contextul activității lui Mahomed?
2. Ce forme de solidaritate și comportamente sociale a combătut Mahomed în predicile sale?

Învăț

Leagănul de formare a poporului arab a fost peninsula Arabică, regiune locuită în secolul al VI-lea atât de triburi de păstori nomazi, cât și de populații sedentare, care întemeiaseră așezări în zonele favorabile agriculturii. Inițial religia arabilor era politeistă, iar **orașul Mecca**, unde s-a născut și Mahomed, era considerat cel mai important centru religios.

Conform tradiției islamice, Mahomed (cca. 570-632) a început să predice în jurul anului 610, în urma unei revelații în care arhanghelul Gabriel i-a dezvăluit că a fost ales profet pentru a răspândi învățătura lui Dumnezeu (Allah). Predicile sale despre monoteism și dreptate socială i-au atras ostilitatea liderilor din Mecca. Astfel, în 622 d.H., Mahomed și adepții săi au fost nevoiți să migreze la Yathrib (oraș redenumit Medina), unde au pus bazele **primei comunități islamice** (Ummah). Această migrare, numită **hegira**, marchează începutul erei islamice (**anul 622 reprezintă anul 1 pentru musulmani**). În următorii ani, Mahomed a reușit **unificarea triburilor arabe** și și-a consolidat autoritatea în urma unor bătălii precum cea de la **Badr** (din anul 624). Astfel, în anul 630, el s-a întors în fruntea unei armate la Mecca, pe care a ocupat-o fără luptă. La moartea sa, în anul 632, Mahomed a lăsat în urmă un stat unificat și o societate schimbată în care vechile legături gentilice erau înlocuite de o identitate comună care avea la bază legile și fundamentele islamice. Urmașii lui Mahomed au primit titlul de „califi”, fiind considerați **loțiitori ai profetului**. Profitând de slăbiciunile imperiilor și regatelor vecine, arabii cu cucerit: Siria, Palestina, Egiptul, Mesopotamia și Podișul Iran, nordul Africii și, **în anul 711**, au pătruns în **peninsula Iberică**. Expansiunea arabă este oprită de francii conduși de Carol Martel, în urma bătăliei de la **Poitiers** din anul 732. Astfel, în mai puțin de un secol, arabii au pus bazele unui **imperiu**, care se întindea de la Munții Pirinei până la hotarele Indiei și Chinei.

Centrul politic al marelui califat arab a fost plasat la Damasc, în timpul **dinastiei Omeiazilor** (între anii 661-750) și, ulterior la Bagdad, în timpul **dinastiei Abbaside** (între anii 750-1258). Dar din cauza întinderii uriașe a imperiului, autoritatea centrală a califilor a început să slăbească. Astfel, în secolul al X-lea, s-a ajuns la existența a trei califate rivale: cel de Cordoba în Spania, Califatul Fatimid în Egipt și Califatul Abbasid din Bagdad. Lovitura finală a fost dată califatului central de **invazia mongolă din anul 1258**, când Bagdadul a fost cucerit și distrus.

Impactul civilizației arabe asupra Europei a fost unul de profunzime și multidimensional. Imperiul Bizantin a păstrat manuscrise originale ale filozofiei grecești în biblioteci precum cea din Constantinopol, însă arabii au fost cei care le-au tradus în arabă, le-au comentat și apoi le-au răspândit în Occident prin centrele culturale din Cordoba și Sicilia. Tot prin intermediul arabilor, au ajuns în Europa **hârtia** (preluată de la chinezi), **„cifrele arabe”** (preluate de la

indieni), sistemele perfecționate de **irigații, tehnicile medicale** inovatoare și **instrumentele de orientare în spațiu** (astrolabul, sextantul, busola magnetică).

Coranul este cartea sfântă a religiei islamice și conține 114 capitole numite *sure*, care sunt alcătuite din *versete*. Cu excepția primei *sure*, toate celelalte sunt aranjate în ordinea descrescătoare a lungimii lor. Conform tradiției, Coranul este considerat cuvântul lui Dumnezeu (Allah), revelat profetului Mahomed prin intermediul arhanghelului Gabriel. Inițial, versetele erau memorate de adepții săi și transmise oral, fiind fixate în scris într-o versiune standardizată și oficială abia după moartea lui Mahomed.

Cei **cinci stâlpi ai Islamului** reprezintă obligațiile fundamentale pe care orice musulman trebuie să le îndeplinească pentru a duce o viață în conformitate cu voința lui Allah:

1. Mărturisirea de credință este fundamentul Islamului și constă în rostirea cu sinceritate a declarației: „Nu există alt Dumnezeu în afară de Allah, iar Mahomed este profetul lui Allah”.
2. Rugăciunea cu fața spre Mecca de cinci ori pe zi, la momente stabilite: în zori, la prânz, după-amiaza, la apus și seara.
3. Milostenia către cei săraci, orfani sau persoanele aflate în dificultate.
4. Postul în luna Ramadan presupune ca musulmanii adulți și sănătoși să țină post de la răsăritul până la apusul soarelui.
5. Fiecare musulman este obligat să efectueze pelerinajul la Mecca cel puțin o dată în viață. Acolo se află *Kaaba* (Cubul), cel mai sfânt loc pentru Islam.

Pagină din Coran

Aplic

I. Construiește o axă cronologică în care să se evidențieze succesiunea următoarelor procese și evenimente istorice:

- Pătrunderea arabilor în peninsula Iberică;
- Moartea lui Mahomed;
- Distrugerea Bagdadului de către mongoli;
- Bătălia de la Poitiers.

II. Citește cu atenție sursa și răspunde la cerințe.

„Pe întreg teritoriul [...] populația era împărțită în trei categorii (exceptând sclavii); dar nu ca urmare a unei distincții de ordin social, sau pe principii economice ori în baza originii etnice, ci pe baza unor criterii de ordin confesional [...]. Astfel, musulmanii cuceritori – în frunte cu califul și familia lui, cu aristocrația militară și curtea suveranului – constituiau categoria dominantă. A doua categorie o formau cei convertiți (forțat sau de bunăvoie) la islamism, și cărora le era interzisă reîntoarcerea la vechea lor credință [...]. A treia categorie, protejații (*dhimmi*), era formată din membrii cultelor monoteiste – creștini, iudaici, [...] – religii tolerate. Aceștia n-aveau voie să poarte arme, erau obligați la plata unui tribut pentru protecția acordată, își practicau în mod liber religia, iar în procesele de natură penală sau civilă erau supuși unei jurisdicții proprii – când în cauză nu erau implicați și musulmani.” (adaptat după Ovidiu Drimba, *Istoria culturii și civilizației*).

1. Identifică în text criteriul principal în funcție de care era împărțită populația în lumea arabă.
2. Descoperă cele trei categorii sociale menționate în text și desenează o schemă care să evidențieze locul ocupat de fiecare în ierarhia statului.
3. Menționează patru aspecte referitoare la drepturile și responsabilitățile celor care se încadrau în categoria „protejaților”

DICȚIONAR

ramadan = luna a nouă, în care profetul Mahomed a avut revelația, lună de post pentru musulmani

ȘTIAI CĂ...?

- > „Casa Înțelepciunii” (*Bayt al-Hikma*) din Bagdad a fost, până în 1258, un institut de cercetare care deținea cea mai mare bibliotecă din lume, unde învățați musulmani, creștini și evrei lucrau împreună pentru a traduce întreaga cunoaștere a lumii antice.
- > Califul Harun al Rashid a avut relații diplomatice cu Carol cel Mare, căruia i-a trimis cadouri exotice, printre care se numără un ceas cu apă ingenios și un elefant alb pe nume Abul-Abbas.
- > Imaginea califului s-a păstrat și prin intermediul literaturii arabe, întrucât el este personajul central al poveștilor din *O mie și una de nopți*.

REȚIN

Islamul a apărut în secolul al VII-lea în peninsula Arabică, transformând societatea arabă divizată în triburi într-o comunitate unită prin credința în Allah și învățăturile Coranului. Momentul crucial al acestei religii a fost plecarea profetului Mahomed la Medina (*hegira*, anul 622), care marchează începutul erei islamice. După moartea Profetului, expansiunea arabă a fost condusă de califi, care au clădit un vast imperiu.

4.1. IMPACTUL MARILOR MIGRAȚII. EUROPA APUSEANĂ DE LA REGATELE GERMANICE LA CAROL CEL MARE

Marile migrații din sec. IV-VIII au dus la prăbușirea Imperiului Roman de Apus și au creat cadrul istoric în care s-au format popoarele europene de astăzi. În vestul Europei, regatul francilor a cunoscut o transformare profundă în vremea regelui Carol cel Mare. În urma actului de la 25 decembrie 800, s-a revenit la ideea de autoritate imperială unitară. Astfel s-au pus bazele civilizației medievale apusene.

Statuia lui Carol cel Mare, din Hamburg, Germania

STUDIU DE CAZ: RENAȘTEREA CAROLINGIANĂ

Renașterea carolingiană a fost fenomenul de înflorire și dezvoltare culturală medievală care a avut loc sub impulsul direct al împăratului Carol cel Mare. Această reformă administrativă inițiată de suveran a fost un efort conștient de revigorare a valorilor Antichității, având ca fundament principiile creștine și romane. Carol cel Mare a înțeles că un imperiu vast ca al său nu poate fi condus doar prin forța armelor, ci are nevoie de o structură administrativă și culturală unitară. Centrul vital al mișcării de renaștere spirituală și intelectuală a fost Școala Palatină de la Aachen (Aix-la-Chapelle).

4.2. IMPERIUL BIZANTIN: INSTITUȚII, RELIGIE ȘI CULTURĂ

Ruinele castelului Qasr Amra, din Iordania

Continuator al Imperiului Roman de Răsărit, statul bizantin a atins apogeul în secolul al VI-lea sub conducerea împăratului Iustinian, a cărui domnie a fost marcată de ideea de a reface

Imperiul Roman. Astfel a organizat campanii militare de recuperare a teritoriilor occidentale pierdute. Statul bizantin a fost condus de un împărat cu puteri aproape absolute, a cărui autoritate s-a consfințit simbolic prin titlul de *bazileu*.

STUDIU DE CAZ: ICONOCLASMUL

Iconoclasmul a reprezentat cea mai importantă criză religioasă și politică din Imperiul Bizantin. Iconoclasmul marchează mișcarea de distrugere a icoanelor și interzicerea cultului acestora. Cauzele acestei crize sunt complexe și izvorăsc chiar din structura socio-politică a statului bizantin care cuprindea, între secolele al VIII-lea și al IX-lea, arii geografic-administrative și culturale extrem de pestrițe. Iconodulii erau din rândul călugărilor, femeilor și al categoriilor mai puțin înstărite. Iconoclasmul ca mișcare culturală a fost răspândit în regiunile orientale și susținut de nobilimea și de înaltul cler din anturajul împăratului. Pierderile patrimoniale din perioada iconoclastă au fost imense.

Mănăstirea Sfânta Ecaterina din Peninsula Sinai, Egipt

4.3. ISLAMUL ȘI EXPANSIUNEA ARABĂ

Islamul a apărut în secolul al VII-lea în peninsula Arabică, transformând societatea arabă divizată în triburi într-o comunitate unită prin credința în Allah și învățăturile Coranului. Momentul crucial al acestei religii a fost plecarea profetului Mahomed la Medina (*hegira*, în anul 622), care marchează începutul erei islamice. După moartea Profetului, expansiunea arabă a fost condusă de califi, care au clădit un vast imperiu, atingând apogeul cultural sub dinastia Abbasizilor.

Moscheea Profetului, Medina, Arabia Saudită.

Se acordă 10 puncte din oficiu

I. Citește cu atenție următoarele enunțuri. Încercuiește litera A, în situațiile în care consideri enunțul adevărat, respectiv litera F, dacă îl consideri fals. **20 p.**

1.	Vizigoții au fost singurul popor migrator care a reușit să ocupe și să jefuiască orașul Roma.	A	F
2.	Coranul este cartea sfântă a musulmanilor și conține revelațiile primite de Mahomed.	A	F
3.	Catedrala Sfânta Sofia din Constantinopol a fost construită în timpul domniei împăratului Iustinian.	A	F
4.	După moartea lui Carol cel Mare, Imperiul a rămas unit sub conducerea unică a urmașilor săi încă două secole.	A	F

II. Realizează corespondența între informațiile de pe cele două coloane. **20 p.**

Odoacru l-a înlăturat pe împăratul Romulus Augustulus.	Anul 800
Carol cel Mare a fost încoronat ca împărat al romanilor.	Anul 732
Constantinopolul a fost cucerit de către otomani.	Anul 629
Împăratul Heraclius a adoptat titlul de basileus.	Anul 1453
A avut loc bătălia de la Poitiers.	Anul 476

III. Citește textul de mai jos și rezolvă cerințele. **20 p.**

„În anul 622, Heraclius a lansat un efort colosal de recrutare și mobilizare militară și a reușit să respingă armata persană spre capitala ei, Ctesiphon, înainte de a intra în Ierusalim, aducând înapoi relicva Sfintei Cruci. Chosroes al II-lea a fost detronat și Imperiul Sasanid s-a prăbușit după scurtă vreme. Izbânda lui Heraclius a fost una dintre cele mai strălucite din întreaga istorie a Bizanțului, dar și cea mai riscantă și cu efecte efemere. Împăratul părăsise Constantinopolul pentru a-și conduce armata și nu se afla acolo când orașul a fost aproape să cadă în fața unui asediu combinat al avarilor și perșilor desfășurat în anul 626. [...] Aproape imediat, armatele arabe au invadat Siria și Palestina [...] iar Heraclius a condus retragerea bizantinilor din teritoriul recuperat de foarte puțină vreme.” (adaptare după Averil Cameron, *Bizantinii*, traducere de Iulian Moga, Sebastian-Laurențiu Nazaru)

1. Precizează spațiul istoric și secolul la care face referire sursă.
2. Identifică în text o opinie referitoare la acțiunile militare ale lui Heraclius și două argumente prin care autorul își susține punctul de vedere. Realizează un eseu de o jumătate de pagină A4.

IV. Elaborează, în aproximativ o pagină, un eseu cu titlul: „Geneza lumii medievale”, având în vedere: **30 p.**

- precizarea unui fapt istoric din sec. V-VIII și menționarea a două consecințe ale acestuia asupra evoluției politice din Europa de Apus;
- menționarea unui fapt istoric desfășurat în cadrul Imperiului Bizantin, în sec. IX-XII;
- prezentarea unei consecințe a contactului Europei occidentale cu lumea arabă în domeniul cunoașterii și exprimării artistice.

Notă! Se punctează structurarea prezentării, evidențierea relației cauză-efect, respectarea succesiunii logice și cronologice a faptelor istorice și încadrarea în limita de spațiu.

SUBIECT	I	II	III	IV	Oficiu	Total
Punctaj	4 x 5 p. = 20 p.	5 x 4 p. = 20 p.	(2 x 2,5p.) + 5 p. + 10 p. = 20p	5 p. + (2 x 5 p.) + 5 p. + 10 p. = 30 p.	10 p.	100 p.

AUTOEVALUARE

Parcurgând această unitate, am învățat:				
Am întâmpinat următoarele dificultăți:				
Mi-aș putea îmbunătăți performanța dacă:				
Activitatea mea ar putea fi apreciată ca:	foarte bună ☐	bună ☐	satisfăcătoare ☐	nesatisfăcătoare ☐

Unitatea 5

Credință, putere și cunoaștere în lumea medievală

- Societate, mentalități și viață cotidiană. Lumea urbană
- Biserica în Evul Mediu • Cruciadele. Ciocnirea civilizațiilor
- Evoluții politice: centralizarea statală
- Timpul catedralelor. Moștenirea culturală a Europei medievale • Declinul Evului Mediu: războaie, foamete, epidemii • Recapitulare • Evaluare

5.1. Societate, mentalități și viață cotidiană. Lumea urbană

Descopăr

Privește și analizează cu atenție sursele pentru a răspunde la cerințe.

SURSA A

SURSA B

Preluarea puterii de către barbari în Imperiul Roman de Apus, în anul 476

Reprezentare grafică a războinicilor barbari din perioada marilor migrații

1. Discută în clasă despre diferențele culturale și spirituale dintre civilizația romană și lumea migratorilor.
2. Identifică din discuții argumente care să explice tranziția de la Antichitate la Evul Mediu.

DICȚIONAR

vasalitate = raport social stabilit între un senior și vasalul său, prin care seniorul acorda vasalului o feudă (proprietate), în schimbul unor obligații de loialitate și servicii

funciar = care se referă la proprietatea sau posesia asupra pământului

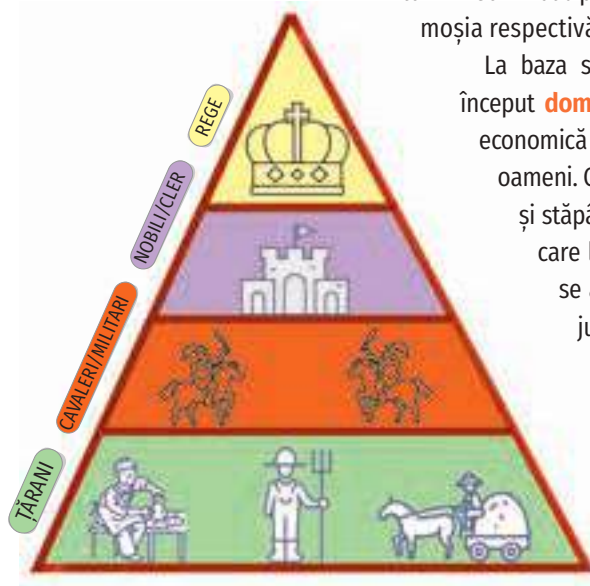
feudal = membru al clasei conducătoare în societatea medievală, mare proprietar de pământ, care exercita putere asupra unui domeniu feudal

Învăț

Instabilitatea politică, socială și militară din Europa Apuseană a generat dificultăți în administrarea teritoriilor și a dus la apariția unor centre de putere locale, de natură laică sau eclesiastică. Proprietarii funciari, adică **liderii militari** și reprezentanții aflați în fruntea Bisericii, au ajuns, între secolele VII-XIV, să dețină **suprafețe întinse de teren**. Pământul era obținut fie prin donații regale, prin forță, prin dezvoltarea unor relații de dependență/vasalitate sau prin absorbirea micilor proprietăți. **Țăranii** lucrau aceste pământuri în schimbul protecției și al dreptului de a rămâne pe moșia respectivă.

La baza societății medievale s-a aflat încă de la început **domeniul feudal**, care organiza viața socială, economică și militară și stabilea raporturi juridice între oameni. Cel care deținea domeniul era numit **senior** și stăpânea pământul, bunurile și drepturile celor care locuiau pe acel teritoriu. În vârful ierarhiei se afla **regele**, care exercita atribuții militare, juridice, administrative și religioase, putând acorda totodată funcții cu rol militar și administrativ-teritorial (duci, marchizi sau conți). În vârful ierarhiei religioase se aflau **episcopii** și **abății**.

Piramida socială în Evul Mediu

Domeniul feudal cuprindea castelul și rezerva feudală (terenurile arabile cele mai fertile, care includeau vii, livezi, păduri, pășuni etc.), lucrată de țăranii dependenți. Din **rezerva feudală** mai puteau face parte o biserică sau o mănăstire, drumuri, râuri, heleșteie, dar și gospodării și loturi de pământ agricol date în folosință țăranilor. Aceștia reprezentau pătura de jos a societății și erau cei care asigurau producția, având obligații în muncă, în produse și, ulterior, în bani. Pe teritoriul domeniului erau produse toate cele necesare existenței de zi cu zi a seniorului și a familiei sale, precum și a țăranilor liberi și dependenți. În Evul Mediu, **comerțul** se desfășura cu dificultate din cauza pericolelor din timpul deplasărilor, iar schimburile comerciale se limitau la în special la produsele de lux (mirodenii, mătase).

Țăran la plug – Reprezentare grafică a muncii agricole în secolul al XIV-lea

⚠ **Ținând cont că seniorul avea drept de viață și de moarte asupra țăranilor de pe domeniul său, cum îți imaginezi o zi din viața acestora? Argumentează în 2-3 enunțuri.**

Organizarea societății medievale europene nu poate fi înțeleasă decât în contextul implicării active a **Bisericii** în viața socială și politică. Funcția socială și locul fiecăruia în comunitate erau percepute ca fiind stabilite de Dumnezeu, fapt ce justifica implicarea clerului inclusiv în actele de justiție. Cele trei „ordine” formulate de episcopul Adalberon de Laon (n. 947 - m. 1030) structurau societatea în *oratores* (cler), *bellatores* (războinici/nobilime) și *laboratores* (țărani). Astfel, inegalitatea dintre oameni era justificată printr-o organizare așa-zis divină a lumii, în care **clerul** funcționa ca mediator între om și divinitate și asigura mântuirea credincioșilor. Pe locul secund se afla **nobilimea**, care stabilea relațiile de vasalitate, conducând și protejând comunitatea, în vreme ce **țăranimea** asigura resursele necesare supraviețuirii. Omul medieval se definea, așadar, prin **apartenența la un grup**, mobilitatea fiind rareori posibilă și putându-se realiza, în principal, doar prin intrarea în rândurile clerului.

Pământul reprezenta principala sursă de bogăție, iar puterea era exercitată prin relații personale de loialitate și de supunere. **Regele** era stăpânul întregului pământ, **senior suprem** și suveran. El atribuia părți din pământ (*feude* = moșii) nobililor care îi deveneau vasali, promițând loialitate și asumându-și **obligații** în domeniul politic, în armată și în justiție. Nobilii, la rândul lor, încredințau o parte din pământ altor nobili, care depuneau, de asemenea, **jurământ de credință** și supunere. Se constituia astfel un sistem ierarhic complex de relații feudale, în care un nobil putea deveni vasalul mai multor seniori. Suprapunerea responsabilităților și a drepturilor regelui și ale nobililor a făcut ca sistemul politic să fie unul predispus la conflicte.

Legătura dintre omul de rând și Biserică a fost una extrem de strânsă în Evul Mediu. Clerul a jucat un rol deosebit de important în viața socială, militară și juridică. Prin slujbele religioase se consolida legătura cu divinitatea, iar oamenilor li se transmitea ideea că existența lor era sub semnul voinței divine și că bolile, calamitățile naturale sau alte catastrofe erau **pedepse pentru păcatele înfăptuite**. Creșterea demografică spectaculoasă din primele secole ale mileniului al II-lea a dus la apariția unor centre urbane prospere, unele dezvoltate pe baza vechilor orașe antice. Au fost favorizate creșterea producției agricole, dezvoltarea meșteșugurilor și

ȘTIAI CĂ...?

➤ Țăranii dependenți aveau următoarele obligații:

a. personale (decurgeau din starea de dependență față de senior): legarea de glie (nu aveau drept de strămutare pe alt domeniu), capitația (impozit direct perceput de la fiecare țăran), taxa de mână moartă (taxă de succesiune) și taxa de căsătorie pe un alt domeniu;

b. reale: claca (renta în muncă), dijma (renta în produse), censul (renta în bani), obligațiile suplimentare (taxe pentru folosirea obligatorie a bunurilor seniorului: mori, teascuri și cuptoare; amenzi; confiscări) și obligații față de Biserică (decima sau zeciuiala – a zecea parte din produse).

Ridicare la rangul de cavaler (sec. al XIII-lea)

DICȚIONAR

breaslă = formă de organizare a oamenilor care practicau același meșteșug (fierari, cizmari, țesători, brutari), având scopul de a proteja interesele membrilor și de a controla activitatea economică urbană

ghildă = asociație a meșteșugarilor sau a negustorilor, care îndeplinea roluri economice, politice și administrative

ȘTIAI CĂ...?

➤ Germania medievală era împărțită într-o multitudine de orașe; unele erau Landesstädte, orașe subordonate unui conducător local, iar altele erau Reichsstädte, orașe imperiale subordonate împăratului.

➤ Orașele s-au organizat adesea în ligi, cum ar fi Liga Renană sau Liga Șvabă, dar ambele au fost învinse în marele război al orașelor dintre anii 1387 și 1388 de către o alianță princiară.

intensificarea schimburilor comerciale. Astfel, au apărut **orașele fortificate**, care au funcționat timp de sute de ani ca centre comerciale (târguri).

Orașele medievale erau înconjurate de ziduri de apărare, prevăzute cu turnuri și bastioane. Viața urbană se desfășura îndeosebi în piața centrală, unde se aflau sediile structurilor administrativ-politice de autoguvernare și, uneori, catedrala. Străzile înguste și înghesuite legau casele locuitorilor de atelierele, prăvăliile și hanurile unde munciau. În aceste condiții s-a dezvoltat o societate urbană dinamică și clar structurată. La vârful ierarhiei sociale urbane se aflau familiile nobiliare, precum și reprezentanții clerului, care dețineau influență economică și politică în oraș. Pe locul secund s-a aflat, încă din secolele XI-XIII, burghezia, formată din patronii atelierelor meșteșugărești și din negustori. Următoarele categorii sociale erau meșteșugarii, organizați în **bresle** sau **ghilde**, și muncitorii necalificați. Statutul orașeanului medieval era diferit de cel al țăranului dependent de pe domeniul feudal, însă presupunea totuși diverse obligații față de autoritățile orașului și față de patronii săi. Locuitorii orașelor erau obligați să plătească taxe și să îndeplinească diverse sarcini de apărare și de întreținere a localităților fortificate. Statutul orașelor varia de la o regiune la alta: de la **republici urbane** și **orașe libere** (în special în Italia și în spațiul german) la **orașe cu autonomie largă** (comunele din Flandra și Franța Meridională) sau **orașe cu autonomie limitată** (Paris și unele orașe din Anglia). Complexitatea vieții urbane a favorizat apariția unei intelectualități laice care a contribuit la dezvoltarea societății în ansamblul său.

Orașul medieval german Lübeck

Orașul-port Lübeck, din landul Schleswig-Holstein, a fost unul dintre cele mai importante centre comerciale din nordul Europei și aici s-au pus bazele Ligii Hanseatice, prima asociație a orașelor care avea ca scop protejarea intereselor comerciale și economice. Orașul german a fost fondat de contele Adolf II de Holstein în anul 1143, dar această formă de așezare a fost distrusă în 1157. Pentru o scurtă perioadă de timp, între 1201 și 1226, Lübeck a aparținut de **Danemarca**, dar din 1226 a fost declarat de **Frederic al II-lea**, conducătorul Sfântului Imperiu Roman, oraș imperial liber. În secolul al XIV-lea, Lübeck a devenit **sediul central al Ligii Hanseatice** și a fost unul dintre cele mai dezvoltate orașe medievale, ajungând la finele secolului al XV-lea să aibă 22 000 de locuitori și în secolul XVI să devină un important centru intelectual în care au prins contur ideile și doctrina Reformei protestante.

Orașul Bruges, situat în provincia belgiană Flandra de Vest, a fost atestat încă din secolul al VII-lea ca *Municipium Brugense*, denumire care provenea de la podul roman contruit peste râul Reie. Orașul care este o imensă rețea de canale a fost numit adesea „Veneția Nordului”. După ce a fost creștinată de Sfântul Eloi, episcopul de Noyon-Tournai, localitatea a devenit un punct de apărare împotriva invaziei normanzilor după ce conții de Flandra au construit primele castele în secolul al IX-lea. Dezvoltarea economică a orașului a fost rapidă pe fondul stabilității politice și sociale oferite de protecția militară, iar în secolul al XIII-lea, orașul a devenit un important partener comercial al Ligii Hanseatice, la câțiva ani după dezvoltarea comerțului cu lână englezească. Bruges și celelalte localități din Flandra, Gent și Ypres au jucat un rol important în alianța comercială a „orașelor libere”. Bruges a înflorit pe plan cultural, religios și politic, găzduind în secolul al XVI-lea o importantă școală de pictură și o comunitate intelectuală laică puternică.

Orașul medieval belgian Bruges

ȘTIAI CĂ...?

- Alte orașe s-au organizat în ligi în vederea cooperării economice, iar cea mai vestită a fost Liga Hanseatică, denumită așa din anul 1358, care a fost condusă de orașul Lübeck.
- Din Liga Hanseatică au făcut parte orașele germane: Rostock, Hamburg, Lübeck, Bremen, Stralsund, Korbach, Wismar și Lüneburg.

Aplic

Analizează sursele, apoi rezolvă cerințele.

SURSA A

„În 7 ale Idelor lui Aprilie, joi, omagiile au fost aduse comitelui; și aceasta s-a îndeplinit după formele determinate pentru a jura credință și fidelitate în ordinea următoare. În primul rând au făcut omagiul astfel:

Contele l-a întrebat dacă vrea să devină omul lui întru totul și acesta a răspuns «vreau», apoi și-a pus mâinile lui împreunate în cele ale comitelui, care i le strânge; apoi se unesc printr-un sărut. În al doilea rând, cel ce făcuse omagiu a jurat credință cu aceste cuvinte: «făgăduiesc pe credința mea să fiu credincios din această clipă comitelui Wilhelm și să-i păstrez pe deplin și împotriva tuturor omagiul meu, cu bună credință și fără înșelăciune». În al treilea rând, a jurat aceasta pe moaștele sfinților. Apoi, cu nuiua pe care o ținea în mână, comitele le-a dat investiturile tuturor celor care îi prestaseră omagiu, îi promisese credință și de asemenea îi făcuseră jurământ.” (Galbert de Bruges, *Istoria asasinării lui Carol cel Bun...*, în *Istoria lumii în texte – de la începuturi până în zilele noastre*, coord. B. Murgescu)

SURSA B

„Disprețul față de munca din afara casei, manifestările prea autonome ale devoțiunii, rătăcirea femeilor arată cu prisosință că societățile din Amurgul Evului Mediu au conceput cu greutate «condiția feminină» independent de cadrele căsătoriei... Cuplul a dobândit o anumită autonomie în interiorul grupurilor de rude: însă viciile și virtuțile, sarcinile și comportamentele feminine au fost percepute în raport cu familia și au devenit un veritabil fundament. Femeile au rămas o roțiță subordonată reproducerii familiale. Totuși, fără a fi negată, subordonarea a fost mai des justificată, explicitată, pe scurt, discutată decât social acceptată. Pentru că nu a mai fost de la sine înțeleasă în epocă.” (Jacques Le Goff (coord.), *Omul medieval*, trad. de Ingrid Ilinca și Dragoș Cojocaru)

1. Care sunt cele trei momente ale ceremonialului vasalic, potrivit sursei A?
2. Numește câteva drepturi și obligații ale seniorului și, respectiv, ale vasalului.
3. Care este, potrivit sursei B, percepția generală asupra femeii în Evul Mediu și care crezi că a fost rolul Bisericii în conturarea acestei imagini?
4. Precizează două ipostaze ale femeii, în Evul Mediu, evidențiate în sursa B.

REȚIN

Societatea medievală era organizată ierarhic, fiind dominată de relații personale, stabilite în funcție de proprietatea asupra pământului. Viața cotidiană se desfășura în principal în jurul activităților productive, al obligațiilor feudale și al sărbătorilor religioase, în condiții de trai modeste și marcate de insecuritate. Munca, rugăciunea și războiul făceau parte din experiența zilnică, iar comunitatea și tradiția ofereau stabilitate și sens existenței.

ȘTIAI CĂ...?

> *Donatio Constantini* este un document medieval fals, prin care împăratul Constantin cel Mare, vindecat în mod miraculos de lepră, ar fi cedat autoritatea sa asupra Romei papei Silvestru I, pe atunci episcop al Romei, precum și tuturor succesorilor săi la Sfântul Scaun.

> Documentul, controversat încă din epocă, a fost calificat în repetate rânduri drept un fals grosolan.

5.2. Biserica în Evul Mediu

Descopăr

Privește cu atenție sursele A și B, citește sursa C, apoi rezolvă cerințele.

SURSA A

Carol cel Mare, reprezentat drept alesul lui Dumnezeu pentru a creștina populațiile din Europa Apuseană

SURSA B

Împăratul bizantin Iustinian considerat continuatorul împăraților romani și alesul lui Dumnezeu

SURSA C

„Marea Schismă din anul 1054 nu a fost un eveniment surprinzător. Relațiile dintre Est și Vest, dintre cele două mari centre religioase – Constantinopol și Roma – erau tensionate de foarte multă vreme. Deși implicațiile schismei în istorie sunt semnificative, istoricii contemporani nu au perceput-o ca fiind ceva ieșit din comun. Marea Schismă a fost o consecință a înstrăinării treptate dintre Roma și Constantinopol. [...] În primul rând, Europa creștină devine, din punct de vedere politic, bicefală începând cu anul 800, odată cu încoronarea ca împărat roman a lui Carol cel Mare. Atât acesta, cât și împăratul de la Constantinopol pretindeau că sunt succesorii vechilor împărați romani, având astfel dreptul la moștenirea [teritorială] romană. Astfel că patriarhii celor două orașe se aflau și ei în conflict. Ambii lideri religioși se considerau conducătorii întregii lumi creștine.” (adaptare după Andreea Lupșor, *Marea Schismă din 1054 – Cum s-a ajuns acolo?*, historia.ro)

1. Explică ce legătură exista între conducătorul statului și divinitate conform surselor A și B.
2. Cum crezi că transmiteau cei doi împărați din sursele A și B autoritatea lor supușilor?
3. Menționează, conform sursei C, două cauze care au dus la producerea Marii Schisme din anul 1054.

Învăț

Între secolele al IV-lea și al XI-lea, Europa a fost scena **invaziilor hunilor**, veniți din stepele euroasiatice, precum și a **raidurilor vikingilor** (între secolele VIII-XI), care jefuiau și distrugau orașele aflate pe coastă. Începând din secolul al VIII-lea, teritorii însemnate din Spania și Italia au fost cucerite de musulmani. Dacă în cel din urmă caz se poate vorbi și de un schimb cultural și științific benefic pentru societatea medievală europeană, în primele două cazuri a fost amplificată starea de instabilitate politico-administrativă. **Biserica** a devenit astfel **cea mai stabilă instituție** și a reușit să integreze populațiile necreștine din Europa Occidentală.

Evoluția politică și socială diferită a Apusului față de Răsăritul Europei a influențat organizarea Bisericii creștine, la vârful căreia s-au conturat două modele diferite de conducere. Acest fapt a dus la un conflict de autoritate, pe fondul afirmării legitimității identitare, între **Papa de la Roma** și **Patriarhul de la Constantinopol**. Particularitățile dogmatice, politice și culturale au accentuat divergențele, iar tensiunile din sânul Bisericii au atins punctul culminant la mijlocul secolului al XI-lea. În anul 1054, delegații papei **Leon al IX-lea** au depus o bulă de excomunicare pe altarul Catedralei Sfânta Sofia, din Constantinopol, iar patriarhul **Mihail I Cerularie** a răspuns, de asemenea, prin excomunicare. Acest episod istoric a devenit cunoscut drept **Marea Schismă**. Deși inițial conflictul nu a fost perceput ca o ruptură iremediabilă, de-a lungul secolelor s-a produs o separare permanentă, cu efecte majore asupra întregii lumi creștine.

Marea Schismă a fost mai degrabă rezultatul factorilor politici decât al celor religioși. Cauzele rupturii au fost:

- Relația diferită dintre Stat și Biserică în Apusul și în Răsăritul Europei;
- Migrațiile și invaziile din această perioadă;
- Politicile de evanghelizare aplicate diferit în Vest față de Est;
- Diferențele de viziune privind organizarea și ierarhia Bisericii;
- Direcțiile dogmatice și liturgice diferite;
- Diferențele de limbă din cadrul slujbelor religioase (*latină* – în Apus, *greacă* – în Răsărit)

În privința diferențelor de ordin dogmatic, cele două Biserici nu au putut cădea de acord asupra Crezului. Iar acest lucru s-a produs după ce în cele două concilii care au avut loc în secolele V-VI la Toledo s-a hotărât adăugarea formulei „Duhul Sfânt care de la Tatăl și Fiul porcedee”. Până la începutul secolului al XI-lea această formula s-a extins în țări precum Italia, Franța și Germania, iar la încoronarea lui Henric al II-lea de către Papă s-a cântat Crezul în varianta aprobată. Această variantă a Crezului nu a fost acceptată în Biserica Bizantină. În ritualul împărtășaniei a apărut o altă diferență între cele două Biserici: în răsărit se folosește **pâinea dospită**, în timp ce în vest se folosește **azima** (pâine nedospită). În Occident, preoții erau obligați să nu se căsătorească, în timp ce în Răsărit se puteau căsători. Ulterior schismeii a apărut o altă diferență între cele două religii creștine, cea a purgatorului, care este respins în ortodoxie.

DICȚIONAR

schismă = ruptură religioasă sau ideologică cadrul unei organizații sau comunități

excomunicare = excludere temporară sau definitivă dintr-o comunitate religioasă

patriarh = conducătorul suprem al Bisericii în spațiul creștin răsăritean

dogmă = învățătură fundamentală a unei religii care nu poate fi supusă criticii

bulă = sigiliu medieval aplicat pe documente oficiale (*bulă papală* = document oficial emis de papă, autentificat printr-un sigiliu)

ȘTIAI CĂ...?

➤ Mănăstirea Cluny, din Burgundia, Franța, a fost fondată în anul 910 și a devenit dintre cele mai importante centre religioase ale Europei medievale, promovând viața monahală virtuoasă, combaterea corupției din rândul clerului, respectarea disciplinei religioase și consolidarea autorității Bisericii.

Moșia mănăstirii avea dimensiuni impresionante, iar influența sa economică și spirituală se întindea asupra numeroaselor teritorii și mănăstiri afiliate.

Mănăstirea includea un complex de clădiri spațioase, cu turnuri impunătoare și decorațiuni artistice elaborate.

DICȚIONAR

învestitură = numire oficială într-o funcție

Imago Dei = lat. „ imaginea lui Dumnezeu”; expresie teologică folosită mai ales în creștinism, care se referă la ideea că omul a fost creat după chipul lui Dumnezeu

Dictatus Papae = document oficial emis în anul 1075, în timpul pontificatului lui Grigore al VII-lea, prin care se afirma supremația papei și independența Bisericii față de autoritatea laică

Până în secolul al XI-lea, în Apusul Europei, puterea laică și cea religioasă se susțineau reciproc, fiecare legitimându-și autoritatea prin **relația directă cu divinitatea**. Noțiunea de imperiu avea, în Evul Mediu, o dimensiune profund creștină, împăratul fiind considerat **alesul lui Dumnezeu** și înzestrat cu o autoritate supremă și universală. Funcțiile sale erau atât **seculare** (politice și administrative), cât și **spirituale**, acesta putând interveni în organizarea vieții religioase. Expresia acestei autorități o reprezenta **dreptul de investitură**, adică dreptul împăratului de a numi episcopi și alți conducători ai Bisericii, cărora le înmâna însemnele puterii (cârja episcopală și inelul), în cadrul unei procesiuni care avea atât rol simbolic, cât și unul de subordonare. Episcopii numiți deveneau astfel vasalii împăratului, iar acesta putea interveni în administrarea bunurilor Bisericii. **Episcopii** îi datorau împăratului **loialitate și servicii**, asemenea celorlalți vasali din sistemul feudal.

Autoritatea Bisericii a fost afectată de implicarea excesivă a puterii laice în organizarea ei, precum și de declinul moral al clerului, prin practici precum *simonia* (vânzarea/cumpărarea Sfințelor Taine) și *nicolaismul* (curent religios care promova încălcarea moralei creștine, inclusiv nerespectarea celibatului de către clerici). Un rol important în consolidarea autorității papale l-a avut călugărul Hildebrand de la mănăstirea din Cluny, Franța, devenit papă în anul 1073, sub numele de **Grigore al VII-lea**. În 1075, prin *Dictatus Papae*, acesta susținea că Biserica trebuie să fie independentă de împărați și regi, iar conducătorii laici nu ar trebui să aibă dreptul de a numi episcopi.

Imaginea lui Grigore al VII-lea de pe Bazilica Sfântul Paul din afara Zidurilor, Roma.

Dictatus Papae a provocat tensiuni în relația dintre papalitate și stat, dar și în rândul clerului, prin diminuarea prerogativelor episcopatului local. În anul 1076, Papa Grigore al VII-lea s-a opus învestiturii arhiepiscopului de Milano de către **împăratul german Henric al IV-lea**. Ca răspuns, împăratul a convocat episcopii din Imperiu, care l-au declarat pe papă ilegitim, contestându-i autoritatea. Reacția papei a fost imediată: Henric al IV-lea a fost excomunicat, ceea ce i-a șubrezit autoritatea în Sfântul Imperiu Roman. Izolat de cei care l-au susținut, împăratul a trebuit să meargă la Canossa, în ianuarie 1077, unde a făcut penitență, pentru ridicarea excomunicării. Penitența de la Canossa nu a rezolvat însă conflictul, fiind doar o mișcare tactică temporară. Neînțelegerile dintre papă și împărat au continuat în anii următori. Alungat din Roma și nevoit să se refugieze în sudul Italiei, sub protecția normanzilor, Grigore al VII-lea s-a stins din viață la Salerno, în 1085. În 1084, el fusese înlocuit de antipapa Clement al III-lea, care l-a încoronat pe Henric al IV-lea după ce acesta a cucerit Roma.

Disputa pentru învestitură s-a încheiat formal în anul 1122, prin **Concordatul de la Worms**. Acest document stabilit un compromis privind **dubla învestitură a episcopilor**. Învestitura religioasă era realizată de Biserică, prin acordarea inelului și a **toiagului**, simboluri ale autorității spirituale, în timp ce învestitura laică era realizată de împărat, care oferea sceptrul și primea **omagiu pentru bunurile efemere** deținute de cel numit în funcție.

Aplic

I. Realizează o axă cronologică în care să se evidențieze evoluția relațiilor dintre Papalitate și Sfântul Imperiu Roman, în intervalul cuprins între secolele X-XIV, ținând cont de momentele-cheie ale acestei evoluții, conform schemei de mai jos:

cooperare → conflict → compromis → redefinire a puterii

1. Stabilește relația cauză-efect pentru trei dintre reperele cronologice care se regăsesc pe axa ta cronologică.

2. În ce măsură poate fi comparat conflictul medieval dintre Biserică și stat cu tensiuni similare din societatea actuală? Argumentează-ți răspunsul.

II. Citește cu atenție sursa și răspunde la cerințe.

„...concepția sa despre guvernare [a lui Frederic al II-lea¹] este aceea a sinonimiei dintre persoana împăratului și figura lui Dumnezeu [*Imago Dei*]. Așezat pe treapta cea mai înaltă a ordinii terestre, întocmai ca Tatăl pe tronul ceresc, împăratul este, ca și cel pe care îl întru-chipează, guvernatorul lumii și apărătorul ei... Situat pe culmea ierarhiei lumești, el era, și aici intervine noutatea acestei concepții, mediatorul Legii divine, «filtrul» prin care aceasta era transmisă pe pământ și devenea activă în calitatea ei de Lege Sfântă și de Dreptate totodată”. (adaptare după Alexandru Florin Platon, Laurențiu Radvan, Bogdan-Petru Maleon, *O istorie a Europei de Apus în Evul Mediu*)

¹ Frederic al II-lea de Hohenstaufen (n. 1194–m. 1250)

1. Formulează o opinie despre autoritatea laică (imperială) în viziunea împăratului Frederic al II-lea, susținând-o cu două informații din sursa dată.

2. Explică de ce această concepție a fost percepută ca o amenințare de către instituția pontificală.

III. Realizați, în echipe de 3-4 elevi, o prezentare digitală (folosind aplicații precum Google Slides, PowerPoint sau Canva) despre centrele monastice din Europa Occidentală (de exemplu: Cluny, Montecassino, Cîteaux, Canterbury). Prezentarea trebuie să includă: un text scurt dintr-o scriere istorică medievală, o imagine reprezentativă, o hartă istorică în care să fie ilustrată aria geografică cercetată, un text istoriografic dintr-o lucrare a unui istoric modern și un material video (secvență de film documentar/artistic, joc video, tur virtual).

DETECTIV ÎN ISTORIE

„În Evul Mediu, Biserica Catolică s-a bucurat de putere politică, în zilele noastre ea se bucură de autoritate morală și socială.”

Documentează-te pentru fiecare perioadă în parte și formulează un eseu argumentativ, de o pagină A4, având ca temă afirmația de mai sus. Vei avea în vedere: *utilizarea cunoștințelor istorice, întrebuintarea capacității de analiză comparativă și formularea unor argumente pertinente, susținute prin fapte istorice relevante.*

REȚIN

➤ Diferențe dogmatice, lingvistice și de raportare la autoritatea laică au dus la ruptura dintre cele două centre religioase, Roma și Constantinopol, cunoscută drept Marea Schismă. Chiar dacă această separare nu a avut, la momentul respectiv, un impact imediat major în ciuda eforturilor de reconciliere ulterioare nu au reușit să refacă unitatea bisericească. În același timp, Biserica Catolică a cunoscut un amplu proces de reformă, prin care și-a consolidat autoritatea și a intrat în conflict cu puterea imperială. Disputa pentru învestitură s-a încheiat printr-un compromis.

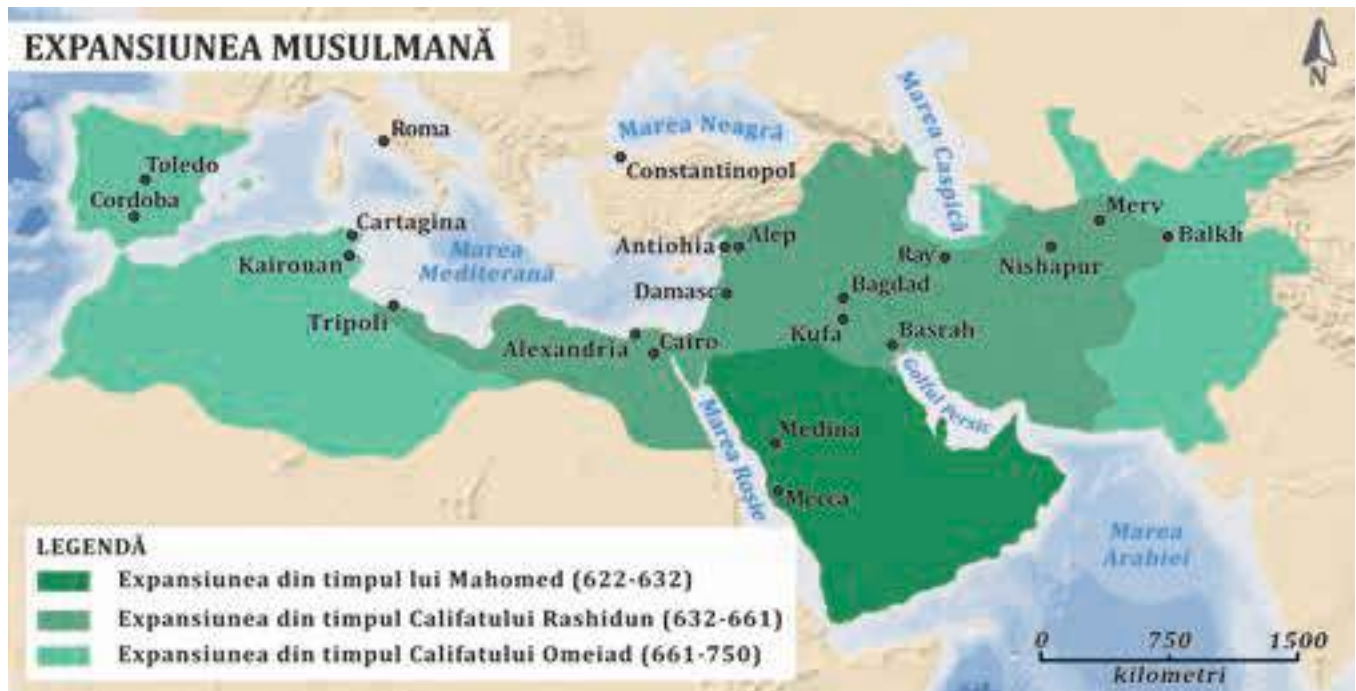

Abația Cluny din Burgundia

5.3. Cruciadele. Ciocnirea civilizațiilor

Descopăr

Privește cu atenție sursa pentru a identifica aria de răspândire a lumii musulmane și principalele centre de putere, la finele secolului al VIII-lea. Rezolvă cerințele.

1. Care sunt zonele de contact dintre Europa creștină și lumea musulmană?
2. Precizează două posibile surse de conflict între cele două lumi.

DICTIONAR

cruciadă = fiecare dintre cele opt expediții militare organizate de creștinii din Europa Apuseană între secolele XI și XIII, inițiate de Biserica Catolică pentru recăștigarea controlului asupra Țării Sfinte

pelerinaj = călătorie ritualică făcută de credincioși către un loc sfânt

relicve = rămășițe pământești ale unor sfinți, obiecte sacre în spiritualitatea creștină; moaște

Învăț

Pe fondul expansiunii teritoriale rapide și amenințătoare a lumii islamice care a ocupat aproape integral Peninsula Iberică, Europa a înregistrat diferențe semnificative în evoluția zonei occidentale față de cea răsăriteană. În vest, **autoritatea supremă** (rege sau împărat) a fost slăbită, iar puterea a ajuns să fie deținută de diverși lideri locali, care nu se supuneau complet monarhiei. Acest fenomen a produs o **fragmentare administrativ-teritorială** pronunțată. Pe de altă parte, lupta pentru autoritate dintre Suveranul Pontif și monarhii din vestul Europei a produs o instabilitate care a influențat profund modul de viață al oamenilor, valorile morale și comportamentele sociale.

Prin predică, simboluri și practici religioase, Biserica întreținea **conștiința păcatului** și alimenta ideea nevoii de penitență, manifestată prin rugăciune, acte de caritate și pelerinaje desfășurate sub atenta îndrumare a reprezentanților clerului. Nu la fel s-a întâmplat și în estul Europei, Imperiul Bizantin fiind un stat centralizat, cu o armată bine organizată și o economie funcțională. Autoritatea împăratului era consolidată și susținută de către Biserica, acesta fiind perceput de către supuși ca **protector al credinței creștine**.

Lumea musulmană, unită prin religia islamică și prin utilizarea limbii arabe în administrație și cultură, era fragmentată din punct de vedere politic, organizată în mai multe state și dinastii

aflate uneori în conflict privind legitimitatea conducătorilor și interpretarea „revelațiilor” Profetului. Interacțiunea dintre civilizația creștină și cea musulmană s-a realizat în Orientul Apropiat, în nordul Africii și în Peninsula Iberică, iar conflictele au alternat cu perioade de cooperare pașnică în plan economic și cultural. Tensiunile dintre cele două civilizații au fost provocate mai ales de **turcii selgiucizi** care au preluat controlul asupra Anatoliei, amenințând securitatea rutelor comerciale și accesul pelerinilor către Ierusalim.

Împăratul bizantin Alexie Comnenul a solicitat sprijinul Papei, iar în anul 1095, **Urban al II-lea** i-a îndemnat pe creștini să se mobilizeze pentru **eliberarea Ierusalimului de asuprirea musulmană**. Mesajul din discursul papal a fost unul foarte puternic: toți participanții la cruciadă urmau să fie mântuiți și răsplătiți în ceruri.

Așa au început cruciadele care și-au pus amprenta deopotrivă asupra lumii creștine și musulmane, timp de două secole. Reacția de entuziasm a populației a fost rezultatul unui cumul de factori sociali, economici, politici și religioși. Mulți oameni de rând și-au abandonat familiile și s-au alăturat cruciadei pentru a scăpa de sărăcie și pentru iertarea păcatelor. Mesajul din discursul papal a fost unul foarte puternic: toți participanții la cruciadă urmau să fie mântuiți și răsplătiți în ceruri pentru purificarea Țării Sfinte.

Prima „armată” ajunsă în Anatolia, formată din țărani, cavaleri de rang inferior și fanatici religioși, în frunte cu preotul Petru Eremitul (aproximativ 25 000 de oameni). A fost decimată de turci și numai 3 000 de oameni au supraviețuit misiunii. Cea care i-a urmat a fost mai organizată, fiind alcătuită din supușii mai multor prinți din nordul și sudul Franței, din Germania și din sudul Italiei care s-au împărțit în patru corpuri de armată. Cruciații au ajuns la Constantinopol.

Împăratul Alexie le-a oferit sprijin logistic, de transport și de aprovizionare, cerându-le în schimb să îi înapoieze orice **teritoriu recuperat de la selgiucizi**. Cruciații au reușit să ocupe Antiohia în anul 1098, iar un an mai târziu au ajuns în Ierusalim, unde unul dintre grupuri a ucis oameni de rând, inclusiv evrei. Cruciații au ajuns astfel să controleze Palestina, o fâșie îngustă pe coastă unde au înființat: **Regatul Ierusalimului, Comitatul Edesa, Comitatul Tripoli și Principatul Antiohiei**. Cu toate acestea, autoritatea lor în zonă nu a fost stabilă și de lungă durată.

ȘTIAI CĂ...?

➤ Un rol important în legitimarea puterii imperiale bizantine l-au avut relicvele creștine, printre care pot fi amintite: brațul Sfântului Ștefan, brațul lui Ioan Botezătorul și fragmente din Sfânta Cruce.

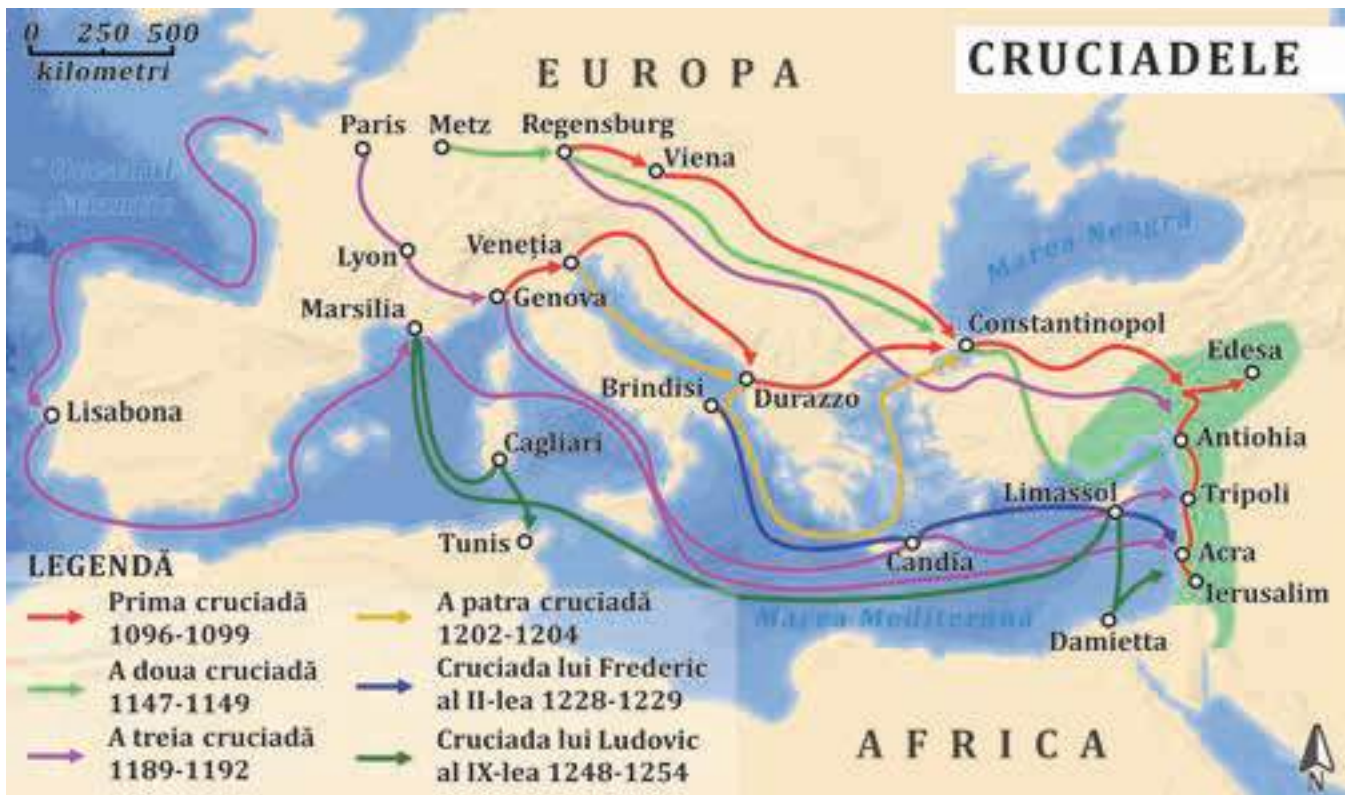
➤ Înainte de cruciada a IV-a, la Constantinopol existau peste 3500 de relicve care aparțineau unor sfinți diferiți.

➤ Cele mai multe relicve au fost transportate în Occident după jaful cruciaților din 1204.

➤ Relicve precum *Coroana de spini* și *Sfânta Lance* au fost trimise la Paris.

➤ Fragmente din Sfânta Cruce au ajuns în mai multe țări din vestul Europei.

ȘTIAI CĂ...?

➤ Denumirea de „cruceadă” este o creație a istoricilor. Contemporanii papei Urban al II-lea foloseau cuvântul *iter* (lat.) = călătorie sau *peregrinatio* (lat.) = pelerinaj.

➤ Un termen specific misiunilor militare din Țara Sfântă a apărut la sfârșitul secolului al XII-lea, în forma cuvântului *crucesignatto* (lat.) = persoană care poartă semnul crucii.

➤ Ulterior a fost adoptat termenul de *croisade* (fr.), care înseamnă „drum al crucii”.

Reacția musulmanilor a fost lentă. Ei nu au privit acțiunea creștinilor ca pe o amenințare de durată. Treptat însă, indiferența și dezbinarea au fost înlocuite cu o rezistență organizată, sub conducerea lui **Saladin** (Șalâh ad-Dîn al-Ayyûbî, 1138-1193). Fondatorul dinastiei ayyubide, a recucerit Ierusalimului în anul **1187**, permițându-le locuitorilor creștini să-și răscumpere libertatea și să plece.

Campaniile europenilor către Egipt și Țara Sfântă au scos în evidență mai mult limitările fiecărei tabere, inclusiv tensiunile din interiorul taberei creștine, în care Bizanțul era perceput, în general, ca un aliat nesigur. Astfel din inițiator al cruceadelor, Imperiul Bizantin avea să își epuizeze resursele și să fie vulnerabil în fața propriilor aliați. **Slăbirea Imperiului Bizantin** în urma cruceadelor a avut consecințe majore asupra echilibrului de putere din estul Europei și a contribuit la declinul său pe termen lung. Tensiunile politice generate de moartea lui Saladin au afectat unitatea lumii musulmane și au încurajat organizarea unei noi cruceade. **Papa Inocențiu al III-lea** a susținut inițiativa de a organiza o nouă cruceadă și a răspândit chemarea la luptă în toate statele din vestul Europei.

Planul cruciaților viza atacarea Egiptului, căci sultanul de la Cairo era și stăpânitorul Palestinei iar o victorie echivala cu eliberarea Țării Sfinte. Traversarea Mediteranei trebuia să fie asigurată de corăbiile venețiene, după o negociere avută de cruciații francezi cu dogele venețian. În anul 1202, oastea creștină era pregătită, dar cum banii nu fuseseră colectați, la solicitarea venețienilor a fost atacată **cetatea Zara, din Dalmația** (pe teritoriul Croației de azi). Gestul creștinilor a adus o excomunicare din partea papalității, Inocențiu al III-lea criticând dur atacarea teritoriului stăpânit de regele Imre al Ungariei și Croației. Cruciații s-au îndreptat apoi spre **Constantinopol** unde au sprijinit încoronarea lui Alexie al IV-lea, care le promisese sprijin pentru continuarea expediției. În **anul 1204**, Alexie al IV-lea a fost îndepărtat de pe tron după ce a intrat în conflict cu reprezentanții cruciaților pentru neachitarea banilor promiși. Cruciații au atacat Constantinopolul și după trei zile de asediu, la 12 aprilie, cavalerii apuseni au cucerit orașul, supunându-l unui jaf teribil. **Statul bizantin** a fost reorganizat și s-a înființat Imperiul Latin de Răsărit, după ce aristocrația bizantină s-a retras la Niceea.

Ordinele militare călugărești au apărut din nevoia de a apăra statele cruciate și pe pelerinii care tranzitau Țara Sfântă. **Călugării militari** trăiau conform regulilor monastice, dar și ale disciplinei militare și jurau să își dea viața pentru apărarea creștinătății. Membrii acestor ordine militare au influențat structurile militare, economice și spirituale ale Europei. **Cavalerii ioaniți** sau ai **Ordinului Ospitalierilor Sfântului Ioan** s-au înființat în secolul XI, în Ierusalim, la inițiativa negustorilor din Amalfi, Italia cu scopul de a-i îngriji și apăra pe pelerinii creștini săraci sau bolnavi. După cucerirea Ierusalimului în 1099, călugărul cavaler ioanit Gerard a dispus înființarea de adăposturi pentru pelerini din Italia și până în Țara Sfântă, îngrijite de cavalerii-călugări ioaniți. Ioaniții și Templierii au fost cavalerii cei mai temuți pe câmpul de luptă din Țara Sfântă. Și-au stabilit sediul în Rodos și nu au fost alungați de aici decât în secolul XVI după ce au fost uciși de Suleiman Magnificul. Și-au continuat misiunea mutându-se în Malta și adoptând titlatura de cavaleri de Malta. Ei erau recunoscuți pe câmpul de luptă datorită mantiei preoțești negre sau roșii cu o cruce albă pe piept.

Crucea cu opt colțuri, simbol folosit de cavalerii ioaniți pe uniformele lor în timpul cruciadelor

Cronologia cruciadelor

Prima cruciadă	1096–1099
A doua cruciadă	1147–1149
A treia cruciadă	1189–1192
A patra cruciadă	1202–1204
A cincea cruciadă	1217–1221
A șasea cruciadă	1228–1229
A șaptea cruciadă	1248–1254
A opta cruciadă	1270
După căderea portului Acra, în 1291 , cruciații au fost alungați din Țara Sfântă	

Spitalul cruciaților din insula Rodos, Grecia, unul dintre adăposturile cavalerilor ioaniți

REȚIN

Cruciadele au fost expediții militare inițiate între secolele al XI-lea și al XIII-lea, organizate de papalitate și de puterile creștine occidentale cu scopul de a elibera Tărâmul Sfânt. Prima cruciadă (1095-1099), s-a încheiat cu cucerirea Ierusalimului. Deși motivația religioasă a fost dominantă, cruciadele au avut și cauze politice, economice și sociale. În secolele următoare, alte cruciade au încercat să apere sau să recucerească teritoriile cucerite, însă succesul lor a fost limitat. Cruciada a IV-a a însemnat cucerirea Constantinopolului de către creștinii apuseni. Cruciadele au avut consecințe multiple: au intensificat contactele comerciale, au favorizat circulația ideilor și a tehnologiilor.

Aplic

I. Privește imaginile pentru a înțelege caracteristicile celor două tabere din prima cruciadă și răspunde la întrebări.

Pictură expusă în Muzeul din Acra, nordul Israelului, în Cetatea Templierilor. Scena pictată redă lupta dintre cruciați și musulmani

Vitraliu reprezentând asediul cruciaților asupra Ierusalimului, în prima cruciadă. Reconstituire a unei ilustrații din biserica St. Denis, din Paris

1. Care sunt cauzele conflictului dintre Europa creștină și lumea musulmană?
2. Precizează două posibile puncte/zone de conflict între cele două lumi.

II. Citește cu atenție sursele și rezolvă cerințele.

SURSA A

„Populația Orașului Sfânt a fost trecută prin sabie, iar francii i-au măcelărit pe musulmani, vreme de o săptămână [...] Evreii au fost adunați în sinagoga lor și francii i-au ars acolo de vii. Au distrus, de asemenea, monumentele sfinților și mormântul lui Avram [...] nici măcar coreligionarii lor nu au fost cruțați: una dintre primele măsuri ale francilor a fost să-i expulzeze din Biserica Sfântului Mormânt pe toți preoții riturilor orientale – greci, georgieni, armeni, copti și sirieni – care oficiau acolo împreună în virtutea unei vechi tradiții”. (adaptare după Amin Maalouf, *Cruciadele văzute de arabi*)

SURSA B

„Celălalt adevăr incontestabil al cuceririi Ierusalimului este că luptătorii cruciați nu au fost mânați doar de setea de sânge sau de pradă, ei mai erau impulsionați și de o veritabilă evlavie și de credința sinceră că îndeplineau lucrarea lui Dumnezeu [...] Amurgul zilei de 13 iulie 1099 i-a găsit pe latini strânși laolaltă ca să-l aducă mulțumire, cu ochii în lacrimi, Dumnezeului lor [...] după ani de suferință, deznădejde și de luptă, teribila misiune a celor dintâi cruciați fusese săvârșită: Ierusalimul se afla pe mâini creștine.” (adaptare după Thomas Asbridge, *Cruciadele*)

1. La ce eveniment istoric fac referire sursele?
2. Care sunt perspectivele asupra evenimentului, la care fac referire cele două surse?
3. Care au fost consecințele cuceririi Ierusalimului asupra lumii musulmane?

III. Realizați, în echipe de 4-5 elevi, cu ajutorul AI o reprezentare grafică a cuceririi Ierusalimului, în anul 1099. Prezentați proiectul în clasă.

DETECTIV ÎN ISTORIE – PROIECT

Cruciada a IV-a a influențat decisiv relațiile dintre Occidentul și Orientul Europei. Investighează acest moment controversat din istoria Europei, consultând deopotrivă izvoare occidentale și bizantine pentru a înțelege perspectivele diferite asupra cuceririi Constantinopolului.

5.4. Evoluții politice: centralizarea statală

Descopăr

SURSA A

Studiază cu atenție sursele și rezolvă cerințele.

„Între secolele XIII și XV, luptele dintre nobili și monarhi au fost frecvente, întrucât marile domenii feudale erau stăpânite și guvernate de nobili, care contestau autoritatea regală, în ciuda tentativelor de mediere venite din partea papalității. Este important de știut că, în anii de după 1444, regii au început treptat să își recâștige autoritatea în fața nobililor. Acest lucru s-a produs la nivelul întregului continent, pe fondul amenințării sultanului Mehmed Cuceritorul, care după ce a ocupat Constantinopolul, a pus sub teroare întreaga creștinătate europeană. (traducere și adaptare după *Explore this Fascinating Map of Medieval Europe*; sursa: visualcapitalist.com)

SURSA B

1. Discută în clasă despre cauzele fragmentării statelor între secolele IX și XV.
2. De ce crezi că, între secolele XIII și XV, instituția monarhică a suferit transformări în vestul european?

Reprezentare grafică în care apare Ludovic cel Pios (dreapta), fiul lui Carol cel Mare împărțind Imperiul celor trei fii: Carol cel Pleșuv, Lothar și Ludovic Germanul

Nunta dintre Ludovic al VII-lea și Eleanor de Aquitania, din anul 1137

DICȚIONAR

Rex imperator in regno suo

= „Regele este împărat în regatul său“

taumaturg = persoană considerată capabilă să înfăptuiască minuni sau vindecări miraculoase

curie regală = consiliu de nobili și clerici care îl sfătuia și îl ajuta pe rege în conducerea statului

prepozit = (din lat. *praepositus* = „înainte pus“) persoană aflată în fruntea unei instituții sau comunități bisericești

baliv = funcționar administrativ și judiciar din Evul Mediu, care reprezenta autoritatea regală în teritoriu

Învăț

Statul medieval s-a constituit treptat, fiind influențat, într-o anumită măsură, de moștenirea Antichității. Însă dacă modelul antic se caracteriza prin autoritate centrală, instituții consolidate și legislație scrisă, în Evul Mediu, structura administrativă a fost înlocuită de o rețea de legături personale și politice între seniori și vasali. În acest context, regele depindea în mare măsură de loialitatea nobililor și de sprijinul Bisericii Catolice, ceea ce făcea ca autoritatea sa să fie relativ limitată, iar frontierele statelor să rămână instabile.

Tratatul de la Verdun (843) a însemnat împărțirea Imperiului Carolingian și apariția unei noi realități geopolitice în Europa. Atunci s-au pus bazele formării unor state care, începând cu Evul Mediu târziu, au reușit să depășească fragmentarea feudală și să construiască **forme de autoritate centralizată**. Procesul a fost unul haotic și fluctuant, în care scurtele perioade de progres cultural au alternat cu etape de stagnare sau regres. Legiitorii medievali din Europa Occidentală au încercat revitalizarea dreptului roman, susținând superioritatea regelui asupra seniorilor teritoriali și invocând autoritatea sa supremă prin sintagma: „Rex imperator in regno suo“. În epocă s-a constatat tendința de consolidare a prestigiului conducătorului și, implicit, a instituției regale. Acest demers avea o puternică dimensiune religioasă și simbolică și se baza pe: **sacralizare** – prin încoronare și ungere, puterea regală era plasată sub protecția divină; **succesiunea dinastică** – care consolida ideea de stabilitate și legitima autoritatea; **dreptul de exercitare a justiției** și **protejare a ordinii** – regele devenind arbitru și mediator suprem al societății.

Procesul de centralizare politică a inclus crearea unor instituții centrale și locale menite să consolideze autoritatea regală și poziția regelui în raport cu clasele privilegiate, în cadrul **monarhiei stărilor**. Un rol important l-au avut adunările reprezentative: **Adunarea Stărilor Generale**, în Franța, și **Parlamentul**, în Anglia, care participau la procesul de guvernare prin aprobarea sau negocierea politicilor fiscale, legislative și economice ale monarhiei. În cadrul **curiei regale** au apărut funcții specializate: dregători însărcinați atât cu serviciul personal al monarhului, cât și cu atribuții legate de administrarea vistieriei și a cancelariei regale sau cu îndeplinirea unor atribuții militare. **Consiliul regal**, alcătuit din nobili, reprezentanți ai clerului și juriști, a avut un rol important în adoptarea deciziilor de politică internă și externă. La nivel local, autoritatea regelui era exercitată prin **prepoziți**, **balivi** și **seneșali** în Franța, respectiv prin **șerifi**, în comitatele engleze.

Bătălia de la Hastings, care a avut loc în sudul Angliei, între Harold al Wessexului și William al Normandiei a favorizat încoronarea celui din urmă ca **rege al Angliei**, la 25 decembrie 1066. Devenind proprietarul întregului pământ, William Cuceritorul l-a împărțit nobililor săi, înlocuind astfel vechea elită anglo-saxonă. Afectată de lupte dinastice, autoritatea regală a fost refăcută de Henric al II-lea Plantagenet, care a creat o armată profesionistă și a extins competențele **tribunalului regal** asupra întregului teritoriu. Documentul **Magna Charta Libertatum** (1215) a acordat o serie de privilegii nobilimii, clerului și oamenilor liberi, iar în 1265 a fost convocată o adunare reprezentativă a stărilor sociale, cunoscută sub numele de **Parlament**, care a colaborat cu regalitatea. După încheierea **Războiului de 100 de ani**, Anglia s-a concentrat asupra problemelor interne, iar limba engleză a înlocuit treptat limba franceză ca limbă oficială a administrației și justiției.

În **Franța**, procesul de centralizare politică și de unificare teritorială a fost inițiat de dinastia capetiană: Ludovic al VI-lea (1108-1137) a restabilit autoritatea regală, supunându-i pe marii seniori rebeli. Filip al II-lea August (1180-1223) a redus stăpânirile engleze de pe teritoriul Franței și a extins domeniul regal. În timpul domniei lui Ludovic al IX-lea (1226-1270), justiția regală s-a extins la nivelul întregului regat, prin intermediul tribunalelor, care judecau în numele suveranului. Sistemul fiscal a fost reorganizat de Filip al IV-lea cel Frumos (1285-1314), iar victoria Franței în **Războiul de 100 de ani** a favorizat desăvârșirea procesului de centralizare politică.

Bătălia de la Hastings, imagine din *Tapiseria de la Bayeux*

În această perioadă extrem de tumultuoasă s-a făcut remarcată figura uneia dintre cele mai influente femei ale Evului Mediu: **Eleanor de Aquitania** (n. 1124 – m. 1204). Fiica cea mare a ducelui William al X-lea de Aquitania a moștenit cel mai mare și mai bogat ducat de pe teritoriul Franței. După moartea tatălui ei, Eleanor, în vârstă de 14 ani, a devenit protejată curții regale franceze și, la scurt timp, s-a căsătorit cu regele Ludovic al VII-lea. În decembrie 1137, Ludovic al VII-lea și Eleanor de Aquitania au fost încoronați rege și regină ai Franței. În timpul domniei sale, Ludovic al VII-lea a intrat în conflict cu papalitatea în contextul disputelor privind numirile episcopale. Eleanor a participat alături de soțul ei la cruciada a II-a. În anul 1152, căsătoria lor a fost anulată, iar Eleanor a devenit regina consoartă a Angliei, prin căsătoria cu Henric al II-lea. Ulterior, a continuat să aibă un rol politic important în timpul domniilor fiilor ei, Richard I al Angliei (1189–1199) și Ioan al Angliei (1199–1216), exercitând influență asupra puterii regale. S-a stins din viață în anul 1204 și a fost înmormântată la abația Fontevraud, în Franța.

În teritoriile Germaniei și Italiei de astăzi, procesul de **centralizare și consolidare a puterii monarhice** nu s-a realizat în aceeași măsură ca în alte regiuni ale Europei medievale. Principalele cauze au fost: lipsa unei unități economice și politice, intervențiile papalității în viața politică, în contextul conflictului dintre împărat și Sfântul Scaun, precum și rivalitățile dintre orașele-stat și centrele urbane puternice. Astfel, până spre sfârșitul secolului al XV-lea, în spațiul german și italian s-a produs și menținut o **fărămițare politică** accentuată, cu numeroase entități politice autonome.

Detaliu, bătălia de la Hastings, imagine din *Tapiseria de la Bayeux*

DICȚIONAR

seneșal = înalt funcționar regal, aflat în subordinea directă a regelui, cu atribuții administrativ-teritoriale, judiciare și militare

șerif = reprezentant al regelui în teritoriu, cu atribuții administrative și judiciare, în Anglia medievală

scrofuloză = afecțiune cronică de natură tuberculoasă, care se manifestă prin inflamarea ganglionilor limfatici

REȚIN

► Europa medievală a cunoscut simultan două evoluții aparent opuse: procesul de centralizare politică în unele regiuni și menținerea sau accentuarea fărâmițării politice în altele. Aceste evoluții au fost determinate de contexte regionale diferite, de raporturile dintre monarhie și nobilime, de intervenția Bisericii în viața politică, precum și de condițiile economice. În Franța și Anglia, regimul monarhic și-a consolidat autoritatea. Prin slăbirea puterii nobilimii feudale, dezvoltarea sistemului fiscal și sprijinul orașelor, puterea regală a devenit din ce în ce mai centralizată.

Aplic

I. Realizează o axă cronologică în care să se evidențieze etapele centralizării politice din Anglia și din Franța. Stabilește relația cauză-efect pentru trei dintre reperele cronologice incluse pe axa ta.

Sfat: În realizarea demersului, vei porni de la o diferență majoră dintre procesul de centralizare din Anglia și cel din Franța.

II. Analizează sursele și rezolvă cerințele.

SURSA A

Regele își atinge supușii pentru a-i vindeca de boli, gravură medievală

SURSA B

„Despre regii vindecători, un mister al lumii medievale, a scris în principal, Marc Bloch, un istoric francez de renume. El este singurul care a încercat să se apropie [...] de acest fenomen. I-a numit «regii taumaturgi», adică regii vindecători.

«Regii treceau pe atunci, în toate țările, drept niște personaje sacre și, cel puțin în unele țări, drept taumaturgi. Secole de-a rândul, regii Franței și cei ai Angliei au atins scrofulule – ca să folosim o expresie clasică pe vremuri; trebuie să înțelegem că ei pretindeau să vindece – prin simplul contact al mâinilor lor – bolnavii atinși de această maladie; cei din preajma lor credeau de obicei în puterea lor medicinală», scria Marc

Bloch în lucrarea sa, *Regii taumaturgi*. Istoricul francez spune că această putere a aparținut în primul rând regilor din dinastia Capet, începând cu Hugo Capet, rege al Franței din anul 941 până în 996. Despre el se spune că a transmis din tată în fiu acest dar al vindecării. Cei mai cunoscuți regi vindecători au fost: Robert al II-lea, al Franței (972-1031), Filip I (1052-1108) și Ludovic al VI-lea (1081-1137).“ (adaptare după Cosmin Pătrașcu Zamfirache, *Autosugestie sau puteri magice: cum reușeau regii Franței să vindece cu o simplă atingere boli grave, de la epilepsie la tuberculoză sau chiar ciumă*, adevarul.ro)

1. Explică, pornind de la surse, care crezi că este rolul regelui în practica vindecării bolnavilor.

2. Care crezi că a fost rolul Bisericii în promovarea miracolelor regilor taumaturgi?

III. Realizați, în echipe de 3-4 elevi, o prezentare digitală (folosind aplicații precum Canva sau PowerPoint) despre organizarea politică din Europa Evului Mediu, în state precum: Franța, Anglia, Spania, Germania, Italia. Prezentarea trebuie să includă și să utilizeze patru tipuri de surse diferite: un text scurt dintr-o scriere istorică medievală, o imagine reprezentativă a unui lider, monument sau element specific, o hartă istorică în care să se ilustreze aria geografică și un text istoriografic dintr-o lucrare a unui istoric modern/specialist în domeniu.

DETECTIV ÎN ISTORIE

Cruciadele (din secolele XI–XIII) au reprezentat unul dintre fenomenele care au accelerat transformarea Europei medievale. Pe baza textelor și imaginilor discutate în clasă, precum și prin documentare la bibliotecă sau cu ajutorul AI (Gemini, ChatGPT, Copilot etc.), completează un tabel ca cel de mai jos cu tema „Evoluția Europei“. Argumentează fiecare ipoteză formulată.

Domeniul	Înainte de cruciade	După cruciade
politico-militar	- putere monarhică limitată - tehnici de luptă locale, tradiționale	- creșterea autorității monarhice - dezvoltarea capacității de apărare și atac: fortificații, armament
economic		
social		
religios		
cultural		

5.5. Timpul catedralelor. Moștenirea culturală a Europei medievale

Descopăr

Privește cu atenție sursele și rezolvă cerințele.

SURSA A

Catedrala din Aachen adăpostește tronul și sarcofagul cu osemintele lui Carol cel Mare

SURSA B

Cadru din interiorul catedralei Aachen

1. Ce mesaj despre autoritatea sa (politică și religioasă) a dorit Carol cel Mare să transmită prin construirea acestui edificiu?
2. Discută în clasă și explică relația dintre artă, religie și putere în Imperiul Carolingian.

Învăț

În perioada medievală, toate manifestările artistice au avut un pronunțat **caracter religios**. Elitele intelectuale ale epocii s-au format și au studiat în bibliotecile sau în centrele de educație dezvoltate în cadrul mănăstirilor. Prin manifestările sale, arta plastică medievală a confirmat și consolidat **autoritatea Bisericii** căutând să transmită învățăturile creștine prin intermediul unui suport vizual simbolic, esențial în procesul de educare a credincioșilor.

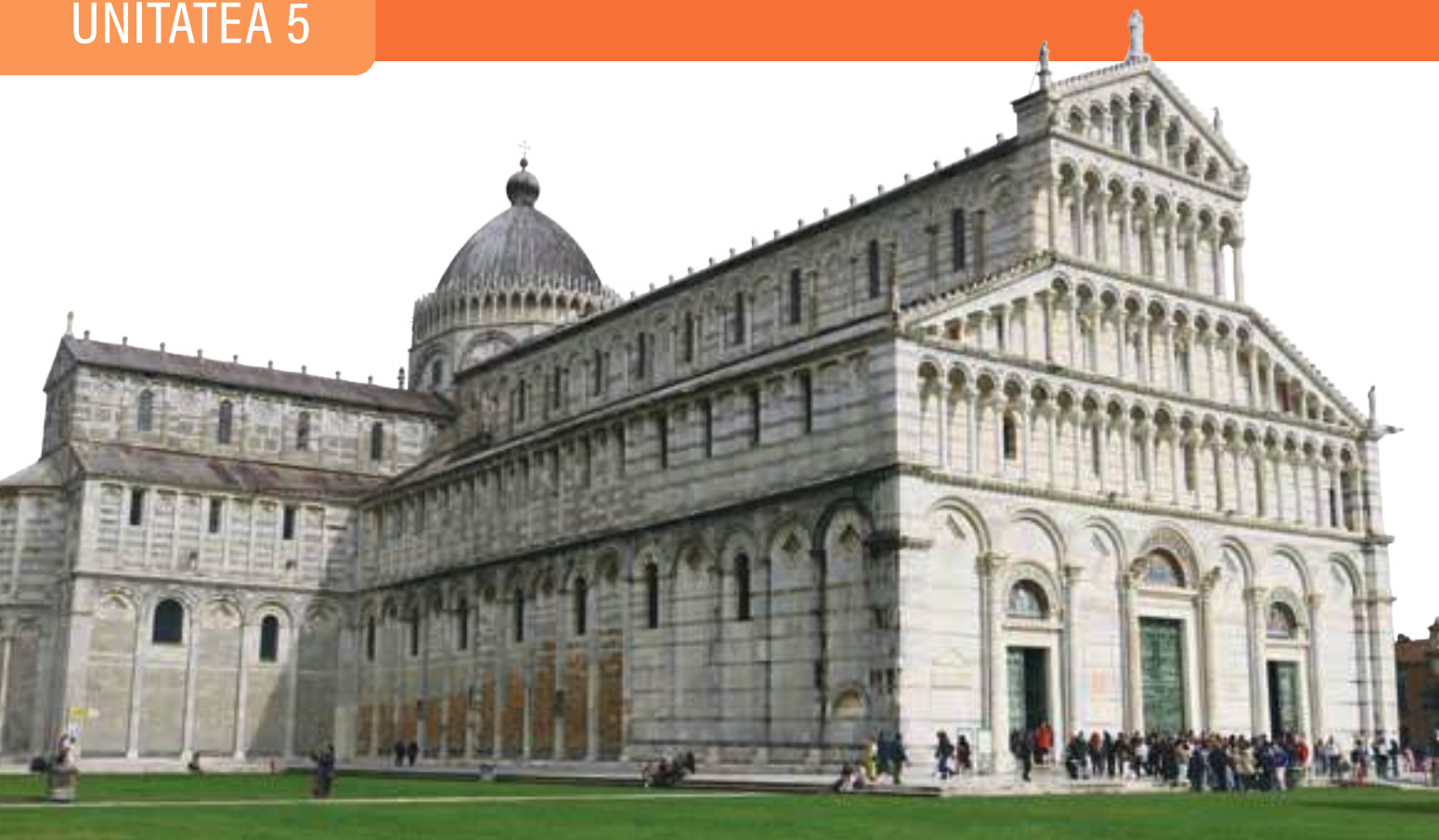
Deși profund ancorată în spiritualitate, arta medievală a reușit să surprindă **stratificarea socială**, frământările politice, viața cotidiană, miturile și fricile epocii. În **conștiința omului medieval** comunitatea condusă și controlată de o familie nobiliară se dezvoltă în jurul bisericii (construcția principală) elementul central al oricărei așezări medievale, care trebuia apărată (au fost situații când au fost ridicate ziduri de apărare și fortificații în jurul bisericii). Întreaga realitate socială din Evul Mediu era reglementată și căpăta sens atunci când virtuțile vieții sacerdotale și preceptele religioase erau transpuse în comportamentul și viața de zi cu zi. Iar cel care făcea acest lucru era preotul, **elementul de legătură** dintre păturile sociale, mediatorul și mesagerul.

Stilul artistic romanic s-a născut între secolele XI–XII și s-a inspirat din arta antică romană. Arta romanică din Europa apuseană a integrat elemente bizantine și arabe și a impus o viziune artistică sobră și un stil arhitectural masiv, auster, cu ziduri groase, bolți semicirculare și ferestre de mici dimensiuni, dar decorat cu sculpturi expresive și picturi murale simbolic-religioase. Arta era instrumentul prin care puterea laică, dar și cea religioasă își transmiteau valorile și mesajul

ȘTIAI CĂ...?

> La Paris, în martie 1229, profesorii și studenții au părăsit orașul timp de doi ani, în semn de protest, până când regele Ludovic al IX-lea le-a acceptat revendicările.

Catedrala din Pisa, Italia, construită în stil romanic, în secolul al XII-lea

ȘTIAI CĂ...?

> Profesorii și studenții erau considerați elitele academice ale orașelor. Nu rareori intrau în conflict cu autoritățile și în semn de revoltă puteau pune bazele unui alt centru universitar, într-un alt oraș.

> Acesta a fost cazul Universității din Leipzig, fondată la începutul secolului al XV-lea de profesorii și studenții germani care au părăsit Universitatea din Praga în urma conflictului cu Jan Hus.

către publicul larg, neștiutor de carte. **Mănăstirile și catedralele**, dar și centrele de pelerinaj au fost transformate prin pictură în expresia lumii cerești la care aspirau toți muritorii, iar scene precum *Judecata de Apoi* erau concepute pentru a induce **frica de păcat, nevoia de protecție, de iertare și de mântuire**.

Spre deosebire de arta romanică și construcțiile ei masive și întunecate, **stilul gotic** a apărut în Franța în secolul al XII-lea ca o alternativă arhitectonică și în următoarele secole s-a extins în toată Europa. Goticul s-a manifestat prin ziduri verticale mai înalte cu ferestre uriașe care simbolizau relația dintre om și divinitate și schimbau viziunea aducând mai multă **lumină și culoare** în „casa Domnului”. **Ogiva, contraforturile și ferestrele de mari dimensiuni**, cu vitralii sunt caracteristicile noului stil artistic care a evidențiat bucuria credinței, frumusețea lumescului și omniprezența divinității prin reprezentări geometrificate și o mai mare atenție asupra detaliilor. Reprezentările artistice dintre secolele XIII-XIV din catedralele din Reims sau Chartres au impus și o perspectivă îndrăznească: regele apare ca **autoritate sacralizată**.

Scenele din viața Sf. Ioan Botezătorul, sculptate în exteriorul baptiseriului Catedralei din Pisa, surprind tranziția către stilul gotic

DICȚIONAR

ogivă = arc frânt, specific stilului gotic, format din intersecția a două arcuri de cerc, care face parte din structura de rezistență a clădirii

vitrailu = panou decorativ din plăci de sticlă colorată sau pictată în culori de smalt, montate în armătură de plumb, folosit la ferestre

contrafort = structură masivă de zidărie în formă de pilastru care face parte dintr-un zid și mărește rezistența acestuia

vernacular = care este proprie unei țări; care ține de o țară/regiune/teritoriu anume

În centre urbane precum Paris, Köln sau Milano, **construcțiile gotice** au fost expresia mândriei civice și economice. Comunitatea urbană și-a arătat forța economică printr-o construcție monumentală, **finanțată de bresle, negustori și autorități**. Arta a devenit astfel expresia dinamismului societății.

Literatura medievală a fost imaginea valorilor religioase, sociale și culturale ale Europei medievale, surprinzând de-a lungul timpului transformările societății. Influența Bisericii se regăsea în textele teologice și dogmatice, în textele care redau viețile de sfinți sau predicile, dar și în cronicile scrise în latină de diverși călugări. În secolele XI-XII, literatura se diversifică, apar genuri noi: **epopeile cavalești** (precum *Cântecul lui Roland*), **romanele curtenești**, **poeziile trubadurilor** și **satira** transmise în limbile vernaculare (adică limbile franceză, engleză, germană sau occitană). Mesajul operelor literare era despre **credință, onoare, loialitatea feudală și iubirea curtenească**. Începând cu secolul al XIV-lea apar texte mai realiste, de critică socială, precum cele ale unor autori precum Dante Alighieri, Geoffrey Chaucer sau Giovanni Boccaccio, în care a început să se contureze o viziune umanistă asupra lumii.

Universitățile au apărut în secolul al XII-lea și dezvoltarea lor a avut o strânsă legătură cu viața economică a orașelor, renașterea culturală și creșterea influenței Bisericii. Finanțate din surse diverse, universitățile erau comunități ale studenților și profesorilor, dezvoltate în centre precum Paris, Oxford sau Bologna, fiecare cu specificul său intelectual. Ele se bucurau de un grad de autonomie semnificativ care le permitea să își aleagă: materiile de studiu (teologie, drept, medicină, arte), condițiile de acces la învățământ și condițiile desfășurării examenelor. **Limba de predare era latină**, iar metodele de studiu includeau lectura, comentarea textelor și dezbateră liberă. Profesorii și mai ales studenții beneficiau de privilegii juridice, fiind judecați de obicei de autorități eclesiastice, nu de justiția civilă. De asemenea, în anumite contexte, universitățile puteau recurge la forme de protest, inclusiv suspendarea cursurilor, pentru a-și apăra drepturile și autonomia.

Scolastica a fost curentul dominant în învățământul și gândirea medievală care căuta să fundamenteze dogmele creștine cu ajutorul rațiunii și al filozofiei.

Interiorul Catedralei
din Reims, Franța

Catedrala din Reims, Franța, construită în stil gotic în secolul al XIII-lea

DICȚIONAR

sacralizare = a atribui caracteristici divine unui lucru profan (sursa: dexonline.ro)

gargui = ornament reprezentând ființe alegorice amplasat pe exteriorul clădirilor gotice

Statuie de tip „gargui”, Catedrala Notre Dame, Paris

REȚIN

Cultura epocii medievale a exprimat forța spirituală a Bisericii și ambițiile puterii laice.

Mănăstirile au conservat cărți, au transmis cunoașterea și au produs manuscrise; teologia a devenit știința fundamentală; iar arta și literatura au avut ca scop explicarea lumii prin raportare la divin.

Cultura populară, cu tradiții orale, povești, dansuri și sărbători, a coexistat culturii „înalte”, universitare și clericale, formând un univers complex, în care sacrul și profanul se suprapuneau.

Aplic

I. Completează tabloul Rolul artei medievale: asociază corect caracteristicile din primele două coloane și ilustrează apoi fiecare rol al artei cu exemple concrete din lecție sau din cunoștințele tale.

Rolul artei medievale	Caracteristici	Exemple
Pe plan religios	Utilizează anumite semne și culori pentru a transmite sensuri spirituale	
Pe plan educațional	Întărește și consolidează autoritatea Bisericii	
Pe plan social și politic	Afirmă statutul social și politic al comanditarilor (regi, nobili, Biserică sau orașe) și le legitimează autoritatea	
În plan simbolic	Vizează frumusețea formelor și impactul vizual al arhitecturii și decorului	
Pe plan estetic	Face accesibile învățăturile biblice, inclusiv pentru neștiutorii de carte	

II. Pornind de la afirmația că „literatura medievală s-a născut în mănăstiri, curți feudale și centre urbane”, analizează simbioza dintre aceste spații culturale, nivelul de instruire al publicului și genurile literare rezultate.

III. Citește cu atenție sursa și rezolvă cerințele.

„Lumea cunoașterii nu a fost deschisă pentru toată lumea. Școlile și, mai târziu, universitățile constituiau o societate exclusiv masculină, din care femeile nu au făcut parte până la sfârșitul Evului Mediu. Și nu doar femeile au fost excluse din centrele de studiu, ci și bărbații de altă credință, lăsând astfel evreii în afara sferei instituționale (aceștia au obținut un oarecare acces la educația superioară în Italia, începând cu secolul al XV-lea). În primele decenii ale secolului al XIII-lea, Parisul nu a avut egal în calitate de centru intelectual, atât din punctul de vedere al numărului de studenți, cât și din cel al diversității disciplinelor. Erau predate la Paris atât artele liberale, filozofia, teologia, cât și dreptul și medicina. Prosperitatea școlilor s-a datorat parțial protecției regale, în special celei oferite de Filip al II-lea August. În anul 1200, după un conflict între studenți și orașeni, acesta a emis un faimos decret prin care le acorda cărturarilor privilegiul jurisdicției eclesiastice [...] oferindu-le imunitate în raport cu justiția laică.” (adaptare după Olga Weijers, *Un paradis al învățaților*)

1. Pe baza textului, explică cine are acces la cunoaștere în universitățile medievale. Cum se explică excluderile?

2. Precizează domeniile/disciplinele studiate și contribuția acestora la evoluția societății.

3. Explică relația dintre Filip al II-lea și Universitatea din Paris. Crezi că a contribuit această relație la consolidarea monarhiei franceze? Explică.

IV. Realizați, în echipe de 3-4 elevi, o prezentare digitală (folosind aplicații precum Google Slides, Canva sau PowerPoint) despre evoluția artei medievale europene având ca teme posibile: arhitectura laică, arhitectura religioasă, sculptura, pictura sau literatura. Prezentarea trebuie să includă și să utilizeze patru tipuri de surse diferite: **1.** un text scurt dintr-o scriere istorică; **2.** o imagine reprezentativă a unui artefact, monument sau element specific; **3.** o hartă istorică în care să se ilustreze aria geografică sau răspândirea culturală a domeniului de conținut ales și **4.** un text istoriografic dintr-o lucrare a unui istoric modern/specialist în domeniu. Veți adăuga prezentarea la portofoliul școlar.

5.6. Declinul Evului Mediu: războaie, foamete, epidemii

Descopăr

Analizează cu atenție sursele și rezolvă cerințele.

SURSA A

Ioana d'Arc, figură importantă a Războiului de 100 de ani, a sprijinit armata franceză în lupta împotriva englezilor

SURSA B

Ioana d'Arc, îmbrăcată în armură, pătrunde învingătoare în Orléans

SURSA C

„La data de 30 mai, în calendarul romano-catolic este marcată sărbătoarea Sfintei Ioana d'Arc (1412-1431), Fecioara Franței și una dintre cele mai misterioase și mai captivante personalități din istorie, Ioana a fost protagonista celor mai strălucite succese pe care poate să le obțină o femeie într-un mediu complet străin ei, câmpul de luptă. [...] Personajul nostru a fost o fată simplă, de la țară, fără cultură, care s-a aflat în fruntea unor trupe franceze descurajate, pe care le-a condus către victoria împotriva unei armate engleze călitate în războaie. Ea a reușit să dărâme bastioane, să urce pe tronul Franței un rege și pentru toate acestea a fost văzută ca mesager al lui Dumnezeu pe Pământ, pentru ca mai apoi să fie capturată, vândută și acuzată de erezie și să sfârșească arsă pe rug, la doar 19 ani. [...] Ioana d'Arc este considerată simbolul naționalismului romantic francez, o adevărată eroină națională, fiind pusă chiar la originea nașterii națiunii franceze după eliberarea de sub ocupația engleză. [...] în anul 1430, este prinsă într-o ambuscadă, pusă la cale de contele de Luxemburg, care o predă englezilor, în schimbul unei sume de răscumpărare echivalentă unui rege. Este acuzată de erezie de către Universitatea din Paris, care cere să fie judecată de tribunalul Inchiziției [...] La 30 mai 1431, în piața Vieux-Marche din Rouen, trece astfel la Domnul strigând numele Său, iar dușmanii ei spuneau, imediat după sacrificarea tinerei: «Am ars o sfântă!». Rămășițele sale pământești au fost aruncate în Sena.” (adaptare după Răzvan Moceanu, *Portret: Ioana D'Arc – faimoasa eroină franceză și sfântă a Bisericii Catolice. Este „Fecioara de la Orléans” un simplu mit?*, radioromaniacultural.ro)

1. Identifică o asemănare și o deosebire între sursele A și B în care este redată Ioana d'Arc.
2. În baza sursei C, menționează două evenimente importante din viața „Fecioarei de la Orléans”.
3. Discută în clasă despre rolul și imaginea femeii în Evul Mediu. Cu ce personalitate istorică feminină din Antichitate crezi că poate fi comparată Ioana d'Arc?

ȘTIAI CĂ...?

➤ Ioana d'Arc s-a născut la 6 ianuarie 1412, la Domrémy, în Franța, într-o familie modestă. Fire pioasă, Ioana d'Arc a pretins că a auzit „voci divine”, care îi cereau să elibereze orașul Orléans de sub stăpânirea engleză și să-l sprijine pe Carol al VII-lea în consolidarea autorității sale asupra tronului Franței. Și-a îndeplinit misiunea, însă la 30 mai 1431, în piața Vieux-Marché din Rouen, a fost arsă pe rug, cenușa sa fiind aruncată în râul Sena. Ioana d'Arc a devenit ulterior un simbol național al Franței.

ȘTIAI CĂ...?

➤ „Moartea neagră” (așa era numită ciuma) a făcut victime și în rândul aristocrației vremii. Printre capetele încoronate care au pierit din cauza ciumei se numără Eleanor, soția regelui Petru al IV-lea de Aragon, regele Alfonso XI-lea al Castiliei și Ioana, fiica regelui Eduard al III-lea al Angliei.

➤ Poetul italian Francesco Petrarca a fost profund afectat de pandemia de ciumă, care a dus la moartea protectorului său, cardinalul Giovanni Colonna.

Învăț

În secolul al XIV-lea, Europa a traversat o serie de crize cauzate de epidemii, foamete și războaie. Toate acestea aveau să contribuie la destabilizarea sistemului feudal, generând transformări importante pe plan economic, social, spiritual și cultural.

Marea Foamete din anii 1315–1317 a fost generată de schimbări climatice care au adus ploi abundente și temperaturi scăzute, afectând grav recoltele. Agricultură medievală, încă rudimentară și dependentă în mare măsură de condițiile climatice, reprezenta principala sursă de hrană pentru populație. Lipsită de rezerve consistente de hrană, societatea medievală s-a dovedit incapabilă să facă față acestei situații. Foametea a afectat majoritatea teritoriilor Europei. Prețul alimentelor a atins cote inimaginabile, nivelul de trai s-a degradat într-un mod accentuat, iar rezistența fizică a populației a scăzut dramatic. În această perioadă s-a înregistrat o mortalitate crescută în rândul păturii de jos (țărănimii), iar cronicile vremii consemnează acte extreme, precum abandonarea copiilor, înfometarea bătrânilor și chiar cazuri de canibalism. Răspândirea epidemiilor, creșterea taxelor și războaiele care au zguduit continentul au diminuat încrederea oamenilor în seniorii feudali și au contribuit la întărirea puterii regale.

Războiul de 100 de ani s-a desfășurat între Anglia și Franța, iar perioada 1337–1453 s-a caracterizat prin alternanța confruntărilor militare cu perioade de armistițiu și pace. Conflictul a izbucnit atât din cauza refuzului regelui Eduard al III-lea al Angliei de a presta omagiu regelui Filip al VI-lea al Franței pentru ducatul Guyenne, cât și din cauza pretențiilor sale la tronul Franței. De asemenea, un motiv important al tensiunilor era disputarea controlului asupra Flandrei, o zonă foarte prosperă dependentă economic de Anglia și politic de Franța. În prima parte a conflictului, englezii au obținut victorii importante la Crécy, în anul 1346, și la Poitiers, în 1356, dependentă economic. Regele Ioan al II-lea al Franței (1350–1364) a fost luat prizonier la Poitiers și răscumpărat pentru o sumă importantă, colectată de la populație. Noile taxe au amplificat tensiunile interne din Franța și au generat ample mișcări sociale, precum revolta orașenilor conduși de Étienne Marcel (1355–1358) și **marea răscoală a țăranilor**, cunoscută sub numele de **Jacquerie** (1358).

Carol al V-lea (1364–1380) a reorganizat finanțele regatului și a adus la conducerea armatei comandanți pricepuți, reușind să îmbunătățească strategia și tactica militară. În timpul domniei lui, englezii au fost nevoiți să se retragă din majoritatea teritoriilor ocupate în Franța, iar în 1380, mai controlau doar câteva orașe importante, precum Calais, Bordeaux și Bayonne.

Piața Martroi, cu statuia Ioanei d'Arc în orașul Orléans, Franța

În 1415, victoria engleză de la Azincourt a permis Angliei să recâștige controlul asupra unor teritorii importante din Franța, iar **Tratatul de la Troyes, din 1420**, a oferit conflictului o rezolvare favorabilă Angliei. Fiica regelui Carol al VI-lea al Franței, Caterina, s-a căsătorit cu Henric al V-lea, al Angliei, iar copilul rezultat din această uniune urma să devină moștenitorul ambelor coroane. Se preconiza astfel crearea unui regat unit de-o parte și de alta a Canalului Mânecii.

Evrei arși de viu în timpul ciumei bubonice, fiind acuzați de creștini de răspândirea pandemiei (ilustrație din Cronica de la Nürnberg, 1493)

În acest context și-a făcut apariția Ioana d'Arc, care, în primăvara anului 1429, a participat la eliberarea orașului Orléans de sub asediul englezilor. Această victorie a deschis calea către Reims, unde Carol al VII-lea a fost încoronat rege al Franței. Până în anul 1453, acesta a reușit să recupereze cea mai mare parte a teritoriilor aflate sub control englez, cu excepția portului Calais.

Marea Ciumă (care a avut loc între anii 1347-1351) a fost o pandemie devastatoare, care a provenit din Asia și care a ajuns în Europa pe rutele comerciale. Boala, provocată de bacilul *Yersinia pestis*, se transmitea rapid în comunități, în principal prin purici purtați de rozătoare. Simptomele ciumei bubonice includeau inflamarea ganglionilor limfatici, febră, apatie și delir, iar, în lipsa unui tratament eficient, decesul survenea în câteva zile. Zonele urbane aglomerate, igiena precară și condițiile insalubre de trai au favorizat răspândirea bolii, provocând moartea a **peste 25 de milioane de oameni** în Europa secolului al XIV-lea.

În fața neputinței, omul medieval a căutat explicații la reprezentanții Bisericii și a identificat adesea **țapi ispășitori**. Boala era percepută ca un semn divin sau ca o pedeapsă nemiloasă pentru păcatele săvârșite. În acest context, au fost vizați în special evreii și alte grupuri marginalizate, asupra cărora s-au proiectat teama și furia colectivă. Persoanele acuzate au fost persecutate și, în numeroase cazuri, ucise fără judecată, uneori cu tolerarea sau chiar sprijinul unor autorități locale și clericale.

Însă în această perioadă în care Europa fragmentată și învrăbită de lupta pentru putere se confrunta cu pandemii și lupte interne, o putere politică și militară creștea spectaculos. Imperiul Otoman a fost creat de triburile turcești din Anatolia și a devenit unul dintre cele mai puternice state din lume, între secolele XV-XVI. Sultanul Murad I (1360-1389) a reușit să extindă granițele Imperiului Otoman până în Balcani și să organizeze teritoriile cucerite. A fost urmat la tron de fiul său, Baiazid I, care a continuat acțiunea de expansiune în Europa și a înregistrat victoria de la Nicopole (1396), împotriva armatelor creștine. În 1453, sultanul Mehmed al II-lea a cucerit Constantinopolul și a transformat capitala Imperiului Bizantin în capitala Imperiului Otoman.

DICȚIONAR

pandemie = boală contagioasă, cu risc de mortalitate ridicat, care se răspândește pe un teritoriu extins, cuprinzând mai multe țări sau continente etc.

țap ispășitor = concept care desemnează o persoană sau un grup considerat în mod injust vinovat pentru un rău sau un fenomen social

Costumația și echipamentul unui doctor în vremea ciumei: mască cu cioc de pasăre, usturoi, felinar, apă sfințită, pelerină și servietă

REȚIN

► Perioada de declin a Evului Mediu a fost situată cronologic între sfârșitul secolului al XIII-lea și secolul al XV-lea. Acest interval de timp a fost asociat cu o serie de crize profunde care au influențat decisiv structura economică, socială și culturală a societății medievale. Foametea, războaiele și epidemiile au dus la transformarea societății și au dus la o nouă etapă de dezvoltare socială, spirituală și politică.

Vitraliu, Catedrala Notre-Dame din Reims, Franța

Aplic

I. Citește cu atenție sursa și rezolvă cerințele.

„Cele mai afectate au fost orașele și în general zonele intens populate, deoarece boala se transmitea cu rapiditate în aglomerările umane. De asemenea, comunitățile închise, precum mănăstirile, odată infectate, puteau fi distruse pentru că nu mai puteau fi salvate. De exemplu, curtea papală situată atunci la Avignon a fost decimată de molimă. Caracterul devastator al epidemiei a fost amplificat din cauza contextului în care boala s-a declanșat, cu o societate alcătuită din supraviețuitori slăbiți de foametea și de bolile din perioada anterioară. Pe de altă parte, nu se cunoșteau mecanismele transmiterii ciumei, nu se știa că agenții patogeni erau purtați de puricii de pe șobolani, iar tratamentele încercate la vremea aceea nu aveau nicio eficacitate. Boala se transmitea prin contact fizic direct, dar și prin atmosferă, iar oamenii epocii, în momentul în care se declanșa epidemia, se adunau să se roage în comun în biserici, ceea ce favoriza, evident, și mai mult răspândirea ciumei”. (adaptare după Antal Lukacs, Ecaterina Lung, *Stat și societate medievală*)

1. Scrie o relație cauză-efect stabilită între două informații din sursă, precizând rolul fiecăreia dintre aceste informații (cauză, respectiv efect).

2. Formulează, pe baza sursei date, un punct de vedere referitor la „Marea Ciumă”, susținându-l cu două informații selectate din sursă.

II. Crizele secolului al XIV-lea – foametea, războiul și epidemiile – s-au manifestat într-o succesiune rapidă. Completează un tabel ca cel de mai jos și explică în 400-450 de cuvinte modul în care aceste crize au afectat stabilitatea politică și militară din Europa medievală.

Model:

Cauze	Crizele secolelor XIV-XV	Efecte
1. 2.	Marea Foamete	1. 2.
1. 2.	Războiul de 100 de ani	1. 2.
1. 2.	Marea Ciumă	1. 2.

III. Imaginează-ți că faci parte dintr-o familie de nobili/țărani înstăriți, care trece prin toate cele trei crize ale epocii. Alcătuiește un text de aproximativ două pagini A4 în care să spui povestea familiei tale. Adaugă eseul la portofoliul tău.

DETECTIV ÎN ISTORIE – PROIECT

Realizați, în echipe de 3-4 elevi, o prezentare digitală (folosind aplicații precum Google Slides, PowerPoint sau Canva) despre „Frica în secolul al XIV-lea, ipostaze și reprezentări”.

Prezentarea trebuie să includă și să utilizeze surse diferite: texte oficiale, literatura medievală, reprezentări din epocă și texte istoriografice dintr-o lucrare a unui istoric modern. (sugestie de lectură: Jean Delumeau, *Frica în Occident*).

5.1. SOCIETATE, MENTALITĂȚI ȘI VIAȚĂ COTIDIANĂ. LUMEA URBANĂ

Societatea medievală era organizată ierarhic, fiind dominată de relații personale stabilite în funcție de proprietatea asupra pământului. Viața cotidiană se desfășura în principal în jurul activităților productive, al obligațiilor feudale și al sărbătorilor religioase, în condiții de trai modeste și marcate de insecuritate. Munca, rugăciunea și războiul făceau parte din experiența zilnică, comunitatea și tradiția oferind stabilitate și sens existenței. Legătura dintre omul de rând și Biserică a fost una extrem de strânsă în Evul Mediu și clerul a jucat un rol deosebit de important inclusiv pe plan social, militar și în justiție.

5.2. BISERICA ÎN EVUL MEDIU

Diferențe dogmatice, lingvistice și de relaționare cu autoritatea laică au dus la ruptura dintre cele două centre religioase, Roma și Constantinopol, cunoscută drept Marea Schismă. Chiar dacă această ruptură nu a avut, la vremea ei, un impact major, în ciuda eforturilor depuse reconcilierea nu a mai fost posibilă. Cunoscând un proces de reformare, Biserica Catolică a contestat autoritatea imperială, iar disputa pentru investitură s-a finalizat formal în anul 1122, prin Concordatul de la Worms. Investitura pontificală se făcea prin două embleme tradiționale: inelul și toiagul, în timp ce investitura laică prevedea ca împăratul să îi acorde sceptrul și primea omagiu pentru bunurile efemere deținute de cel numit în funcție.

5.3. CRUCIADELE. CIOCNIREA CIVILIZAȚIILOR

Cruciadele au reprezentat expediții militare desfășurate între secolele al XI-lea și al XIII-lea, organizate de papalitate și de puterile creștine occidentale cu scopul de a elibera Țara Sfântă. Prima cruciadă (1095–1099) s-a încheiat cu cucerirea Ierusalimului. Deși motivația religioasă a primat, cruciadele au avut și cauze politice, economice și sociale. În secolele următoare, alte cruciade au încercat să apere sau să recucerească teritoriile râvnite, însă succesul lor a fost redus. Cruciada a IV-a a însemnat cucerirea Constantinopolului de către creștinii apuseni. Cruciadele au avut consecințe multiple: au intensificat contactele comerciale, au favorizat circulația ideilor și a tehnologiilor.

5.4. EVOLUȚII POLITICE: CENTRALIZAREA STATALĂ

Din punct de vedere politic, Europa medievală a cunoscut simultan două evoluții aparent opuse: procesul de centralizare politică în unele regiuni și cel de fărâmițare teritorială în alte teritorii. Aceste fenomene au fost rezultatul contextelor regionale diferite, al relațiilor dintre monarhie și nobilime, al influenței Bisericii în organizarea internă și al condițiilor cultural-economice. În Franța și Anglia, regimul monarhic și-a consolidat autoritatea. Prin slăbirea nobilimii feudale, recuperarea domeniilor vândute, dezvoltarea fiscalității și

sprijinul orașelor, puterea regală a devenit din ce în ce mai centralizată. În contrast, alte regiuni precum Italia, Germania și teritorii din Europa Centrală au rămas profund fragmentate.

5.5. TIMPUL CATEDRALELOR. MOȘTENIREA CULTURALĂ A EUROPEI MEDIEVALE

Cultura epocii medievale a exprimat forța spirituală a Bisericii și ambițiile puterii laice. Mănăstirile au conservat cărți, au transmis cunoașterea și au produs manuscrise iluminate; teologia a devenit știința fundamentală; iar arta și literatura au avut ca scop explicarea lumii prin raportare la divin. Cultura populară, cu tradiții orale, povești, dansuri și sărbători, au coexistat culturii „înalte”, universitare și clericale, formând un univers complex, în care sacrul și profanul s-au suprapus. Universitățile au apărut în secolul al XII-lea și dezvoltarea lor a avut o strânsă legătură cu viața economică a orașelor, renașterea culturală și creșterea influenței Bisericii.

5.6. DECLINUL EVULUI MEDIU: RĂZBOAIE, FOAMETE, EPIDEMII

Perioada de declin a Evului Mediu a fost situată cronologic între sfârșitul secolului al XIII-lea și secolul al XV-lea. Acest interval de timp a fost asociat cu o serie de crize profunde care au influențat decisiv structura economică, socială și culturală a societății medievale. Foametea, războaiele și epidemiile au dus la transformarea societății medievale și au dus la o nouă etapă de dezvoltare a socială, spirituală și politică. Marea Ciumă (1347–1351) a fost o pandemie devastatoare, originară din Asia, care a ajuns în Europa pe rutele comerciale. Boala era cauzată de bacilul *Yersinia pestis*. Zonele urbane extrem de aglomerate, igiena precară și condițiile insalubre de trai au făcut ca peste 25 de milioane de oameni să piară în secolul al XIV-lea.

Domul din Milano, construcție începută în secolul al XIV-lea

Exerciții recapitulative

I. Privește și analizează cele două surse pentru a rezolva cerințele.

SURSA A

Domeniul feudal: castelul fortificat, înconjurat de locuințele țăranilor, de domeniile agricole și de un zid de apărare

SURSA B

Tabloul lui Pieter Bruegel cel Bătrân – *Lupta dintre carnaval și post* (1559) – reprezintă zona centrală a unui oraș neerlandez

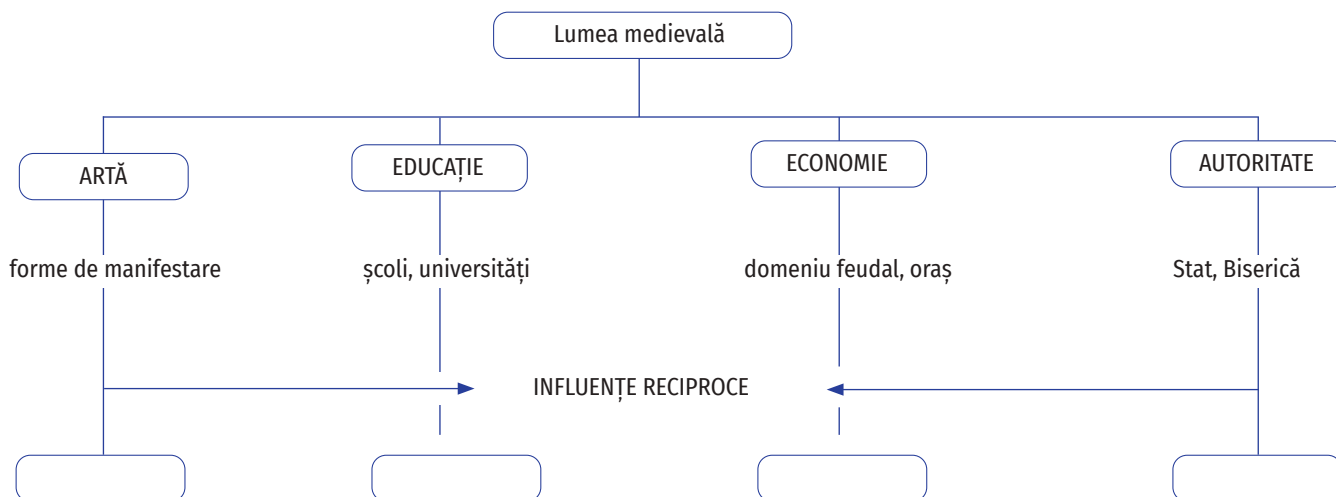
1. Numește, pe baza sursei A, părțile componente ale unui domeniu feudal și explică modul în care este reprezentată ideea de autoritate.
2. Precizează activitățile economice dintr-un oraș medieval, reflectate în sursa B.
3. Compară cele două surse și stabilește două diferențe privind stilul de viață și activitățile economice ale celor două comunități.

II. În Evul Mediu, Biserica exercita autoritatea spirituală și o influență culturală importantă, în timp ce puterea laică deținea controlul militar și administrarea pământurilor. Între aceste două centre de autoritate au existat atât relații de cooperare (ex. încoronări sau solicitări de sprijin militar), cât și conflicte (de exemplu, dispute pentru dreptul la investitură sau excomunicări).

Realizează o hartă conceptuală în care să evidențiezi relația cauză-efect pentru cel puțin două exemple de cooperare și două exemple de conflict între puterea laică și cea religioasă, în Evul Mediu.

III. Completează schema conceptuală de mai jos, precizând pentru fiecare categorie câte două caracteristici și o formă de interacțiune sau influență între acestea, ca în schema de mai jos:

Model:

Se acordă 10 puncte din oficiu

I. Citește enunțurile. Notează A dacă răspunsul este adevărat, respectiv F, dacă îl consideri fals.**20 p.**

1. Domeniul feudal era conceput ca o unitate economică autosuficientă, capabilă să se întrețină din resurse proprii. ☐
2. Puterea regelui era legitimată religios. ☐
3. În monarhiile centralizate, vasalii aveau mai multă putere politică decât regele. ☐
4. Dezvoltarea orașelor făcut posibilă susținerea financiară și consolidarea monarhiei. ☐
5. Parlamentul englez a apărut ca instrument al monarhului, nu ca structură politică de limitare a puterii regale. ☐

II. Stabilește corespondența între primele două coloane și notează o cauză a fiecărui eveniment.**30 p.**

1054	Izbucnirea Războiului de 100 de ani	
1337	Marea Schismă	
1229	Concordatul de la Worms	
1122	Revolta profesorilor și a studenților din Paris	

III. Citește sursa, apoi rezolvă cerințele.

„Henric, rege, nu prin uzurpare, ci prin sfânta ungere de către Dumnezeu, către Hildebrand, în prezent, nu papă, ci fals călugăr, asemenea salut ca acesta meriți tu din cauza tulburărilor tale, deoarece nu există rang în Biserică pe care să-l fi omis în a-l face părtaş nu la onoare, ci la confuzie, nu la binecuvântare, ci la blestem. Pentru a aminti doar câteva cazuri între multe altele, nu doar că nu te-ai sfiit să-i silești să facă ceea ce ai vrut tu pe conducătorii Bisericii, unșii lui Dumnezeu, în special pe arhiepiscopi, episcopi și pe preoți, dar i-ai mai și călcat în picioare ca pe niște sclavi neștiutori de ceea ce face stăpânul lor. [...] Și noi am îndurat într-adevăr toate aceste umilințe, cu gândul să păstrăm neîntinată onoarea scaunului apostolic; totuși, tu ai înțeles smerenia noastră ca fiind teamă, și nu te-ai ferit, prin urmare, să te ridici împotriva puterii regale dată nouă de Dumnezeu, îndrăznind să ne ameninți că ne vei lipsi de aceasta. Ca și cum ne-am fi primit regatul de la tine! Ca și cum regatul și imperiul ar fi în mâinile tale și nu în ale lui Dumnezeu!” (adaptare după *Scrisoarea lui Henric al IV-lea către Grigore al VII-lea*, din 24 ianuarie 1076)

1. Precizează o funcție religioasă menționată în sursă. **3 p.**
2. Numește un lider laic și o atitudine a acestuia față de Grigore al VII-lea, conform sursei. **6 p.**
3. Notează o relație cauză-efect stabilită între două informații selectate din sursă, precizând rolul fiecăreia (cauză, respectiv efect). **5 p.**
4. Prezintă un fapt istoric referitor la relațiile dintre cler și puterea imperială, în Evul Mediu. **10 p.**
5. Argumentează, printr-un fapt istoric relevant, afirmația conform căreia credința, puterea și cunoașterea se influențau reciproc în lumea medievală. **10 p.**

Nota! Se punctează prezentarea unui fapt istoric relevant și utilizarea conectorilor care exprimă cauzalitatea și concluzia.)

6. Precizează o asemănare și o deosebire între autoritatea pontificală și autoritatea laică în Evul Mediu. **6 p.**

SUBIECT	I	II	III	Oficiu	Total
Punctaj	5 x 4 p. = 20 p.	4 X 2,5 p. = 10 p. (asocierea) 4 X 5 p. = 20 p. (scrierea cauzelor)	3 p. + 6 p. + 5 p. + 10 p. + 10 p. + 6 p. = 40 p.	10 p.	100 p.

AUTOEVALUARE

Parcurgând această unitate, am învățat:				
Am întâmpinat următoarele dificultăți:				
Mi-aș putea îmbunătăți performanța dacă:				
Activitatea mea ar putea fi apreciată ca:	foarte bună ☐	bună ☐	satisfăcătoare ☐	nesatisfăcătoare ☐

Unitatea 6

Lumea în mișcare. Tranziția spre Modernitate

- Cursa pentru mirodenii. Marile descoperiri geografice
- *Omul – măsura tuturor lucrurilor*. Umanismul și Renașterea •
- Studiu de caz: Erasmus din Rotterdam • Reforma religioasă și impactul ei asupra Europei • *Statul sunt Eu!* Absolutismul monarhic • Recapitulare • Evaluare

ȘTIAI CĂ...?

> În 1572, după ce a obținut de la regină o autorizație de corsar – echivalentă cu o licență de a ataca și jefui teritoriile aflate sub stăpânirea regelui Spaniei –, Francis Drake a pornit spre America la comanda a două nave mici.

> La 21 august 1578, Francis Drake a intrat în Strâmtoarea Magellan la bordul unei nave engleze, pornind astfel într-o expediție care avea să rămână în istorie.

> Bătrânul cronicar spaniol Bernal Díaz del Castillo, participant la luptele pentru cucerirea Tenochtitlânului, scria despre acest eveniment: „Am citit descrierea distrugerii Ierusalimului, dar nu cred că aceea a fost mai cumplită decât ceea ce am văzut aici.”

> Afirmăția „Pe întinsul Imperiului meu, soarele nu apune niciodată”, i-a fost atribuită regelui Spaniei și împăratului romano-german Carol Quintul.

> La primul contact cu spaniolii, aztecii au fost impresionați de cai, animale necunoscute pentru ei (dispăruseră din Americi cu mii de ani înainte), iar unii azteci i-au privit pe cavaleri și pe caii lor ca pe niște creaturi supranaturale.

DICȚIONAR

conchistador = aventurier spaniol care a cucerit teritorii din America, în urma descoperirii continentului la sfârșitul secolului al XV-lea
corsar = comandant al unei nave înarmate care, cu învoirea unui suveran sau unui guvern, ataca și jefuia vasele inamice

6.1. Cursa pentru mirodenii. Marile descoperiri geografice

Descopăr

Observă pe harta lumii drumul parcurs de Fernando Magellan și compară-l cu traseul lui Francis Drake în jurul lumii.

Învăț

Nevoia de a găsi noi rute spre Orient i-a determinat pe suveranii marilor state europene să finanțeze expediții care urmăreau deschiderea unor drumuri comerciale și descoperirea unor teritorii bogate în resurse.

Coasta vestică a Africii a intrat sub influența portugheză în cursul secolului al XV-lea, ca urmare a expedițiilor inițiate de navigatorii portughezi. **Bartolomeo Diaz** a ajuns la Capul Bunei Speranțe în anul 1488, deschizând drumul spre Oceanul Indian, iar Vasco da Gama a ajuns în India în anul 1498, stabilind o nouă rută maritimă spre Asia. În anul 1500, Pedro Álvares Cabral a descoperit coastele Braziliei, extinzând astfel cunoașterea geografică a lumii.

Goana după aur i-a determinat pe spanioli să organizeze mai multe expediții maritime. Astfel, monarhia spaniolă a finanțat călătoriile lui **Cristofor Columb**, care, în anul 1492, a ajuns în insulele Bahamas și Antilele Mici, precum și în America Centrală, pentru ca mai apoi să exploreze Cuba și Hispaniola (Haitiul de astăzi). Deoarece portughezii dețineau monopolul mirodeniilor, spaniolii au căutat un alt drum spre sursa lor. Astfel, **Amerigo Vespucci** a explorat țărmurile Americii de Sud, susținând ideea că aceste teritorii aparțin unei „Lumi Noi”, numită ulterior America, după numele său. **Fernando Magellan** a desfășurat prima expediție în jurul lumii, demonstrând astfel că Pământul este rotund și că oceanele sunt conectate.

Conchistadorii spanioli, sosiți după expedițiile lui Cristofor Columb, au cucerit marile civilizații ale Americilor, printre care mayașii, aztecii și incașii. Aztecii au fost un popor războinic care a creat un imperiu puternic în zona Mexicului central. Aveau o agricultură bine dezvoltată, practicau un comerț intens și aveau o religie complexă, cu divinități asociate forțelor naturii. De asemenea, realizau ritualuri religioase care includeau sacrificii umane. Orașele lor aveau atât funcții religioase, cât și administrative, fiind organizate în jurul unor temple și palate impunătoare.

Conchistadorul spaniol Hernán Cortés a profitat de tensiunile politice din Imperiul Aztec și de contextul religios și cultural al epocii pentru a-și consolida poziția. În unele surse spaniole

s-a transmis ideea că aztecii l-ar fi asociat pe Cortés cu întoarcerea zeului Quetzalcoatl, însă această interpretare este disputată de istoricii moderni. În 1521, după un lung asediu, capitala Imperiului Aztec, Tenochtitlân, a fost cucerită de spanioli.

Tratatul de la Tordesillas din 7 iunie 1494, semnat la 7 iunie 1494, stabilea împărțirea zonelor de influență colonială între Spania și Portugalia de-a lungul unei linii imaginare, din Oceanul Atlantic.

Imperiul colonial spaniol se întindea în America Centrală, Mexic, Venezuela, Columbia, Peru, Chile, regiunea Rio de la Plata, precum și insulele Antile.

Imperiul colonial portughez cuprindea teritorii de coastă în Africa și Asia, precum și Brazilia, în America de Sud. În Asia, portughezii aveau puncte comerciale și posesiuni în India, în zona Malacca și în insulele Moluce, ajungând până în regiunea Malaeziei și Indoneziei.

Sir Francis Drake (n. 1540-m. 1596) s-a născut în Devonshire, Anglia. În 1577, el a fost desemnat conducătorul unei expediții engleze, care avea ca scop explorarea și atacarea posesiunilor spaniole de pe coasta vestică a Americii de Sud, trecând prin Strâmtoarea Magellan. A pornit în decembrie 1577 cu cinci nave mici, și un echipaj de mai puțin de 200 de oameni. În 1578, a ajuns pe coastele Americii de Sud și, în timpul expediției, a capturat nave încărcate cu aur, argint, monede spaniole și alte bunuri de mare valoare, ceea ce a transformat călătoria într-un succes important pentru coroana engleză. Cu singura navă rămasă, *Golden Hind*, Francis Drake a continuat expediția, în căutarea unui posibil *Pasaj de Nord-Vest*. A navigat de-a lungul coastei vestice a Americii de Nord până la aproximativ 42° latitudine nordică (în zona actualului Oregon), apoi a continuat spre sud și vest, traversând Oceanul Pacific. A ajuns în regiunea Filipinelor și a insulelor Moluce, după care a revenit în Oceanul Atlantic. Pe 26 septembrie 1580, Francis Drake s-a întors în portul Plymouth cu nava încărcată de comori și mirodenii. Ulterior, regina Elisabeta I i-a acordat personal titlul de cavaler.

În teritoriile din **Lumea Nouă**, Biserica Catolică a desfășurat o amplă activitate misionară, prin care a încercat convertirea populațiilor indigene la creștinism.

Marile descoperiri geografice au produs schimbări importante în Europa: au stimulat creșterea economică și au declanșat „revoluția prețurilor”.

Replica navei *Golden Hind*, celebra navă a lui Francis Drake, cu care acesta a realizat expediția în jurul lumii (1577-1580)

DICȚIONAR

misionar = persoană trimisă într-o țară străină pentru a răspândi și promova creștinismul

colonie = teritoriu ocupat și administrat de un alt stat, dependent de acesta din punct de vedere politic, economic și cultural.

Sir Francis Drake, unul dintre marii exploratori din istorie

REȚIN

Necesitatea găsirii unor noi drumuri comerciale spre Orient a determinat marile state europene să finanțeze expediții maritime. Portughezii au explorat coasta Africii și au descoperit drumul spre India, iar spaniolii au ajuns în America prin Cristofor Columb. Expediția inițiată de Fernando Magellan a realizat prima călătorie în jurul lumii, performanță repetată după câteva decenii de englezul Francis Drake. Au fost cucerite civilizațiile precolumbiene precum aztecii (Hernan Cortés), mayașii și incașii (Francisco Pizarro), iar prin tratatul de la Tordesillas s-au împărțit zonele de influență între Spania și Portugalia. S-au format mari imperii coloniale, s-a extins activitatea misionară și s-au produs schimbări economice majore în Europa.

Fernando Magellan,
explorator portughez

Activitatea comercială și maritimă s-a mutat treptat dinspre Mediterană către Oceanul Atlantic, fiind aduse în Europa bunuri precum mirodeniile și metalele prețioase. În același timp, din Lumea Nouă au fost preluate și răspândite culturi agricole precum cartoful, porumbul, roșia și tutunul. Orizontul geografic al europenilor s-a lărgit, au apărut primele **imperii coloniale** și s-a intensificat contactul cu alte popoare, ceea ce a contribuit la formarea unei noi viziuni asupra lumii și asupra „celuilalt”.

Aplic

Citește cu atenție sursele pentru a rezolva cerințele.

SURSA A

„În această a doua campanie împotriva Tenochtitlânului, în ajutorul spaniolilor a venit, ca o nouă și teribilă armă, variola, boală pe care o adusese unul dintre oamenii lui Narváez. Indienii, neimunizați, mureau cu miile. În luna mai 1521, Cortés era gata pentru asediarea marelui oraș. [...] Aztecii luptau ca și în prima fază cu mult curaj. Dar superioritatea spaniolilor se dovedi în curând evidentă. Bărcile care se strecurau aducând alimente și oameni dinafara orașului fură interceptate. Alimentele începură să lipsească. Locuitorii orașului ajunseră să mănânce coaja copacilor, șoareci și insecte. Spaniolii distruseră și conducta apeductului care alimenta orașul. [...] Spaniolii începură atunci distrugerea sistematică a orașului: pe măsură ce ocupau o stradă sau un cartier, dărâmau totul. Pe la cincisprezece ale lunii iunie mai mult de jumătate din Tenochtitlân nu mai era decât un morman de ruine fumegânde. După o lună, aztecii pierduseră orice nădejde. [...] Supraviețuitorii, bătrâni, femei și copii și foarte puțini bărbați în putere, fură goniți din oraș. Cadavrele morților au fost adunate pe străzi și Cortés a poruncit să li se dea foc.” (adaptare după S. Goldenberg, S. Belu, *Epoca marilor descoperiri geografice*)

SURSA B

„Capitala Tenochtitlân se întindea pe o suprafață de 1000 de hectare de insule și mlaștini, care fuseseră asanate în urma unor lucrări ce au durat aproape 200 de ani. În urma acestor lucrări, orașul a fost transformat într-o rețea geometrică de canale, străzi și piețe publice. O veritabilă Venetie, legată de țărâm prin trei drumuri supraînălțate. Orașul avea între 80 000 și 100 000 de case și peste 500 000 de locuitori. Centrul orașului era fixat pe o insulă cu rocă dură. Aici marele preot Quauhcoatl, răspunzând chemării zeului, a făcut să se ridice primul templu al lui Huitzilopochtli. Aici, se înălța și piramida Teocalli, în vârful căreia se ajungea pe trei scări de 120 de trepte.” (traducere și adaptare după Jacques Soustelle, *L'univers des Aztèques*)

SURSA C

„Când am văzut atât de multe orașe și sate construite pe apă și alte orașe mari pe uscat, am fost uimiți și am spus că era ca o vrajă [...], datorită turnurilor, caselor și clădirilor mai mari care se înălțau din apă, toate construite din zidărie. Unii dintre soldații noștri chiar au întrebat dacă lucrurile pe care le vedeam nu erau un vis. [...] Nu știu cum să descriu, văzând lucruri pe care nu le mai auzisem și nu le mai văzusem niciodată, nici măcar în vis.

Legenda spune că aztecii (sau „mexicanii”) au decis să construiască orașul în mijlocul unui lac în urma unei profeții străvechi: triburile rătăcitoare vor găsi locul destinat pentru un mare oraș, a cărui locație va fi semnalată de un vultur cu un șarpe în cioc, așezat pe vârful unui cactus (Opuntia).” (fragment tradus și adaptat după mărturia lui Hernán Cortés, eluniversal.com)

1. Menționează, din sursa B, două elemente specifice civilizației aztece.
2. Pornind de la legenda din sursa C, explică semnificația culturală a alegerii locului în care a fost construit orașul.
3. Evaluează critic sursele A, B și C și precizează în ce măsură informațiile prezentate sunt obiective și relevante pentru înțelegerea fenomenului istoric descris.
4. Indică un motiv economic, un motiv social și un motiv religios/spiritual care au stat la baza marilor descoperiri geografice.
5. Redactează un eseu în care să analizezi modul în care marile descoperiri geografice au transformat identitatea europeană prin raportarea la „celălalt”.

6.2 Omul – măsura tuturor lucrurilor.

Umanismul și Renașterea

Descopăr

I. Analizează și dezbate în clasă aforismul lui Protagoras.

„Omul este măsura tuturor lucrurilor, a celor care există precum există și a celor care nu există precum nu există.”
(Protagoras din Abdera)

Reprezentare grafică a filozofului grec
Protagoras din Abdera
(care a trăit în sec. V î.H.)

II. Identificați pe hartă principalele centre ale Renașterii din Italia și din Europa.

Învăț

Umanismul și Renașterea au însemnat o profundă transformare culturală și spirituală în Europa, care a influențat profund evoluția societății medievale târzii. Unul dintre factorii care au favorizat apariția **Umanismului în Italia**, în secolul al XIV-lea, a fost necesitatea formării a unor specialiști pentru domenii precum: administrația, politica și diplomația, necesari bunei funcționări a orașelor. Un alt element important dezvoltarea orașelor-state și a instituțiilor urbane, fapt ce a contribuit la consolidarea libertăților cetățenești și la instaurarea unui climat de prosperitate economică și stabilitate politică. La acestea s-a adăugat și ascensiunea burgheziei și dezvoltarea activităților bancare, care au avut un rol esențial în viața economică a Europei.

În centrul gândirii umaniste s-a aflat **idealul uman**, care a pus accent pe valoarea individului, pe dezvoltarea armonioasă a trupului și a minții și pe dorința de cunoaștere. Omul nu a mai fost privit doar ca o ființă aflată la discreția divinității, ci ca un **creator capabil să-și modeleze propriul destin**. Baldassare Castiglione (n. 1478-m. 1529) a descris în lucrarea sa, *Curteanul* modelul de comportament, atitudine și limbaj al clasei nobiliare, iar Niccolò Machiavelli (n. 1469-m. 1527), diplomat și ambasador al Republicii Florentine, a formulat în lucrarea sa, *Principele* publicată postum, modelul conducătorului politic preocupat de consolidarea și menținerea puterii statului

ȘTIAI CĂ...?

> „Despre tot ce se poate ști!” – a fost devisa atribuită umanistului italian Giovanni Pico della Mirandola, exprimând idealul renascentist al cunoașterii universale și dorința savanților epocii de a explora toate domeniile cunoașterii.

> Figurile marcante din perioada Renașterii au fost: **artistul**, creator al unor opere originale și, care, prin activitatea sa, se implica în viața cetății și dezvoltă relații cu oamenii influenți ai epocii; **umanistul**, **juristul** și **notarul**, deveniți adevărate personalități publice, care, prin scrierile lor, au influențat viața politică și culturală; **principele** și **arhitectul**, aceștia fiind cei care proiectau și construiau cetatea.

Moise, sculptură realizată de Michelangelo, aflată în Bazilica San Pietro in Vincoli din Roma

DICȚIONAR

tipar = invenție tehnică de reproducere mecanică a unui text prin intermediul literelor mobile, perfecționată și răspândită de savantul german Johannes Gutenberg, în secolul al XVI-lea a revoluționat difuzarea informației și a cunoașterii în Europa

dom = cupolă monumentală înălțată deasupra unei clădiri, element arhitectural caracteristic construcțiilor religioase și renaștentiste

Monumentul Gutenberg, din Strasbourg

Renașterea a favorizat o extraordinară înflorire a artelor, a literaturii și a științelor, inspirate de modelele culturale antice clasice. Artiștii și scriitorii au căutat să redea frumusețea naturii și complexitatea ființei umane, iar oamenii de știință au început să observe și să explice lumea prin rațiune și experiment. Un rol important în susținerea creației culturale l-a avut mecenatul, prin care nobilii, regii sau burghezia înstărită sprijineau financiar artiștii și savanții. **Mecena faimoși în epocă** au fost Federico da Montefeltro, în Urbino, precum și familia de' Medici, în Florența.

Orașele italiene cu o tradiție universitară de câteva secole au profitat de inventarea tiparului de către **Johannes Gutenberg**, care a permis multiplicarea mecanică a cărților și a favorizat **dezvoltarea bibliotecilor laice**. De asemenea, tiparul a contribuit decisiv la răspândirea ideilor umaniste, facilitând accesul unui număr tot mai mare de oameni la lectură și cunoaștere, precum și apariția bibliotecilor publice. Renașterea a fost o perioadă de afirmare a umanismului și de dezvoltare a literaturii în limbi naționale. În acest context, umaniștii au continuat să scrie în latină, dar au început tot mai mult să folosească limbile vernaculare. În domeniul literaturii, *Divina Comedie* a lui Dante Alighieri reinterpretează în registru creștin teme și personaje ale culturii antice clasice. Alighieri își imaginează în capodopera sa o călătorie prin Infern, Purgatoriu și Paradis, prezentând iubirea ca principiu fundamental al universului creat de Dumnezeu. Tot în spațiul italian, Francesco Petrarca a scris poezii în limba italiană, iar Giovanni Boccaccio s-a remarcat prin *Decameronul*, o colecție de nuvele care reflectă viața societății din epocă. În Anglia, William Shakespeare a marcat, prin piesele sale, apogeul teatrului renaștentist. Spaniolul Miguel de Cervantes a scris romanul *Don Quijote de la Mancha*, în care critică ironic idealurile romanului cavaleresc. În Franța, François Rabelais a realizat o satiră a societății în romanul *Gargantua și Pantagruel*, criticând atât viața monahală, cât și pe cea nobiliară prin povestea alegorică a doi uriași, tată și fiu.

Spiritul științific s-a manifestat în **astronomie** (Nicolaus Copernic, Galileo Galilei), **medicină** (Ambroise Paré, Miguel Servet, Paracelsus), **educație** (Michel de Montaigne), **drept natural** (Hugo Grotius), **istorie și filozofie** (Niccolò Machiavelli, Erasmus din Rotterdam, Giovanni Pico della Mirandola).

Thomas Morus (n. 1478 – m. 1535) a fost una dintre cele mai importante personalități umaniste engleze și a fost decapitat pentru că a refuzat să îl accepte pe regele Henric al VIII-lea în poziția de conducător al Bisericii Angliei. Autorul cărții *Utopia* a fost de profesie avocat și a avut un rol deosebit de important pe plan politic. A fost bun prieten cu neerlandezul Erasmus din Rotterdam pe care l-a cunoscut în timpul unei vizite a acestuia în Anglia. Morus a fost dat drept exemplu de Erasmus în corespondența sa cu Ulrich von Hutten, a avut o polemică intensă cu umanistul parizian Germain de Brie și un schimb de scrisori cu Guillaume Budé. A ocupat funcția de cancelar al Angliei

Statuia lui Thomas Morus din Chelsea, Londra

și după ce a intrat în dizgrațiile regelui Henric al VIII-lea a fost decapitat la 1535. La 19 mai 1935, Thomas Morus a fost canonizat și este serbat la 22 iunie.

Florentinul **Niccolo Machiavelli** (n. 1469 – m. 1527) a fost una dintre cele mai importante figuri renascentiste și lucrarea lui *Principele* (1532), publicată postum, a rămas o carte de referință pentru orice intelectual. Machiavelli s-a născut într-o familie bogată și a beneficiat de o educație aleasă. A fost impresionat de retorica și puterea discursului călugărului dominican Girolamo Savonarola și la vârsta de 29 de ani a fost numit secundul șefului cancelariei, instituție care se ocupa cu afacerile externe. Din această poziție a întâlnit personalități precum Cesare Borgia, Papa Alexandru al VI-lea, Papa Iuliu al II-lea și pe Maximilian I conducătorul Sfântului Imperiu Roman. În 1521 a scris *Arta războiului* și a dedicat dialogul cardinalului Lorenzo Strozzi.

Statuia lui Niccolò Machiavelli de la Galeriile Uffizi, Florența

Machiavelli a fost un opozant fervent al familiei de' Medici și, asemenea lui Savonarola, nu și-a cenzurat public opiniile politice. Când într-un final a găsit o cale de împăcare cu familia de' Medici și a recâștigat postul din cancelarie, Machiavelli s-a îmbolnăvit și s-a stins din viață în anul 1527.

Renașterea artistică se caracterizează prin afirmarea individualismului, și prin interesul pentru natură și om. În pictură sunt descoperite și perfecționate legile perspectivei, spațiul devine tridimensional, iar reprezentarea realistă a lumii capătă un rol central. Artiștii redau volumul, lumina și perspectiva, utilizând tehnici precum fresca și pictura pe pânză. Aceștia surprind atât scene religioase, cât și scene din

viața cotidiană, redând emoțiile și trăirile personajelor. Printre cei mai importanți reprezentanți ai picturii renascentiste se numără Giotto di Bondone, Leonardo da Vinci, Raffaello Sanzio, Michelangelo Buonarroti și Tiziano Vecellio.

În această perioadă, **arhitectura** se inspiră din modelul antic greco-roman, promovând armonia, proporțiile echilibrate și simetria. Se utilizează frecvent cupola semisferică, atât la construcțiile sacre, cât și la cele palatele aristocratice elegante. Cei mai importanți arhitecți ai epocii au fost Filippo Brunelleschi, Donato Bramanteo și Michelangelo Buonarroti. În **domeniul sculpturii**, artiști precum Donatello, Lorenzo Ghiberti și Michelangelo Buonarroti au redescoperit idealurile antichității, perfecționând reprezentarea corpului uman și realizând atât compoziții ecvestre, cât și decorațiuni arhitecturale. Renașterea a favorizat răspândirea umanismului, care a pătruns mai târziu în Europa Centrală și de Est, inclusiv în **Transilvania și apoi în Principatele Române**.

Umanismul și Renașterea au deschis drumul către modernitate, promovând educația, creativitatea și încrederea în potențialul uman.

Michelangelo Buonarroti, sculptor, pictor și arhitect

David, sculptură realizată de Michelangelo

Miguel de Cervantes,
scriitor spaniol

REȚIN

➤ Umanismul și Renașterea au reprezentat o profundă transformare culturală în Europa. Renașterea a apărut în Italia secolului al XIV-lea, fiind favorizată de prosperitatea economică, stabilitatea politică și nevoia tot mai mare de profesioniști. Omul renescentist și-a afirmat libertatea, creativitatea și capacitatea de a-și construi propriul destin. Renașterea a revitalizat artele, literatura și științele, susținute de mecenat și de inventarea tiparului. Pe plan cultural, a avut loc o dezvoltare remarcabilă, care a promovat individualismul, rațiunea și armonia, deschizând astfel drumul spre modernitate.

Aplic

Citește textele pentru a rezolva cerințele.

SURSA A

„Este într-un tot spre lauda unui principe faptul de a se ține de cuvânt și de a proceda în mod cinstit, iar nu cu viclenie. Cu toate acestea, experiența vremurilor noastre ne arată că principii care au desăvârșit lucruri mari au fost aceia care nu au ținut seama prea mult de cuvântul dat și care au știut, prin viclenia lor, să amețească mintea oamenilor, iar la sfârșit i-au înfrânt pe cei care s-au încrezut în cinstea lor. Trebuie să știți că există două feluri de a lupta: unul bazat pe legi, iar celălalt pe forță. Cel dintâi este propriu oamenilor, celălalt aparține animalelor. Dar întrucât primul nu este de multe ori suficient, trebuie să recurgem la al doilea. Deci, îi este necesar unui principe să știe să fie tot atât de bine animal și om.” (Niccolò Machiavelli, *Principele*)

SURSA B

„Măndrește-te, Sancho, de umilința neamului tău și nu te grăbi să spui că provii dintr-o familie de țărani, pentru că, văzând că nu ți-e rușine, nimeni nu se va rușina, și prețuiește mai mult să fii umil și virtuos, decât păcătos și mândru. Nenumărați sunt cei care, născuți din neamuri umile, au ajuns la cea mai înaltă demnitate pontificală și imperială [...]. Uite, Sancho: dacă iei drept măsură virtutea și te mândrești că faci fapte virtuozose, nu ai de ce să fii invidios pe cei care au prinți și domni ca părinți și bunici, pentru că sângele se moștenește, dar virtutea se câștigă, și virtutea valorează singură ceea ce sângele nu valorează. Fiind așa lucrurile, dacă se întâmplă să vină să te vadă vreunul dintre neamurile tale când ești pe insula ta, nu îl respinge și nu îl jigni, ci mai degrabă primește-l, găzduiește-l și răsplătește-l, căci astfel vei mulțumi cerului, căruia îi place ca nimeni să nu disprețuiască.” (adaptare după Miguel de Cervantes, *Don Quijote de la Mancha*, II, XLII)

Statuia reprezentându-i pe Don Quijote de la Mancha și Sancho Panza, din Madrid

1. Pornind de la sursa A, precizează două calități necesare principelui pentru a conduce.
2. Explică, pe baza sursei A, modalitatea folosită de principe pentru a săvârși lucruri mari și a conduce eficient.

3. Pornind de la sursa B, menționează cum este susținută ideea *meritului personal*.
4. Identifică aspecte ale Renașterii care au contribuit la identitatea culturală europeană.

DETECTIV ÎN ISTORIE – PROIECT

Alcătuiește o galerie a artiștilor plastici ai Renașterii (pictori, sculptori sau arhitecți) și a operelor lor, care va conține și o scurtă descriere. Vei consulta cărți despre arta renescentistă de la bibliotecă sau te poți documenta online, accesând paginile unor muzee virtuale precum Muzeul Luvru din Paris, Muzeul de Istorie din Londra sau muzee de artă din Italia, Spania și Țările de Jos. Vei realiza o prezentare în PowerPoint cu titlul *Arta renescentistă reia elemente din arta clasică antică* și vei susține o prezentare de 5 minute în fața clasei. Vei adăuga lucrarea ta la portofoliu.

Erasmus din Rotterdam

Descopăr

Analizați cu atenție sursele și rezolvați cerințele.

SURSA A

Erasmus (Desiderius) din Rotterdam, filozof neerlandez care a trăit între anii 1466 – 1536, gravură din anul 1555, din Antwerp

SURSA B

SURSA C

Erasmus, laudă adusă nebuniei, în viziunea lui Hans Holbein cel Tânăr, care a ilustrat cartea „Elogiul nebuniei sau discurs despre lauda prostiei”

SURSA D

„În ceea ce-i privește pe teologi, aş face poate bine să nu spun nimic: nu e prudent nici să atingi, nici să zgârmi ceea ce miroase urât. Sunt oameni care nu înţeleg zeflemeaua şi care se aprind pentru o nimica toată. M-ar putea copleşi sub o ploaie de argumente pentru a mă sili să retractez, sau m-ar putea denunţa pretutindeni ca eretic, dacă aş refuza să o fac”.

(Erasmus din Rotterdam, *Elogiul nebuniei sau discurs despre lauda prostiei*)

1. Pe baza surselor A și B, discută în clasă afirmația potrivit căreia filozoful neerlandez adora să fie portretizat de diverși artiști, conform biografiilor lui Erasmus.

2. Artistul neerlandez Hans Holbein cel Tânăr a acceptat să illustreze cea mai importantă lucrare scrisă de Erasmus. Discută în clasă despre schița din sursa C și simbolurile din imagine.

3. Argumentează folosind două idei din sursa D cum se poziționează Erasmus în raport cu învățății epocii sale.

Învăț

Erasmus din Rotterdam (cunoscut ca Desiderius Erasmus) a fost unul dintre cei mai importanți erudiți umaniști ai Renașterii, și a fost catalogat în repetate rânduri de diferiți cercetători drept „cel mai învățat om din lume”. S-a născut la 28 octombrie 1466, în Rotterdam, Țările de Jos. A rămas orfan de ambii părinți în timpul **epidemiilor de ciumă** și, îndrumat de rudele grijului, a ajuns să urmeze cursurile unei școli religioase. Când a împlinit vârsta de 17 ani și-a schimbat numele în Desiderius (cel dorit, cel căutat), parcă pentru a compensa faptul că avea o constituție firavă, astenică și era considerat de ceilalți tineri pîrpiriu și pricăjit. În anul 1492, a depus jurământul monahal la **mănăstirea augustină din Steyn** și s-a dedicat într-un totuț vieții călugărești, îngropându-se în biblioteca lăcașului în care petrecea zile în șir studiind clasicii latini.

Erasmus a plecat de la mănăstire pentru a lucra în slujba episcopului de Cambrai, Henric de Bergen, pe postul de secretar în limba latină al acestuia. Cu ajutorul unei dovezi scrise de mîna episcopului, a reușit să se înscrie la Universitatea din Paris pentru a studia teologia (1495). Ajuns în Paris a ales să se înscrie la Colegiul Montaigu în ciuda faptului că s-a plîns de regimul cvasimonahal de aici. Cu o ambiție imensă și o poftă de cunoaștere ieșită din comun, Erasmus a citit enorm profitând de multitudinea de cărți din bibliotecile pariziene și a devenit unul dintre cei mai apreciați savanți, traducători și autori ai epocii sale. Între anii 1497-1500 a predat gramatica limbii latine studenților și în anul

1499 a făcut prima vizită în Anglia, ajungînd la **Universitatea Oxford**. Aici l-a cunoscut pe filozoful, politicianul și gânditorul umanist Thomas Morus (n. 1478 - m. 1535), autor al cărții *Utopia* și consilierul regelui Henric al VIII-lea.

Erasmus a fost influențat de gânditori precum Martin Luther și Jean Calvin. A tradus din operele autorilor greci antici și a scris lucrări cu caracter teologic. Din operele scrise de el se pot aminti:

Elogiul nebuniei sau discurs despre lauda prostiei, Despre liberul arbitru, Despre rațiunea învățării, Educația principilor creștini sau Despre puritatea Bisericii creștine. Între anii 1517-1524 a tradus în limba latină versiunea greacă a Noului Testament, ediție care a fost folosită ulterior atât de susținătorii Reformei, cât și de susținătorii Contrareformei, datorită comentariilor făcute în calitate de traducător teolog. Ediția tradusă de Erasmus a impresionat intelectualitatea epocii care a comparat-o cu ediția *Vulgata* (ediția oficială în latină a Bibliei, aflată în circulație la vremea respectivă). Erasmus a scris de asemenea un manual de conversație în limba latină pentru studenți și a fost consilierul tânărului Carol de Castilia și Aragon, viitorul **Carol Quintul**. Operele lui Erasmus au fost tipărite datorită mașinăriei miraculoase perfecționate de Johannes Gutenberg și s-au răspândit în întreaga Europă.

Erasmus a ținut o corespondență cu marii gânditori ai timpului său, printre care **Thomas Morus** și reformatorul german **Martin Luther** și a acționat ca om de cultură în susținerea educației din poziția de consilier al lui Carol al V-lea, împăratul Sfîntului Imperiu Roman. Pentru că și-a conștientizat

Vitraviu din biserica St. Laurențiu reprezentîndu-l pe Thomas Morus

Portretul lui Erasmus realizat de Albrecht Dürer, 1526

Vedere panoramică a orașului Rotterdam

Carol Quintul, împăratul,
portret realizat de Juan Pantoja
de la Cruz, secolul XVII

propria valoare și rolul său în epocă, Erasmus a afirmat într-una dintre scrisori că: „Lumea este casa mea” și că mintea umană este deschisă către cunoașterea nelimitată. Filozoful neerlandez a călătorit în întreaga Europă vizitând țări precum Anglia, Franța, Italia, Belgia, Germania și Elveția. Erasmus a fost profund influențat de epicureismul antic (mod de gândire care are la bază teoria fericirii raționale a fiecărui individ), de gândirea filozofică a contelui **Giovanni Pico della Mirandola** (n. 1463 –

m. 1494) și de argumentația și construcția discursului politic specifice lui Cicero.

Erasmus s-a stins din viață la 12 iulie 1536 și a fost înmormântat în catedrala din Basel, Elveția. Operele sale au criticat excesele Bisericii Catolice și au susținut dezvoltarea și emanciparea individului prin educație. Contribuțiile sale la cultura și gândirea europeană au fost imense, a influențat generațiile viitoare de gânditori. *Elogiul nebuniei sau discurs despre lauda prostiei* a fost o capodoperă universală care a stat la baza dezvoltării gândirii critice datorită discursului care satirizează corupția, fala de sine, egoismul, venalitatea, nedreptățile monahilor și spoiala intelectuală a falșilor filozofi ai vremii. Reprezentanții Bisericii Catolice l-au perceput la vremea respectivă ca pe un cleric învățat cu viziuni liberale care îl apropiu de gânditorii reformați, însă nu au îndrăznit să îl combată pe perioada vieții lui, din cauza persoanelor

influențe care îl protejau (episcopul de Cambrai și împăratul Carol Quintul).

În perioada Contrareforme, după moartea sa, operele lui Erasmus (Desiderius) din Rotterdam au fost înscrise în *Indexul cărților interzise* după aprige dispute în cadrul **Conciliului de la Trento (1545-1563)**. Însă în ciuda interdicției, tinerii studenți continuau să îi citească operele ferindu-se de autorități.

Filozoful umanist Giovanni Pico della Mirandola

Considerat unul dintre marii gânditori ai omenirii Erasmus din Rotterdam este în prezent unul dintre cei mai invocați și citați autori pe teme precum religie, limbă, educație, cultură și filozofie antică, dar și pe teme sensibile precum cele legate de studierea și interpretarea textelor biblice. Erasmus a lăsat în urma sa peste 3 000 de scrisori (a fost extrem de activ în ultima parte a vieții corespondând inclusiv cu papi și regi pe teme religioase, politice, filozofice și sociale) și nu mai puțin de 100 de studii, tratate, traduceri sau culegeri de texte.

Aplic

I. Citește sursa pentru a rezolva cerințele.

„Închipuiți-vă acum un om – care habar n-are de legi, e aproape dușman al binelui obștesc, fiind preocupat numai de interesele lui proprii, care e dedat plăcerilor, urăște știința, libertatea și adevărul, care nu se gândește câtuși de puțin la bunăstarea Statului, călăuzindu-se în toate numai după pofta și foloasele sale. Apoi agățați-i de gât colierul de aur, care întruhidează reunirea tuturor virtuților; puneți-i pe cap coroana împodobită cu pietre scumpe, care să-i reamintească lui că trebuie să îi întreață pe toți în fapte eroice; și pe lângă aceasta, dați-i în mână sceptrul, simbol al dreptății și al unei inimi cinstitute și nepărtinitoare; în sfârșit, îmbrăcați-l cu purpură, semn al iubirii arzătoare de țară. Dacă principele ar privi în același timp aceste podoabe simbolice în comparație cu felul său de viață, atunci cred că s-ar rușina negreșit de strălucirea cu care se înconjoară și i-ar fi teamă ca nu cumva un tâlcuitor glumeț să râdă de el și să-i întoarcă în bătaie de joc această împopoțonare teatrală”. (adaptare după Erasmus din Rotterdam, *Elogiul nebuniei sau discurs spre lauda prostiei*)

1. Menționează trei defecte ale personajului descris în prima parte a sursei.

2. Completează un tabel ca cel de mai jos în care să asociezi fiecare obiect menționat cu virtutea pe care o reprezintă, conform textului.

Obiectul (semnul puterii)	Virtutea simbolizată
Model: Colierul de aur	<i>Reunirea tuturor virtuților</i>
Coroana	...
Sceptrul	...
Purpura	...

3. Crezi că mesajul central al acestui text (scris în secolul al XVI-lea) este valabil în societatea de astăzi? Argumentează-ți răspunsul în 5-8 rânduri.

Statuia lui François Rabelais din orașul Chinon, Franța

II. Citește cu atenție sursa de mai jos și rezolvă cerințele.

„Bine-ar fi, dacă fiecare dintre noi ar putea să-și numească strămoșii, începând cu cei care au încăput în corabia lui Noe și până în zilele noastre. Mă gândesc uneori, că mulți dintre împărații, regii, ducii, prinții și papii zilelor noastre, nu sunt decât urmașii unor strângători de petice sau cărători de gunoaie; după cum e tot atât de adevărat, că destui cerșetori în zdrențe, care întind mâna pe la ușa bisericii, prăpădiți și nevoiași, poartă în vinele lor sângele unor regi și împărați, care au ținut odinioară puterea în mâini și au scăpat-o, potrivit minunatei treceri a domniei și a măririi, de la asirieni la mezi, de la mezi la perși, de la perși la macedoneni, de la macedoneni la romani, de la romani la greci și de la greci la francezi.” (adaptare după François Rabelais, *Gargantua și Pantagruel*)

1. Menționează, conform sursei, două popoare antice la care face referire autorul.

2. Argumentează în 2-3 enunțuri, folosind informații din text, ideea conform căreia orânduirea socială din secolele XV-XVI ar fi nedreaptă.

3. Erasmus din Rotterdam și François Rabelais au fost contemporani. Pornind de la sursele citate realizează un eseu în care să arăți care era viziunea celor doi privind conducătorii politici și religioși ai epocii lor. Adaugă eseuul tău la portofoliu după ce îi dai un titlu elocvent.

6.3. Reforma religioasă și impactul ei asupra Europei

Descopăr

Citește cu atenție fragmentul de mai jos și discută în clasă despre rolul și semnificația ironiei prezente în text.

SURSA A

„[...] Știu bine că nu veți da crezare acestei nașteri puțin obișnuite [a lui Gargantua]. Mie unuia prea puțin îmi pasă; dar un om de ispravă, cu mintea sănătoasă și cu scaun la cap, nu se îndoiește niciodată de ceea ce i se spune sau vede cu ochii că este scris. Nu zice înțeleptul Solomon în Proverbiorum¹, XIV: «Innocens credit omni verbo²»? Iar sfântul Pavel în Primo Corinthio³, XIII: «Charitas omnia credit⁴»? Adică, pentru ce n-ați crede? Pentru că întâmplarea nu pare să se fi petrecut cu adevărat? Dar eu spun că se cuvine s-o primiți cu deplină încredere, tocmai fiindcă vi se pare de necrezut. Dascălii Sorbonei așa ne învață, că numai prin credință se adevărește a fi tot ceea ce pare că nu este adevărat. Găsit-ați ceva împotriva legii? Împotriva dreptei credințe? Împotriva Sfintelor Scripturi? În ceea ce mă privește, nu am găsit unde Biblia spune altminteri. De ce să vă îndoiiți că lucrul s-a întâmplat, dacă așa a fost voia lui Dumnezeu? Nu vă tulburați mintea cu gânduri deșarte: la Dumnezeu toate sunt cu putință! Și dacă ar hotărî el astfel, toate femeile ar naște de azi înainte, pe urechi.” (adaptare după François Rabelais, *Gargantua și Pantagruel*)

¹ Proverbiorum liber = Cartea proverbelor (lat.)

² „Omul naiv crede orice vorbă” (lat.) (Prov. XIV, 15)

³ Prima epistolă către Corinteni (lat.)

⁴ „Dragostea le crede pe toate” (Corint. XIII, 7)

SURSA B

Monumentul Reformei din Geneva, Elveția: William Farel, Jean Calvin, Theodore Beza și John Knox

ȘTIAI CĂ...?

- > Papa Clement al VII-lea a refuzat să accepte divorțul dintre Henric al VIII-lea, regele Angliei și Caterina de Aragon, soția sa. Modalitatea aleasă a fost de a-i răspunde la solicitare prin *Non possumus* (Nu putem!), ce semnifica refuzul absolut și a fost preluat din Biblie (din *Faptele apostolilor*).
- > Prima femeie din istoria Bisericii Anglicane care a ocupat funcția de Arhiepiscop de Canterbury a fost Sarah Mullally care a fost numită la 25 martie 2026. Fostă asistentă medicală, Sarah Mullally a ocupat anterior numirii funcția de episcop al Londrei.

1. Discută în clasă despre ironia din spatele vorbelor autorului sursei A.
2. Discută în clasă, cu profesorul, despre personalitățile din sursa B. Veți ține cont de localitatea unde se află monumentul.

ȘTIAI CĂ...?

> Într-o scrisoare adresată de Martin Luther lui Philipp Melanchthon (colaborator apropiat al lui Luther), în anul 1521, acesta îl îndemna: „Păcătuiește, păcătuiește oricât, dar și mai tare să-ți fie credința!”. Această afirmație reflectă ideea centrală a lui Luther potrivit căreia mântuirea este obținută prin credință, nu prin fapte.

DICȚIONAR

indulgențe = documente emise de Biserica Catolică prin care se oferea iertarea păcatelor. Abuzurile legate de acordarea lor au atins apogeul în secolele XV–XVI

predestinare = idee potrivit căreia destinul omului, inclusiv mântuirea sau damnarea sa, este stabilit dinainte de naștere, de către divinitate

reformă = proces de înnoire/transformare a unei stări de fapt, a unei structuri sau a unei organizații, cu scopul îmbunătățirii funcționării acesteia

Reforma religioasă = mișcare religioasă și socială din secolul al XVI-lea care a contestat autoritatea Bisericii Catolice, propunând o reinterpretare a credinței și a practicilor religioase

Învăț

Reforma religioasă a fost una dintre cele mai importante mișcări ideologice ale Europei moderne timpurii. Aceasta a avut cauze multiple, de ordin religios, social, politic și cultural. Un rol esențial în declanșarea Reformei l-a avut **răspândirea ideilor umaniste**, care promovau libertatea de gândire, spiritul critic și studiul Bibliei în mod direct, fără intermediul exclusiv al Bisericii. De asemenea, **vânzarea indulgențelor**, considerată o practică abuzivă, a stârnit nemulțumiri profunde în rândul credincioșilor, fiind percepută ca o formă de exploatare financiară a credinței. Un alt factor important a fost reprezentat de **abuzurile evidente și de decăderea morală a clerului**, manifestate prin corupție, viață luxoasă și uneori lipsa educației religioase. La acestea s-a adăugat **scăderea prestigiului Papalității**, cauzată de implicarea papilor în probleme de ordin politic și financiar, precum și de actele de corupție din cadrul instituției reprezentate de Sfântul Scaun. Nu în ultimul rând, **tipărirea și difuzarea cărților în limbile naționale** au facilitat accesul direct al credincioșilor la textele religioase, în special la Biblie, contribuind la formarea unei înțelegeri personale a acestora. În prima parte a Evului Mediu, omul de rând din Europa Apuseană intra în contact cu textele sfinte doar prin intermediul preotului, neînțelegând, de cele mai multe ori, slujba ținută în latină, limbă pe care nu o cunoștea.

Liderii Reformei religioase au promovat idei noi, care au transformat profund viața religioasă a Europei. În anul 1517, în **Cele 95 de teze**, afișate pe ușa bisericii din Wittenberg, Germania, Martin Luther a susținut ideea că **mântuirea se obține prin credință**, și nu prin gesturi simbolice, ritualuri sau prin cumpărarea indulgențelor, criticând dur practicile Bisericii Catolice. El a tradus Biblia (Noul Testament), în limba germană în anul 1522 și a denunțat corupția de la vârful Bisericii Catolice. Francezul **Jean Calvin** a elaborat tratatul de teologie **Învățătura religiei creștine**, în 1536, la Basel, și a pus bazele unei comunități protestante la Geneva, începând cu anul 1541. El a dezvoltat **conceptul de predestinare**, potrivit căruia Dumnezeu hotărăște dinainte cine va fi mântuit, teorie care susține că mântuirea este posibilă doar prin harul divin, independent de faptele omului.

În Anglia, revolta împotriva Bisericii Catolice a apărut în contextul unor interese de ordin **politic și economic**. Regele **Henric al VIII-lea** nu a mai acceptat suveranitatea Papei, iar în anul 1534, Parlamentul de la Londra a adoptat **Actul de supremație**, prin care se puneau bazele **Bisericii Anglicane**. Au fost desființate mănăstirile, iar proprietățile fixe ale acestora au fost desființate. Monarhul a preluat controlul asupra Bisericii prin intermediul arhiepiscopului de Canterbury, care devenea cea mai înaltă autoritate bisericească, subordonată regelui. Reforma s-a răspândit în lumea germană, în Țările de Jos, în Danemarca, Norvegia și Suedia, precum și în Elveția, Franța, Anglia și Scoția, ajungând și în Transilvania.

Jean Calvin

Martin Luther

Henric al VIII-lea al Angliei

Impactul Reformei religioase asupra Europei a fost profund și de durată. Au apărut noi confesiuni creștine protestante, precum **luteranismul**, **calvinismul** și **anglicanismul**, care au șubrezit unitatea religioasă a continentului. Europa a fost împărțită în **zone catolice** și **protestante**, fapt ce a generat tensiuni și numeroase conflicte religioase. Ca reacție la Reforma protestantă, Biserica Catolică a inițiat **Contrareforma**. Această mișcare din interiorul Bisericii s-a concretizat prin **Conciliul de la Trento (1545-1563)**, adunare ecumenică a înaltei ierarhii clericale, care a avut ca scop uniformizarea practicilor religioase, consolidarea autorității papale și clarificarea doctrinei catolice. Printre măsurile adoptate în cadrul Conciliului s-au numărat: realizarea unui **Index al cărților interzise**, în anul 1559; intensificarea activității Inchiziției, ca instrument de combatere și înăbușire a ereziei; organizarea metodologiei de instruire a preoților în seminarii teologice; dezvoltarea activității misionare prin constituirea ordinului iezuiților, care a urmărit reformarea internă a Bisericii. În plan cultural, Biserica Catolică a încercat să recâștige prestigiu și influență prin susținerea și afirmarea stilului baroc.

Stilul Baroc a înflorit și s-a manifestat în domenii precum arhitectura și artele vizuale, începând din secolul XVII, însă primele sale forme de manifestare au fost consemnate în ultimele decade ale secolului al XVI-lea, în Italia. Termenul „baroc” provine din cuvântul italian *barocco*, folosit de filozofii din Evul Mediu pentru a semnala o poticnire în contextul unui silogism logic.

DICTIONAR

Contrareformă = mișcare inițiată de Biserica Catolică împotriva Reformei, în secolul al XVI-lea, și susținută de monarhii Europei Centrale și Occidentale

dogmă = principiu religios stabilit și acceptat oficial de către Biserică drept adevăr incontestabil

conciliu = adunare a reprezentanților Bisericii Catolice, convocată pentru a dezbate și a decide asupra unor probleme de doctrină, morală sau organizare bisericească

ȘTIAI CĂ...?

➤ Barocul a înregistrat mai multe etape de cristalizare a formelor de expresie între anii 1600 și 1750.

➤ În limba portugheză, termenul „baroc” desemnează o perlă cu forme neregulate.

➤ Barocul timpuriu s-a dezvoltat între 1600 și 1625 și s-a manifestat cu preponderență în arhitectura religioasă italiană.

➤ Barocul matur a marcat perioada de apogeu, dintre 1625 și 1675, în care s-a răspândit în întreaga Europă și a reușit să se impună prin forme de expresie artistice mai elaborate, încărcate simbolic și pline de dramatism.

➤ Barocul târziu sau etapa exuberantă a barocului s-a manifestat între 1675 și 1750. În această perioadă reprezentările artistice s-au apropiat mult de rococo.

➤ Barocul a continuat să îi fascineze pe artiști care au contribuit la diversificarea formelor de manifestare a acestuia până în secolul al XIX-lea.

Barocul s-a impus ca un stil complex, manifestat printr-o notă de dramatism, grandoare, exuberanță emoțională, bogăție, vitalitate, mișcare, tensiune și tendința de a încălca și depăși limitările specifice artei vizuale.

Interiorul cupolei Catedralei Metropolitane din Lima are altarul din lemn decorat în stil baroc

Barocul a cunoscut o amplă recunoaștere după Conciliul de la Trento (desfășurat între anii 1545-1563) când Biserica Romano-Catolică a adoptat o măsură propagandistică prin care susținea că menirea artei era de a amplifica și stimula credința oamenilor în Biserică. Barocul s-a manifestat inclusiv în muzică și a cunoscut o amplă răspândire în perioada Contrareforme.

În domeniul artelor plastice, barocul a reușit să reunească **senzorialul și spiritualul** printr-o serie de reprezentări ale trupului uman în contexte care făceau referire implicită la repere biblice precum Paradis, Purgatoriu sau Infern. Palatul Regal de la Versailles este o dovadă grăitoare a superiorității estetice aduse de stilul baroc.

Rondul de noapte – Rembrandt van Rijn

Madonna din Loreto și pelerinii, tablou de Caravaggio

Printre cei mai importanți reprezentanți ai barocului îi putem aminti pe pictorii **Caravaggio, Annibale Carracci, Nicolas Poussin, Charles Le Brun, Diego Velasquez, Peter Paul Rubens, Anthony van Dyck și Rembrandt van Rijn** pe arhitecții și sculptorii **Gian Lorenzo Bernini, Carlo Maderno, Francesco Borromini și Guarino Guarini**. Clădirile bisericilor, mănăstirilor sau palatelor construite în primii ani ai secolului al XVIII-lea au fost decorate în stilul delicat al decorațiunilor *stucco*, suprafețe pictate anume pentru a produce iluzii optice subtile.

Aplic

I. Construiește o axă cronologică în care să se evidențieze succesiunea următoarelor procese și evenimente istorice

- organizarea Conciliului de la Trento;
- afișarea *Celor 95 de teze* împotriva indulgențelor și a Papei pe ușa bisericii din Wittenberg;
- adoptarea *Actului de supremație* de către regele Henric al VIII-lea, în Anglia;
- alcătuirea *Indexului cărților interzise*;
- întemeierea comunității protestante la Geneva.

Reprezentare grafică a momentului publicării *Celor 95 de teze* de către Martin Luther

II. Citește textul și rezolvă cerințele.

„Dar stăpânirea papei ne-a tratat pe toți împreună cu totul altfel. A făcut reguli despre postit, rugăciune și mâncatul untului, astfel încât, cine ține poruncile papei va fi mântuit, și cine nu, va fi al diavolului. Aceasta a fermecat poporul cu iluzia că bunătatea și mântuirea stau în propriile noastre fapte. Dar eu vă spun că nimeni dintre sfinți, oricât de sfinți ar fi fost, nu și-a găsit mântuirea prin propriile fapte. [...] De aceea, ascultați-mă bine: aceasta este pricina pentru care mântuirea nu stă în propriile noastre fapte – de orice fel ar fi ele – și nu poate și nu va fi atinsă fără credință. [...]”

Pentru că este scris: *Justicia est fides*, dreptatea este totuna cu credința și vine prin credință. De aceea, dacă vrem să avem credință, trebuie să credem Evanghelia, pe Pavel etc. și nu scrisorile de autoritate ale papei sau decretele, ci mai degrabă să ne ferim de ele ca de foc. Pentru că orice vine de la papă strigă: dați, dați, și dacă refuzați, atunci sunteți ai diavolului!

[...] Și fiecare trebuie să facă fapte care să nu-i folosească doar lui, dar de asemenea și celuilalt, vecinului său. Dacă este bogat, bogăția lui să-i folosească săracului. Dacă este sărac, slujba lui să-i folosească bogatului.” (Ulrich Leupo Id, ed., *Luther's Works*, vol. 53, Philadelphia, 1965, p. 305, în vol., *Istoria lumii în texte. De la începuturi până în zilele noastre*, Bogdan Murgescu)

1. Creează și completează un organizator grafic în care să notezi opinia identificată la nivelul sursei și argumentele care o susțin.

2. Scrie o relație cauză-efect stabilită între două informații selectate din sursă, precizând rolul fiecăreia (cauză, respectiv efect).

3. Precizează, din sursă, două informații referitoare la scrisorile sau decretele papei.

III. Realizează o prezentare de aproximativ o jumătate de pagină A4 privind impactul Reformei religioase asupra Europei.

REȚIN

➤ Reforma religioasă a fost o mișcare ideologică apărută în Europa, în secolul al XVI-lea. Printre premisele care au dus la inițierea Reformei s-au numărat: criza Bisericii Catolice, abuzurile și decăderea morală a clerului, implicarea Bisericii Catolice în viața politică, vânzarea indulgențelor, scăderea prestigiului Papei, răspândirea ideilor umaniste și apariția tiparului. Principalii reformatori au fost Martin Luther, Jean Calvin și regele Henric al VIII-lea. Martin Luther, prin *Cele 95 de teze* (1517), a criticat vânzarea indulgențelor și a susținut mântuirea prin credință, traducând Biblia în limba germană. Jean Calvin a elaborat doctrina predestinării. Henric al VIII-lea a inițiat Reforma în Anglia, determinând ruperea de autoritatea papală și apariția Bisericii Anglicane. Biserica Catolică a reacționat prin Contrareformă.

ȘTIAI CĂ...?

➤ Expresia „birul pe barbă” a fost plătit“ își are originea în Rusia condusă de Petru cel Mare, la sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea, în contextul reformelor sale de modernizare. În această perioadă, purtarea bărbii a fost taxată, în special în mediul urban, ca parte a eforturilor de occidentalizare. Cei care achitau taxa primeau o dovadă a plății (sub forma unei tăblițe sau a unui jeton) pe care trebuiau să o aibă asupra lor.

➤ Reforma calendarului a fost introdusă în Rusia de Petru cel Mare, la începutul secolului al XVIII-lea. Până atunci, anul nou începea la 1 septembrie, conform tradiției bizantine. Prin reforma sa, Petru cel Mare a adoptat modelul occidental și a stabilit începutul anului la 1 ianuarie, începând cu anul 1700.

➤ Expresia „Statul sunt eu!” este atribuită regelui Ludovic al XIV-lea și exprimă principiul monarhiei absolute, potrivit căruia regele concentra întreaga putere în stat.

6.4. Statul sunt Eu! Absolutismul monarhic

Descopăr

Observă cu atenție imaginile și discută în clasă despre cei trei conducători.

Filip al II-lea al Spaniei
(n. 1527 – m. 1598)

Ludovic al XIV-lea al Franței
(n. 1638 – m. 1715)

Petru I (cel Mare) al Rusiei
(n. 1672 – m. 1725)

Învăț

Între sfârșitul secolului al XV-lea și prima jumătate a secolului al XVI-lea, în Franța, Anglia, Spania și Rusia, nobilimea a fost nevoită să recunoască **autoritatea deplină a regelui**. Acest fenomen s-a produs pe fondul declinului financiar, militar și politic al nobilimii, în contextul ascensiunii burgheziei și al **procesului de centralizare a puterii**. Impactul și răspândirea Reformei au slăbit influența și controlul Bisericii, care nu s-a mai putut opune consolidării autorității monarhilor.

Burghezia avea nevoie de sprijinul regelui pentru a-și consolida poziția economică și socială și oferea, la schimb, resurse financiare importante, obținând astfel acces la funcții în administrația centrală și locală. Monarhia a fost sprijinită constant de țărănime, orășenime și de reprezentanții clerului, profitând de aceste alianțe și pentru a-și întări și extinde autoritatea.

În contextul **monarhiei absolute**, avea autoritatea de a putea numi miniștrii și funcționarii Statului, de a iniția și promulga legi, de a stabili și percepe impozite. Monarhul absolut a reușit să centralizeze administrația, să controleze **forțele de ordine, justiția și Biserica** și și-a rezervat dreptul exclusiv de emitere a monedei. Regele era comandantul suprem al armatei și avea ultimul cuvânt în **politica externă**, putând declara război și încheia pace. În perioada monarhiei absolute, a fost creată **armata permanentă**, formată din soldați profesioniști, adesea mercenari,

Palatul Versailles, Franța

Sala Oglinzilor, Palatul Versailles, Franța

DICȚIONAR

monarhie de drept divin = formă de guvernare în care puterea supremă în stat aparține monarhului (rege, țar, împărat) și se transmite ereditar, iar puterea monarhului vine de la divinitate

mercenar = ostaș profesionist angajat cu leafă într-o armată, de obicei străină

absolutism monarhic = suveranul deține puteri depline în stat

prerogative = drept exclusiv sau putere de decizie care aparține unui suveran sau unui demnitar

mercantilism = doctrină/practică economică aplicată de unele state europene între secolele al XV-lea și al XVIII-lea cu scopul acumulării metalelor prețioase de către stat, considerate principala avuție

dotați inclusiv cu arme de foc. **Adunările reprezentative** au continuat să existe în unele monarhii, însă rolul lor a devenit în mare parte consultativ, fiind convocate mai ales pentru aprobarea impozitelor și confirmarea unor decizii regale. Monarhul avea în subordine directă **Consiliul regal**, care administra statul prin intermediul funcționarilor săi, precum și **Cancelaria regală**, responsabilă de emiterea documentelor oficiale.

Forma clasică a monarhiei absolutiste s-a consolidat în Franța, începând cu secolul al XVII-lea. În timpul lui Ludovic al XIV-lea (care a domnit între 1643 și 1715), supranumit **Regele Soare**, monarhia a căpătat un caracter sacru, regele fiind considerat unsul lui Dumnezeu și reprezentantul voinței divine pe pământ. Monarhul a ajuns să cumuleze în mâinile sale întreaga putere în Stat: era sursa autorității legislative și exercita justiția supremă, controlând totodată armata și administrația statului.

Pe plan economic, regele a promovat politica mercantilistă, cu sprijinul ministrului Jean-Baptiste Colbert, care considera că prosperitatea statului era legată de dezvoltarea producției interne, stimularea exporturilor și acumularea de metale prețioase. În vremea Regelui Soare au fost înființate **manufacturi regale** și companii comerciale care au contribuit la dezvoltarea comerțului și la consolidarea imperiului colonial francez. **Revocarea Edictului de la Nantes**, prin **Edictul de la Fontainebleau (1685)**, care a înlăturat drepturile acordate protestanților hughenoti, a determinat emigrarea unui număr mare de protestanți din Franța. Economia Franței a avut de

DICȚIONAR

Armada = numele flotei Spaniei trimisă să lupte cu Anglia, o flotă de mari proporții

Cortes = Parlamentul spaniol

suferit, deoarece mulți dintre emigranți erau negustori, meseriași sau proprietari de manufacturi. În același timp, **marea nobilime** și-a pierdut influența în provincii și s-a transformat într-o nobilime de curte, dependentă de rege și aflată sub supravegherea acestuia. Numele lui Ludovic al XIV-lea a rămas strâns legat de Palatul Versailles, construit în apropiere de Paris și devenit un model pentru numeroși monarhi europeni ai epocii.

Sub domnia regelui Ludovic al XIV-lea, Franța și-a extins granițele până la Rin, purtând războaie cu Anglia, cu Spania și cu Țările de Jos. Cu o armată ajunsă la peste **400 000 de soldați**, considerată cea mai numeroasă din Europa, Franța a devenit o mare putere europeană, iar Regele Soare a reprezentat modelul monarhului absolut, domnia sa fiind considerată apogeul monarhiei absolute în Europa.

În Spania, absolutismul monarhic a atins apogeul în timpul domniei regelui **Filip al II-lea, între anii 1556 și 1598**. Acesta stăpânea un vast Imperiu, care cuprindea Spania, Portugalia, o parte a Italiei, Țările de Jos, coloniile spaniole din America și coloniile portugheze. În vremea lui, Spania era o putere navală de temut datorită flotei **Invicibila Armada**. Filip al II-lea hotărâ în toate problemele statului, sprijinit de consilierii săi și de reprezentanții Bisericii Catolice. **Inchiziția** și **tribunalele bisericești** se aflau sub controlul monarhului și erau folosite pentru combaterea opozițiilor puterii regale, contribuind la impunerea catolicismului și la limitarea autonomiei provinciilor. Sprijinit de o nobilime numeroasă și puternică, puțin interesată de dezvoltarea manufacturilor și a comerțului, absolutismul spaniol a avut un caracter predominant clerical și nobiliar, iar Cortesurile (adunări reprezentative ale stărilor sociale) și-au redus treptat rolul, devenind instituții consultative.

Petru cel Mare a fost țar al Rusiei între anii 1682 și 1721, iar din 1721 până în 1725 a purtat titlul de împărat al Rusiei. După războaiele purtate cu polonezii și suedezi pentru supremația în zona Mării Baltice, el a inițiat o serie de reforme care au contribuit la modernizarea statului rus. A introdus serviciul militar obligatoriu și a reorganizat armata pentru a susține războaiele împotriva Suediei și a Imperiului Otoman. Petru cel Mare a dezvoltat flota militară rusă și a inițiat lucrări pentru realizarea unei legături între Don și Volga, în cadrul procesului de modernizare a Rusiei. El a redus influența Bisericii Ortodoxe asupra statului și a început expansiunea teritorială spre Caucaz. În lupta împotriva Imperiului Otoman, Petru cel Mare l-a avut ca aliat pe Dimitrie Cantemir, domnitorul Moldovei. După înfrângerea de la Stănilești, din anul 1711, Dimitrie Cantemir s-a refugiat în Rusia, unde a devenit consilier al țarului.

Statuia ecvestră a lui Ludovic al XIV-lea, din Versailles

Aplic

I. Realizează o hartă conceptuală în care să evidențiezi: **cauzele instaurării monarhiei absolute, principalii reprezentanți, atribuțiile monarhului, instituțiile, consecințele politicilor monarhilor absoluți.**

II. Alcătuește o listă cu monarhii absoluți din Franța, Anglia, Spania și Rusia. În dreptul fiecăruia, notează principalele realizări pe plan intern și extern. Te poți documenta la bibliotecă sau poți folosi surse online.

III. Citește textul și rezolvă cerințele.

SURSA A

„În primul rând autoritatea regală este sacră; în al doilea rând este paternă; în al treilea rând este absolută; și, abia în ultimul rând, se bazează pe raționament [...]

Dumnezeu îi numește pe regi ca fiind subordonații lui și domnește prin ei asupra poporului. Știm că toată puterea vine de la Dumnezeu. Suveranul, adaugă Sfântul Paul, este trimisul lui Dumnezeu întru binele nostru. Dar, dacă săvârșești vreun rău, teme-te, pentru că el nu poartă sabia în van; să știi că regele e slujitorul lui Dumnezeu întru pedepsirea relelor îndreptate împotriva Lui. Așadar regii sunt un fel de miniștri divini pe Pământ. Prin ei își conduce Regatul. De aceea tronul regal nu aparține omului, ci lui Dumnezeu [...] Nu numai evreii au regi unși de Dumnezeu [...] El guvernează toate popoarele și numește regi pentru toate popoarele. Rezultă așadar că persoana regelui este sacră și că este un sacrilegiu să-l ataci.” (Bossuet, episcop francez, orator și predicator la curtea regelui Ludovic al XIV-lea; adaptare după James N. Robinson, *Readings in European History*)

SURSA B

„De peste 30 de ani, principalii Voștri miniștri au slăbit și răsturnat toate vechile principii ale Statului pentru a face să crească autoritatea Voastră care a devenit acum și a lor [...]. Nu s-a mai vorbit de Stat, nici de reguli de guvernare, s-a vorbit numai de Rege și de bunul său plac. S-au împins veniturile și cheltuielile Voastre până la infinit. V-au ridicat în slăvile cerului pentru a șterge, spuneau ei, tradiția și măreția tuturor predecesorilor luați la un loc, adică au sărăcit o Franță întreagă, înainte de a introduce la Curte un lux monstruos și incurabil. În acest timp, poporul Vostru, pe care trebuie să-l iubiți ca pe copiii Voștri și care a fost până acum atât de pasionat de dumneavoastră, moare de foame.

Ce răspuns dați la toate acestea, Sire? Tulburările populare, care de atât de mult timp ne erau necunoscute, devin frecvente [...] Iată, Sire, situația în care sunteți. Trăiți legat la ochi, vă fac plăcere numai succesele zilnice care nu aduc însă nimic trainic [...]”. (Fénelon, *Lettre à Louis XIV, décembre 1693*, în: Albert Cherei, *Fénelon*)

1. Formulează, pe baza sursei B, o opinie referitoare la caracterul divin al monarhiei absolute și selectează două informații care să o susțină.

2. Compară punctul de vedere al lui Bossuet cu cel al lui Fénelon, stabilind o asemănare și o deosebire.

REȚIN

La sfârșitul secolului al XV-lea și începutul secolului al XVI-lea, în Europa Occidentală și de Est s-a afirmat monarhia absolută, pe fondul declinului nobilimii și al ascensiunii burgheziei. În monarhia absolută, regele a cumulat toate puterile: legislativă, executivă, judecătorească, militară, fiscală și religioasă. Franța a reprezentat forma clasică a absolutismului, în timpul domniei lui Ludovic al XIV-lea, care a concentrat puterea în mâinile sale și a susținut ideea identificării statului cu persoana monarhului. În această perioadă s-au dezvoltat mercantilismul, manufacturile și politica de expansiune teritorială. În Spania, absolutismul a atins apogeul în timpul domniei lui Filip al II-lea. În Rusia, Petru cel Mare a inițiat reforme în domeniul militar, administrativ și religios, contribuind la modernizarea statului și la extinderea teritorială a acestuia.

Palatul Peterhof,
Sankt Petersburg, Rusia

Reprezentare artistică a curții lui Ludovic al XIV-lea

DETECTIV ÎN ISTORIE – PROIECT

Realizați în echipe de câte doi un proiect intitulat „Inovații culturale sau stagnare în timpul absolutismului?” cu ajutorul Inteligenței Artificiale (AI).

Scopul proiectului: dezvoltarea gândirii critic-analitice și verificarea în patru pași a răspunsurilor oferite de AI.

Cum veți face?

Veți nota răspunsurile oferite de AI la solicitările voastre într-un tabel. Veți corecta, completa sau modifica informațiile după ce veți consulta împreună surse de specialitate exclusiv la bibliotecă.

Ce veți întreba AI?

- Cine și de ce a rostit citatul celebru „Statul sunt Eu”?
- Imaginați-vă doi curteni la curtea lui Ludovic al XIV-lea, Regele Soare. Realizați un dialog între monarh și un cetățean.
- Realizează un dialog între regele Ludovic al XIV-lea și un negustor hughenot descriind calitățile și defectele monarhului.
- Ești Petru cel Mare și ai călătorit 10 ani prin Occident. Realizează o prezentare despre orașele vizitate, lucrurile învățate și personalitățile întâlnite care te-au influențat.

Cum veți ști că ați reușit?

Veți prezenta în fața clasei aspectele pozitive și mai puțin pozitive ale răspunsurilor oferite de AI. Veți argumenta concluzia proiectului vostru răspunzând la întrebarea: *Cât de mult mă pot baza pe AI să răspundă în locul meu?*

Rezultate așteptate

- Înțelegerea aprofundată a absolutismului monarhic;
- Utilizarea responsabilă a inteligenței artificiale;
- Prezentarea clară și creativă a informațiilor istorice.

Figurine aurite din timpul Regelui Soare și simboluri ale monarhiei absolute

Proiect de grup

Elevii se vor împărți în patru echipe, fiecare echipă având sarcini de lucru diferite pentru realizarea fișei de portofoliu intitulată „Reformă / Contrareformă”.

Care sunt echipele?

Echipa 1 – Luteranismul

Echipa 2 – Calvinismul

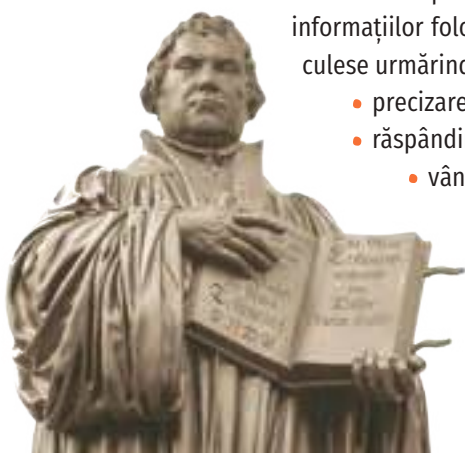
Echipa 3 – Anglicanismul

Echipa 4 – Contrareforma – Conciliul de la Trento, reforma organizatorică și consecințele teologice.

Cum faceți?

Toate echipele vor documenta proiectul la bibliotecă sau folosind surse online (verificarea informațiilor folosite la proiect trebuie făcută din cel puțin trei surse). Elevii vor grupa informațiile culese urmărind ideile de mai jos:

- precizarea cauzelor Reformei/Contrareformei;
- răspândirea ideilor umaniste și promovarea libertății de gândire;
 - vânzarea indulgențelor și nemulțumirile credincioșilor;
 - abuzurile și decăderea morală a clerului;
 - implicarea Papei în probleme politice și financiare;
 - tipărirea și răspândirea cărților în limbile naționale.
- ideile promovate de protestantism: mântuirea prin credință, predestinarea;
- motivele politice și religioase care au dus la formarea Bisericii Anglicane;
- apariția religiilor protestante și impactul acestora asupra Europei;
- răspunsul Bisericii Catolice – Contrareforma, împărțirea Europei în zone catolice și protestante, Conciliul de la Trento.

Martin Luther cu Biblia – Monumentul din Wittenberg

Cum știți că ați reușit?

După selectarea surselor în cadrul echipei și sintetizarea acestora într-o prezentare PowerPoint, Google Slides sau Canva, elevii vor formula argumente în sprijinul curentului/mișcării religioase studiate de echipa lor. Fiecare echipă va desemna un reprezentant care va susține proiectul în fața clasei, încadrându-se într-un interval de timp de 5-10 minute.

Reprezentare grafică a Conciliului de la Trento (1545-1563)

6.1. CURSA PENTRU MIRODENII. MARILE DESCOPERIRI GEOGRAFICE

Cristofor Columb

Nevoia de a găsi noi drumuri comerciale spre Orient, mai sigure și mai rapide, a determinat marile state europene să finanțeze diferite expediții maritime. Portughezii au explorat coasta Africii și au descoperit drumul spre India, iar spaniolii au ajuns în America prin Cristofor Columb. Fernando Magellan și Francis Drake au realizat înconjurul lumii. În cadrul acestor expediții care au schimbat definitiv istoria omenirii au fost cucerite civilizațiile precolumbiene precum aztecii (Hernán Cortés), mayașii și incașii (Francisco Pizarro), iar prin *Tratatul de la Tordesillas* s-au împărțit zonele de influență între Spania și Portugalia. S-au format mari imperii coloniale, s-a extins activitatea misionară și s-au produs schimbări economice majore în Europa, inclusiv „revoluția prețurilor”, lărgirea orizontului geografic și apariția unei noi viziuni asupra lumii.

6.2. OMUL – MĂSURA TUTUROR LUCRURILOR. UMANISMUL ȘI RENAȘTEREA

Un element care a stat la baza apariției Umanismului a fost relația contractuală dintre locuitori și conducerea orașelor, care a garantat libertatea juridică a cetățeanului, dar și instaurarea unui climat de prosperitate economică și stabilitate politică la nivel european. În centrul gândirii umaniste s-a aflat idealul uman, care a pus accent pe

valoarea individului, pe dezvoltarea armonioasă a trupului și a minții și pe dorința de cunoaștere. Omul nu a mai fost văzut doar ca o ființă aflată la discreția divinității, ci ca un creator capabil să-și modeleze propriul destin.

Renașterea a favorizat o extraordinară înflorire a artelor, a literaturii și a științelor, inspirate de modelele culturale antice clasice. Artiștii și scriitorii au căutat să redea frumusețea naturii și complexitatea ființei umane, iar oamenii de știință au început să observe și să explice lumea prin rațiune și experiment. Mecena faimoși în epocă au fost: Federico de Montefeltro la Urbino, familiile de' Medici și Borgia la Florența. Spiritul științific s-a manifestat în astronomie (Nicolaus Copernic, Galileo Galilei), medicină (Ambroise Paré, Miguel Servet, Paracelsus), educație (Michel de Montaigne), drept „natural” (Hugo Grotius), istorie și filozofie (Niccolò Machiavelli, Erasmus din Rotterdam, Pico della Mirandola).

Michel de Montaigne, Paris

STUDIU DE CAZ: ERASMUS DIN ROTTERDAM

Erasmus din Rotterdam a fost unul dintre cei mai importanți erudiți umaniști ai Renașterii, și a fost catalogat în repetate rânduri drept „cel mai învățat om din lume”. S-a născut la 28 octombrie 1466, în Rotterdam, Țările de Jos și se numea Gerhard Gerhards. Erasmus a fost influențat de gânditori precum Martin Luther și Thomas Morus. A tradus din operele autorilor greci antici și a scris lucrări cu caracter teologic. Din operele scrise de el se pot aminti: *Elogiul nebuniei sau discurs despre lauda prostiei*, *Despre liberul arbitru*, *Despre rațiunea învățării*, *Educația principilor creștini* sau *Despre puritatea Bisericii creștine*. Între anii 1517-1524 a

tradus în limba latină versiunea greacă a Noului Testament, ediție care a fost folosită ulterior atât de susținătorii Reformei, cât și de susținătorii Contrareformei, datorită comentariilor făcute în calitate de traducător teolog.

Erasmus din Rotterdam

6.3. REFORMA RELIGIOASĂ ȘI IMPACTUL EI ASUPRA EUROPEI

Reforma religioasă a fost una dintre cele mai importante mișcări ideologice ale Europei moderne timpurii. A avut cauze multiple, de ordin: religios, social, politic și cultural. Un rol esențial în declanșarea Reformei l-a avut răspândirea ideilor umaniste, care promovau libertatea de gândire, spiritul critic și studiul Bibliei în mod direct, fără intermediul exclusiv al Bisericii. De asemenea, vânzarea indulgențelor, considerată o practică abuzivă, a stârnit nemulțumiri profunde în rândul credincioșilor, care vedeau în aceasta o formă de exploatare financiară a credinței. Liderii Reformei religioase au promovat idei noi, care au schimbat profund viața religioasă a Europei. În anul 1517 în *Cele 95 de teze*, afișate pe ușa bisericii din Wittenberg, Martin Luther a susținut ideea că mântuirea se obține prin credință. Francezul Jean Calvin a elaborat tratatul de teologie *Învățătura religiei creștine*. Regele Henric al VIII-lea nu a mai acceptat suveranitatea Papei și Parlamentul de la Londra a consfințit *Actul de supremație*, în anul 1534, prin care s-au pus bazele Bisericii Anglicane, s-au desființat mănăstirile și au fost confiscate proprietățile acestora. Impactul Reformei religioase asupra Europei a fost unul profund și de durată, influențând generațiile care au urmat. Au

apărut noi confesiuni creștine protestante, precum luteranismul, calvinismul și anglicanismul, care au subrezit unitatea religioasă a continentului.

Martin Luther

6.4. STATUL SUNT EU! ABSOLUTISMUL MONARHIC

Forma clasică a monarhiei absolutiste a fost întâlnită în Franța încă din prima jumătate a secolului al XVI-lea. Iar în timpul lui Ludovic al XIV-lea (1643-1715), monarhia a căpătat un caracter sacru, monarhul fiind investit prin voința lui Dumnezeu și fiind reprezentantul sau trimisul divinității pe pământ. Regele s-a confundat cu însuși Statul pe care îl conducea în mod absolut: el fiind atât sursa actului legislativ, cât și a actului de justiție, dar și conducătorul armatei și al administrației publice. Pentru că Monarhul-Stat reprezenta valoarea supremă în societate, acțiunile lui nu puteau fi contestate. Absolutismul monarhic în Spania a atins perioada de apogeu în vremea regelui Filip al II-lea, între anii 1556-1598. Acesta stăpânea un teritoriu care cuprindea Spania, Portugalia, o parte a Italiei, Țările de Jos, coloniile spaniole din America și coloniile portugheze. Un alt monarh absolut a fost țarul Petru cel Mare (1682-1725) după o perioadă de războaie purtate cu polonezii și suedezii pentru supremația la Marea Baltică a pus în practică reforme care au transformat Rusia într-un stat modern.

Regele Ludovic al XIV-lea

Exerciții recapitulative

I. Imaginează-ți că ești muzeograf și că trebuie să pregătești o serie de panouri informative pentru o expoziție. Completează un organizator după modelul de mai jos și realizează o listă cu titlul „Nașterea lumii moderne” care să conțină personalități istorice și informații privind repere de timp, spațiu și caracteristici specifice.

Tematică	Personalitate	Timp (secol/ani)	Spațiu	Impact/acțiune reprezentativă
Marile descoperiri geografice				
Umanismul. Renașterea				
Reforma. Contrareforma				
Absolutismul monarhic				

II. Citește cu atenție sursele și rezolvă cerințele.

SURSA A

„Luni, 6 august. Se rupse sau sări din talpă unul dintre catargele caravelei Pinta. Și amiralul credea că acest accident era un act de reavoință și înșelăciune, căci proprietarul mai fusese văzut uneltind și acea întâmplare l-a tulburat mult.

Sâmbătă, 8 septembrie. Sâmbătă, la ora 3 noaptea, vântul începu să sufle de la N-E și amiralul se îndreptă pe drumul său către apus. Din zori și până în noapte înaintară pe drumul său către apus. Din zori și până în noapte înaintară pe drumul spre apus trei sau patru leghe. Curenții erau potrivnici. Schimbară în Canare, velele caravelei, care erau triumphiulare, cu vele pătrate.

Duminică, 9 septembrie. Merseă cale de 15 leghe și amiralul se hotărî să înregistreze un număr mai mic de leghe decât cele parcurse în realitate, pentru că, dacă se va prelungi prea mult călătoria, voia ca oamenii să nu se sperie și să se descurajeze.

Miercuri, 10 octombrie. În acest moment, oamenii se plânseră de lungimea călătoriei care li se părea cu totul greu de îndurat.” (adaptare după Jurnalul de bord al lui Cristofor Columb)

SURSA B

„Ascultați noutăți! Vă amintiți de ligurianul Columb, căruia domnitorii noștri, în vremea când stăteau în tabără, i-au încredințat căutarea ținuturilor de la apus, în cealaltă emisferă? Acum el s-a întors viu și teafăr și povestește minunății despre călătoria sa și despre tot ce a văzut în ținuturile descoperite de el. A adus cu el aur, bumbac și piper, care este mai bun de condiment decât cel din Caucaz. Toate acestea, spune el, pământul de acolo le rodește de la sine, la fel ca și arborele care dă vopsea de purpură. El povestește că, plutind către apus de la Cadix, a descoperit felurite insule, dintre care una mai mare decât Spania și pe toate acestea le-a luat în stăpânire în numele domnitorilor noștri. După vorbele sale, insulele acelea sunt locuite de oameni de neam deosebit, trăind în stare de sălbăticie, dar în chip fericit [...] Au și regi, mai mult sau mai puțin puternici. Popoarele acestea se războiesc din când în când între ele. Armele lor sunt arcurile, săgețile și lăncile cu vârfuri ascuțite și arse. Deși trăiesc într-o stare cu totul înapoiață și umblă goi, nu le este totuși străină patima pentru cucerire.” (adaptare după Scrisoarea lui Pedro Martir către comitele Tendilla, septembrie 1493 în Despre descoperirea Americii)

1. Analizează sursele din perspectiva credibilității și a utilității acestora pentru prezentarea descoperirii Americii de către Cristofor Columb.

2. Justifică-ți afirmațiile pentru fiecare caz în maximum 2-3 rânduri.

Notă! Vei ține cont în rezolvarea cerinței de: credibilitatea autorului, scopul pentru care a fost scris textul și acuratețea și relevanța informațiilor.

III. Completează un tabel ca în modelul de mai jos precizând cauzele și consecințele apariției Reformei.

CAUZE / FACTORI FAVORIZANȚI	REFORMA RELIGIOASĂ	URMĂRI / CONSECINȚE

IV. Realizează un eseu de o pagină A4 cu titlul „Renașterea și Umanismul” în care vei trece în revistă transformările din artă, literatură și știință. Te vei documenta online și la bibliotecă și vei include în proiectul tău personalitățile marcante ale epocii. Vei adăuga lucrarea la portofoliul tău școlar.

Se acordă 10 puncte din oficiu

I. Citește enunțurile și încercuiește litera A, dacă enunțul este adevărat sau F, dacă îl consideri fals.

20 p.

1.	Cristofor Columb a descoperit India în anul 1492.	A	F
2.	Hernán Cortés a cucerit orașul aztec Tenochtitlán la 13 august 1521.	A	F
3.	Niccolò Machiavelli prezintă, în <i>Principele</i> , modelul ideal al unui conducător religios.	A	F
4.	Relația contractuală dintre locuitori și conducerea orașelor italiene a limitat libertatea juridică a cetățenilor.	A	F

II. Stabilește corespondența corectă între cele două coloane.

20 p.

Jean Calvin a elaborat tratatul de teologie ...	... Conciliul de la Trento.
Francis Drake a revenit în portul Plymouth ...	... drepturile civile ale protestanților.
<i>Indexul cărților interzise</i> a fost realizat de ...	... <i>Învățătura religiei creștine</i> .
Edictul de la Fontainebleu a revocat ...	... cu nava plină cu mirodenii.
Martin Luther a elaborat și afișat protestul intitulat ...	... <i>Cele 95 de teze</i> .

III. Citește sursa și rezolvă cerințele.

20 p.

„[Filip al II-lea] era un rege prudent, casnic, care se închidea în palatul său de la Escorial, construit ca o mănăstire [...]. Meticulos, hârțogar¹, adnota fiecare depeșă², cântărind fiecare decizie, înainte de a o transmite curierilor săi. În Anglia, Filip al II-lea a acționat pe ascuns dacă nu pentru căderea Elisabetei și înlocuirea ei cu Maria Stuart, cel puțin pentru a-i încuraja pe catolici și a susține rebeliunile irlandeze [din 1563, 1579] și scoțiene. [...] Principalul său succes a fost achiziția, prin moștenire, a Portugaliei și a Imperiului colonial Portughez [din anul 1580], la doi ani după moartea tânărului [rege al Portugaliei] Sebastian I [răpus în luptă] la El-Ksar-el-Kebir, în Maroc [1578]. Și totuși, foarte curând apărut un focar care alteră sănătatea posesiunilor sale: revolta din Țările de Jos. [...] Filip al II-lea voia [...]: zdrobirea ereziei și a libertăților. El îl trimise pe ducele de Alba în Țările de Jos care făcu să domnească teroarea și impuse, fără consimțământul stărilor, niște impozite controversate. Dar, provinciile protestante formaseră Uniunea de la Utrecht [1579] și refuzară să se supună.” (adaptare după *Istoria universală*, vol.II, *De la Evul Mediu la Secolul Luminilor*)

¹ n.r. care iubea cărțile, lucra mult cu documente

² n.r. scrisoare

1. Precizează spațiul istoric și secolul la care face referire sursa.
2. Identifică în text o opinie referitoare la acțiunile lui Filip al II-lea.
3. Realizează, pornind de la sursă, o prezentare a personalității regelui Filip al II-lea.

IV. Elaborează, în aproximativ o pagină, un eseu cu titlul „Marea Transformare Europeană: între dorința de cunoaștere și rigoarea absolutismului”. Vei avea în vedere: *precizarea unui fapt istoric din secolul al XV-lea, menționarea a două consecințe ale acestuia asupra evoluției economice și politice a Europei Apusene, menționarea unui fapt istoric desfășurat în Germania, în secolul al XVI-lea, cu consecințe în plan religios asupra Europei, și prezentarea a două consecințe a măsurilor adoptate de monarhii absoluți în plan economic și politic.*

30 p.

Notă! Se punctează structurarea prezentării, evidențierea relației cauză-efect, respectarea succesiunii logice și cronologice a faptelor istorice și încadrarea în limita de spațiu.

SUBIECT	I	II	III	IV	Oficiu	Total
Punctaj	4 x 5 p. = 20 p.	5 X 4 p. = 20 p.	(2 X 2,5 p.) + 5 p. + 10 p. = 20 p.	5 p. + (2 X 5 p.) + 5 p. + 10 p. = 30 p.	10 p.	100 p.

AUTOEVALUARE

Parcurgând această unitate, am învățat:				
Am întâmpinat următoarele dificultăți:				
Mi-aș putea îmbunătăți performanța dacă:				
Activitatea mea ar putea fi apreciată ca:	foarte bună ○	bună ○	satisfăcătoare ○	nesatisfăcătoare ○

RECAPITULARE FINALĂ

UNITATEA 1. LABORATORUL ISTORIEI

Istoria, termen provenit din cuvântul grecesc *historia*, reprezintă cercetarea și relatarea faptelor trecute, având rolul de a păstra memoria evenimentelor și de a explica cauzele și consecințele acestora. Studiarea istoriei se bazează pe surse istorice, adică pe urme lăsate de oameni, care pot fi nescrise, scrise, orale, primare sau secundare. În prezent, sursele multimedia, precum fotografiile, înregistrările video, documentarele sau platformele digitale completează studiul trecutului. Istoria utilizează un limbaj specializat, cu termeni și concepte precum „cauză” și „consecință”, care permit explicarea clară a proceselor istorice. Istoria studiază trecutul umanității prin raportarea la timp și spațiu, elemente esențiale pentru înțelegerea evenimentelor istorice. Spațiul geografic și cel cultural influențează evoluția societăților și relațiile dintre acestea. Studiul hărților istorice ne oferă posibilitatea de a observa evoluția hotarelor, modificarea lor de-a lungul timpului, și distribuția populațiilor în diferite regiuni. Istoria se bazează pe cauzalitate, multiperspectivitate și analiza critică a surselor, pentru a oferi o interpretare obiectivă și echilibrată a trecutului, contribuind la dezvoltarea spiritului critic, a înțelegerii și a empatiei față de experiențele umane.

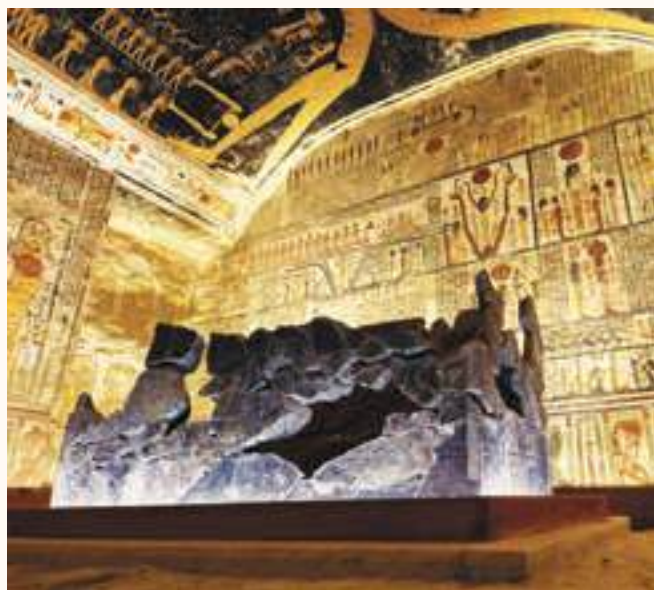
Lanyon Quoit, dolmen din Cornwall, Regatul Unit

⚠ Realizează un portofoliu digital pe o temă la alegere, cu exemple de izvoare istorice scrise și nescrise.

UNITATEA 2. ZORII CIVILIZAȚIEI

Preistoria reprezintă cea mai lungă perioadă din istoria umanității. Aceasta se împarte în epoca pietrei (paleolitic, mezolitic, neolitic) și epoca metalelor (epoca bronzului, epoca fierului). Prima mare revoluție din istoria omenirii poate fi considerată cea neolitică, când oamenii au trecut de la modul de viață bazat pe vânătoare și cules la practicarea agriculturii și

creșterea animalelor. Noi schimbări radicale au avut loc odată cu epoca metalelor, când au fost confecționate unelte și arme din metal, iar societatea a devenit una stratificată condusă de elite războinice. Primele mari civilizații ale Antichității au părut în Mesopotamia și Egipt, fiind considerate „daruri ale fluviilor” Tigru, Eufrat și Nil. Formele de organizare politică au evoluat de la orașe-state la regate și imperii. Cultura Orientului antic s-a remarcat prin apariția primelor sisteme de scriere (cuneiforme și hieroglifele), dar și prin dezvoltarea alfabetului. Literatura Orientului antic este reprezentată prin opere importante, precum *Epopoea lui Ghilgamesh* și textele funerare egiptene. Pe plan științific, sumerienii au dezvoltat sistemul sexagesimal, utilizat în astronomie și matematică, în timp ce egiptenii au excelat în medicină și în tehnicile de îmbalsămare. Arta Orientului antic impresionează și azi prin ziguratele din Mesopotamia și piramidele din Egipt.

Camera mortuară a mormântului lui Ramses al V-lea și Ramses al VI-lea

⚠ Documentează-te online și realizează un eseu despre civilizațiile Orientului antic.

UNITATEA 3. ORIGINILE CIVILIZAȚIEI EUROPENE: MODELE POLITICE ȘI CULTURALE ÎN LUMEA GRECO-ROMANĂ

Marea colonizare greacă a fost un proces istoric desfășurat în secolele VIII-VI î.H., care a constat în întemeierea unor noi colonii de către greci. Cele mai importante direcții ale colonizării au fost țărmul Mării Negre (coloniile Histria, Tomis, Callatis), țărmul Mării Mediterane (coloniile Tarent, Crotona, Sybaris etc.) și nordul Africii (Cyrene, Naucratis). Cetatea Sparta a fost întemeiată de aheii și dorienii în secolul al IX-lea î.H., în regiunea Laconia. Cetatea Atena s-a dezvoltat începând

cu secolul al VIII-lea î.H., iar sistemul democratic atenian a fost consolidat prin reformele lui Dracon, Solon, Clistene și Pericle. Istoria Romei cuprinde trei mari perioade: perioada regalității (753 î.H. - 509 î.H.), perioada republicană (509 î.H. - 27 î.H.), perioada imperială (27 î.H. - 476 d.H.). Potrivit tradiției, cetatea Roma a fost întemeiată la 21 aprilie 753 î.H. de către Romulus. În perioada de început, Roma a fost condusă de șapte regi: doi de origine latină, doi de origine sabină și trei de origine etruscă. Cultura greco-romană reprezintă ansamblul valorilor și realizărilor din Grecia și Roma antică, reflectate în artă, politică, filozofie și modul de organizare al cetății.

Statua regelui spartan Leonida, Grecia

▲ Realizează o axă a timpului pe care să plasezi cele mai importante evenimente din istoria Greciei și a Romei antice.

UNITATEA 4. GENEZA LUMII MEDIEVALE

Continuator al Imperiului Roman de Răsărit, statul bizantin a atins apogeul în secolul al VI-lea, sub conducerea împăratului Iustinian, a cărui domnie a fost marcată de ambițioasa idee a refacerii Imperiului Roman prin campanii militare de recucerire a teritoriilor occidentale pierdute. Statul bizantin a fost condus de un împărat cu puteri aproape absolute, a cărui autoritate s-a consolidat prin adoptarea și utilizarea titlului de *basileus*, reflectând influența culturală greacă asupra Imperiului. După o perioadă de revigorare sub dinastia macedoneană, a urmat un declin treptat, care s-a încheiat în anul 1453, odată cu cucerirea Constantinopolului

de către armata otomană. Religia islamică a apărut în secolul al VII-lea în Peninsula Arabică și a transformat lumea arabă, inițial divizată în triburi, într-o comunitate unită prin credința în Allah și învățăturile Coranului. După moartea Profetului, expansiunea arabă a fost condusă de califi, care au clădit un vast imperiu, acesta atingând apogeul cultural în timpul dinastiei abbaside. Dincolo de confruntările militare și politice, civilizația arabă a avut un impact major asupra Europei, contribuind la un amplu schimb cultural în domenii precum filozofia, matematica, medicina, arhitectura și navigația. Marile migrații din secolele IV-VIII au contribuit decisiv la prăbușirea Imperiului Roman de Apus și au creat cadrul istoric în care s-au format popoarele europene de astăzi. În vestul Europei, regatul francilor a cunoscut o transformare profundă în vremea regelui Carol cel Mare.

Statua împăratului Iustinian I din Skopje, Macedonia de Nord

▲ Realizează o scurtă sinteză a principalelor evenimente de la începutul epocii medievale.

UNITATEA 5. CREDINȚĂ, PUTERE ȘI CUNOAȘTERE ÎN LUMEA MEDIEVALĂ

Legătura dintre omul de rând și Biserică a fost una extrem de strânsă în Evul Mediu, iar clerul a jucat un rol deosebit de important inclusiv pe plan social, juridic și, uneori, politic. Pământul reprezenta principala sursă de bogăție, iar puterea era exercitată prin relații personale de loialitate și supunere. Regele era stăpânul întregului pământ, seniorul de vârf al sistemului feudal. Orașele medievale erau înconjurate de

RECAPITULARE FINALĂ

ziduri de apărare, prevăzute cu turnuri și bastioane. Viața urbană se desfășura îndeosebi în piața centrală a orașului, unde se aflau sediile instituțiilor de autoguvernare și, uneori, catedrala. Evoluția politică și socială diferită a Europei Apusene față de cea Răsăriteană a influențat organizarea Bisericii creștine, ducând la dezvoltarea a două modele distincte de autoritate religioasă. Această diferențiere a generat un conflict de autoritate, pe fondul afirmării identității și legitimității, între Papa de la Roma și Patriarhul de la Constantinopol. Disputa pentru investitură dintre papalitate și monarhii apuseni s-a încheiat formal în anul 1122, prin Concordatul de la Worms. Acest document a stabilit compromisul privind dubla investitură a episcopilor. Procesul de centralizare politică a inclus crearea unor instituții centrale și locale menite să consolideze autoritatea regală și poziția regelui în raport cu clasele privilegiate, în cadrul monarhiei stărilor. Un rol important l-au avut adunările reprezentative: Adunarea Stărilor Generale, în Franța și Parlamentul, în Anglia, care au susținut politicile sociale, legislative și economice ale regelui. Marea Ciumă a fost o pandemie devastatoare care și-a avut originea în Asia Centrală și s-a răspândit în Europa de-a lungul rutelor comerciale. Boala era percepută ca un semn divin sau ca o pedeapsă nemiloasă pentru păcatele săvârșite, iar oamenii căutau vindecarea mai ales prin rugăciuni, procesiuni și alte practici religioase, sperând într-o intervenție miraculoasă.

Catedrala Beauvais, ridicată în secolul al XIII-lea

⚠ Realizează o scurtă prezentare a principalelor momente din evoluția vieții spirituale din epoca medievală.

UNITATEA 6. LUMEA ÎN MIȘCARE. TRANZIȚIA SPRE MODERNITATE

Necesitatea găsirii unor noi drumuri comerciale spre Orient a determinat marile state europene să finanțeze expediții maritime. Portughezii au explorat coastele Africii și au deschis drumul maritim spre India, iar spaniolii au ajuns în America prin expediția condusă de Cristofor Columb. Fernando Magellan și Francis Drake au realizat înconjurul lumii. Au fost cucerite civilizațiile precolumbiene ale aztecilor, de către Hernán Cortés, și ale incașilor, de către Francisco Pizarro, în timp ce civilizația mayașă a intrat treptat sub dominație spaniolă. Prin *Tratatul de la Tordesillas*, Spania și Portugalia și-au împărțit zonele de influență din teritoriile nou descoperite. S-au format mari imperii coloniale, s-a extins activitatea misionară și s-au produs importante transformări economice și culturale în Europa, precum „revoluția prețurilor”, lărgirea orizontului geografic și apariția unei noi viziuni asupra lumii. Umanismul și Renașterea au reprezentat expresia acestei profunde transformări culturale europene. Renașterea a apărut în Italia secolului al XIV-lea, favorizată de prosperitatea economică a orașelor, de relativa stabilitate politică și de nevoia crescândă de oameni instruiți și specializați. Ea a revitalizat artele, literatura și științele prin redescoperirea valorilor Antichității greco-romane, susținută de mecenat și de inventarea tiparului. Reforma religioasă a fost o mișcare spirituală și ideologică apărută în Europa în secolul al XVI-lea. Principalii reformatori au fost Martin Luther, Jean Calvin și regele Henric al VIII-lea. Reforma s-a răspândit rapid în Europa și a dus la împărțirea continentului în zone catolice și protestante, provocând numeroase conflicte religioase. Ca reacție, Biserica Catolică a inițiat Contrareforma, menită să reafirme doctrina catolică și să limiteze răspândirea protestantismului.

Mona Lisa, capodoperă a lui Leonardo Da Vinci

⚠ Realizează o prezentare tematică digitală despre „Renaștere și Reformă”, în care să utilizezi concepte specifice ca: *Umanism, culte protestante, Renaștere, Reformă, Contrareformă*.

Se acordă 10 puncte din oficiu

I. Citește cu atenție enunțurile de mai jos și marchează cu litera A afirmațiile pe care le consideri adevărate și cu litera F pe cele pe care le consideri false. 20 p.

1.	Umanismul a pătruns în secolul al XVI-lea mai întâi în Transilvania, iar ulterior și în Principatele Române.	A	F
2.	Cetatea Sparta a fost întemeiată de aheii și ionienii, în secolul al IX-lea î.H., în regiunea Laconia.	A	F
3.	Conform tradiției islamice, Mahomed a început să predice în jurul anului 610.	A	F
4.	În anul 334 î.H. Alexandru Macedon a învins armata lui Darius al III-lea în apropierea râului Granicos.	A	F
5.	Monarhia spaniolă a susținut călătoriile lui Cristofor Columb, care, în 1492, a descoperit insulele Haiti și Bahamas, deschizând drumul către explorarea Americii.	A	F

II. Încercuiește litera corespunzătoare răspunsului corect.

10 p.

- Cea mai veche formă de scriere a fost inventată în sudul Mesopotamiei ...
 a. în mileniul IV î.H.; b. în mileniul V î.H.; c. în mileniul VI î.H.
- Cele 95 de teze au fost publicate de Martin Luther în anul ...
 a. 1517; b. 1590; c. 1500.
- Constantinopolul a fost cucerit de otomani la ...
 a. 29 mai 1453; b. 20 mai 1453; c. 21 mai 1453.
- Alianța cetăților grecești a fost învinsă de regele Filip al II-lea la Cheronea, în anul ...
 a. 336 î.H.; b. 400 î.H.; c. 338 î.H.
- Prin *Tratatul de la Tordesillas*, din 7 iunie 1494, se împărțeau zonele de influență între cele două puteri maritime:
 a. Spania și Portugalia; b. Spania și Anglia; c. Anglia și Franța.

III. Stabilește corespondența între elementele celor două coloane.

15 p.

Anul 2334 î.H.	<i>Tratatul de la Verdun</i>
Anul 1066	Sargon I a unificat triburile de pe întreg teritoriul Mesopotamiei
Anul 1522	<i>Magna Charta Libertatum</i>
Anul 1215	William al Normandiei a fost încoronat ca rege al Angliei
Anul 843	Martin Luther a tradus Biblia în limba germană

IV. Citește sursele de mai jos, apoi rezolvă cerințele.

15 p.

„Născută în anul 1412, în Burgundia, Ioana d'Arc a rămas în istorie datorită acțiunilor sale, care au schimbat soarta *Războiului de 100 de ani*, reușind să mobilizeze Franța pentru a scăpa de dominația engleză. La numai 16 ani, Ioana s-a dus în fața viitorului rege Carol al VII-lea al Franței, căruia i-a dezvăluit visele ei profetice. Tânăra susținea că a auzit voci de inspirație divină care o îndemnau să elibereze Orléansul, ocupat de englezi. [...] Ioana d'Arc a primit o armură și permisiunea de a conduce o armată. Prezența ei între soldați a stârnit o adevărată fervoare religioasă, armata condusă de ea reușind să obțină o victorie răsunătoare împotriva englezilor. [...] Însuflețiți și mobilizați de «Fecioara din Orléans», francezii au obținut o serie de victorii împotriva englezilor, în urma cărora Carol al VII-lea a fost uns rege legitim al Franței în Catedrala din Reims.

EVALUARE FINALĂ

La 24 mai 1430, Ioana d'Arc a fost luată prizonieră de un cavaler burgund și vândută englezilor. Ea era convinsă că va fi răscumpărată, regele Carol al VII-lea, însă suveranul francez a refuzat să o ajute pe cea căreia îi datora tronul. Judecată de Inchiziție pentru erezie, Ioana d'Arc a fost condamnată la ardere pe rug și executată la 30 mai 1431." (adaptare după 30 mai 1431 – Ioana d'Arc a fost arsă pe rug la Rouen, historia.ro)

1. Precizează secolul și un spațiu istoric la care face referire sursa dată.
2. Explică în 2-3 enunțuri care era percepția cultural-spirituală privind rolul femeii în societatea medievală.

V. Elaborează, în aproximativ o pagină A4, un eseu în care să evidențiezi diferențele de statut și atribuțiile dintre dictatorul roman Iulius Cezar și monarhul absolut Ludovic al XIV-lea. În redactare, vei avea în vedere structura de conducere specifică celor două epoci istorice, rolul organelor consultative existente în fiecare sistem și consecințele sociale ale deciziilor politice adoptate de cei doi conducători.

30 p.

SUBIECT	I	II	III	IV	V	Oficiu	Total
Punctaj	4 p. X 5 = 20 p.	2 p. X 5 = 10 p.	3 p. X 5 = 15p.	5 p. + 10 p. = 15 p.	5 p. X 2 + 5 p. X 2 + 5 p. X 2 = 30 p.	10 p.	100 p.

AUTOEVALUARE

Parcurgând conținuturile, am învățat:	
Am întâmpinat următoarele dificultăți:	
Mi-aș putea îmbunătăți performanța dacă:	
Activitatea mea ar putea fi apreciată ca:	foarte bună ☐ bună ☐ satisfăcătoare ☐ nesatisfăcătoare ☐

Dezbateri academice

Tema dezbaterii „Inchiziția, instrument de teroare sau instituție apostolică de apărare a creștinismului?”

Clasa se împarte în două echipe A și B.

Echipa A va susține teza conform căreia „Inchiziția a fost un instrument de teroare”.

- Se documentează asupra abuzurilor.
- Se documentează cu privire la procesele publice organizate și sentințele acestora.
- Se documentează cu privire la victimele Inchiziției.
- Strânge informații privind istoria Inchiziției de la înființare și până în secolul XIX.
- Pot fi folosite instrumente AI (ChatGPT, Gemini, Copilot etc.) pentru structurarea/sintetizarea informației (Verificați informațiile AI confruntându-le cu [britanica.com](https://www.britanica.com) sau tratate de istorie consultate la bibliotecă!).

Echipa B va susține teza conform căreia „Inchiziția a fost o instituție apostolică de apărare a creștinismului”.

- Se documentează asupra motivelor care au stat la baza înființării.
- Se documentează cu privire la jurămintele depuse de inchiizitori.
- Se documentează cu privire la credințele legate de vrăjitoare, farmece, vrăji etc.
- Strânge informații privind istoria Inchiziției de la înființare și până în secolul XIX.
- Pot fi folosite instrumente AI (ChatGPT, Gemini, Copilot etc.) pentru structurarea/sintetizarea informației (Verificați informațiile AI confruntându-le cu [britanica.com](https://www.britanica.com) sau cărți consultate la bibliotecă!).

Ambele echipe vor participa la Dezbateri academice de 30-40 de minute, după ce vor pregăti:

- Fișe de lucru pe tematica dată;
- Suport audio-vizual care să le susțină argumentele;
- Chestionar pornind de la tema de dezbateri a echipei adverse;
- Contraargumente la teza echipei adverse.

Cum se desfășoară Dezbateri academice?

- **Deschidere** (2 minute per echipă);
- **Prezentarea de Argumente / a Tezei** (3 minute per echipă);
- **Contraargumente** (2 minute per echipă);
- **Concluzii** (1 minut per echipă).

Cum citesc o hartă istorică

- ▶ citesc cu atenție denumirea hărții
- ▶ identific spațiul istoric reprezentat, specificul hărții* și perioada (timpul istoric) la care se referă
- ▶ citesc cu atenție legenda**
- ▶ sunt atent la scara hărții***
- ▶ extrag informațiile de care am nevoie și, folosindu-mă și de alte tipuri de surse, trag concluzii.

* hartă fizică, politică, economică etc.

** conține cele mai importante simboluri de pe hartă și explicarea lor

*** ne arată de câte ori a fost micșorată suprafața terestră pentru a putea fi reprezentată; putem calcula, cu ajutorul acesteia, distanțele

Exemplu:

- denumirea hărții este „Imperiului Bizantin, sec. VI”;
- harta redă spațiul ocupat de Imperiul Bizantin în anul 527 d.H., la urcarea pe tron a lui Iustinian I și extinderea granițelor Imperiului până în anul 565, anul morții împăratului;
- legenda hărții indică marcasele cromatice ale teritoriilor ocupate de Imperiul Bizantin, în cele două etape;
- scara hărții arată de câte ori a fost micșorat spațiul reprezentat;
- în funcție de exercițiile și activitățile propuse în cadrul lecțiilor, poți formula concluzii folosind informațiile din hartă.

Cum analizez o imagine

- ▶ identific titlul, autorul, anul/perioada în care a fost realizată și tipul imaginii*;
- ▶ observ cadrul general, apoi detaliile; sunt atent/ă la forme, culori sau alte elemente;
- ▶ stabilesc tematica/mesajul central;
- ▶ corelez tematica/mesajul cu faptele/eventimentele/personalitățile istorice la care trimite;
- ▶ stabilesc intenția/atitudinea autorului;
- ▶ formulez concluzii.

* fotografie, tablou, caricatură etc.

- *99 de personalități – Lumea Antică*, Șarambei, Nicolae; Șarambei Iohanna
- *Amurgul Evului Mediu*, Huizinga, Johan
- *Byzantine art* - britannica.com
- *Carolingian Renaissance* - britannica.com
- *Charlemagne* - britannica.com
- *Construirea socială a realității*, Berger, L. Peter, Thomas Luckmann
- *Descrierea Londrei*, Fitzstephen, William, traducere din latină de John Stow, Un studiu al Londrei (1598, 1603) - gutenburg.org
- *Erasm*, Huizinga Johan
- *Erasmus* - britannica.com
- *History of Venice* - britannica.com
- *Iconoclastic Controversy* - britannica.com
- *Istoria culturii și civilizației*, vol. 1-9, Drimba, Ovidiu
- *Istoria Universală. Vol. 1 Preistoria și Antichitatea*, trad. Laura-Florina Drăghici și Dana Ducu
- *Istoria universală. Vol. II: De la Evul Mediu la Secolul Luminilor*
- *Law of the Twelve Tables* - britannica.com
- *Palace of Minos*, Evans, Arthur
- *Readings in European History*, Robinson, James Harvey
- *Roman Republic* - britannica.com
- *Un paradis al învățaților*, Weijers, Olga
- *Viețile celor doisprezece cezari*, Tranquillus, G. Suetonius

ANEXA 1 – FIȘE PENTRU OBSERVAREA ACTIVITĂȚII ELEVILOR

Sugestii de fișe pentru observarea sistematică a activității și a comportamentului elevilor

Completați sistematic fișele de observare propuse, analizați-le cu atenție și aplicați măsuri de îmbunătățire a demersului didactic. Împărtășiți elevilor concluziile analizei și cooptați-i ca parteneri în ameliorarea procesului de învățare.

FIȘĂ DE OBSERVARE A ACTIVITĂȚII INDIVIDUALE			
Indicator	Frecvent	Rar	Deloc
Folosește corect termenii specifici disciplinei.			
Este implicat în îndeplinirea sarcinilor de lucru.			
Se exprimă adecvat din punct de vedere social și emoțional.			
Are o atitudine adecvată față de ceilalți colegi.			

FIȘĂ DE MONITORIZARE A LUCRULUI ÎN ECHIPĂ, ÎN CADRUL PROIECTELOR			
Indicator	Da	Nu	Observații
Asumarea responsabilității			
Cooperarea în cadrul grupului			
Solicitarea de sprijin din partea cadrului didactic			
Respectarea regulilor			
Încadrarea în timpul stabilit			
Autoevaluarea muncii în echipă			

ANEXA 2 – FIȘE PENTRU OBSERVAREA ACTIVITĂȚII GRUPULUI DE ELEVI

Sugestii de fișe pentru observarea sistematică a activității și a comportamentului grupului de elevi

Completați sistematic fișele de observare propuse, analizați-le cu atenție și aplicați măsuri de îmbunătățire a demersului didactic. Împărtășiți elevilor concluziile analizei și coopțați-i ca parteneri în ameliorarea procesului de învățare.

FIȘĂ DE OBSERVARE A ACTIVITĂȚII GRUPULUI

Indicator	Frecvent	Rar	Deloc
Fiecare membru al grupului este implicat în rezolvarea sarcinii.			
Elevii formulează idei clare și ușor de înțeles de către ceilalți.			
Toate ideile propuse sunt luate în considerare.			
Elevii se sprijină și se încurajează pentru a fi productivi și creativi.			
Rezultatul activității de grup este relevant și prezentat într-o manieră care facilitează înțelegerea.			
Elevii urmăresc cu atenție prezentările celorlalte grupuri.			
Elevii acordă feedback colegilor.			

ANEXA 3 – CUM REALIZEZ UN PROIECT, O INVESTIGAȚIE, O FIȘĂ PENTRU PORTOFOLIUL

Cum realizez un PROIECT (individual sau de grup)	
	stabilesc dacă lucrez individual sau în echipă
	îi dau un titlu* și îmi stabilesc obiectivele**
	realizez un plan de acțiune***
	îndeplinesc, în ordine, sarcinile stabilite****
	evaluez obiectivele și mijloacele folosite pentru a le atinge și trag concluzii importante pentru tema aleasă
	prezint proiectul în clasă
* în funcție de tema aleasă de profesor sau indicată de manual ** cel mai bine e să-mi propun numai câteva (două, trei) obiective și să le delimitez foarte bine *** ce activități voi face (dacă e un proiect de grup, desemnăm împreună un coordonator și stabilim cine și ce urmează să facă); cât timp voi dedica fiecărei activități; ce materiale voi folosi; cum le voi obține și cum le voi ordona; de ce resurse voi avea nevoie **** pe parcursul realizării activităților, proiectul poate suferi modificări, pot apărea idei noi, pot fi observate defecte de strategie, însă nu trebuie să mă sperii: toate acestea fac parte din procesul de cercetare și, în realitate, sunt folositoare	

Cum realizez o INVESTIGAȚIE	
	stabilesc tema
	realizez un plan de cercetare*
	îndeplinesc, în ordine, etapele stabilite
	analizez și interpretez materialele și sursele
	trag concluziile**
	prezint concluziile investigației în clasă
* ce surse voi utiliza (cărți, surse online, interviuri etc.); ce materiale voi folosi (aparat de fotografiat, hartă etc.); stabilesc etape pentru colectarea, organizarea materialelor sau a surselor ** aici, va trebui să scriu un text (nu e nevoie să fie unul prea lung) în care să prezint concluziile clar și în ordine logică	

Cum realizez o FIȘĂ pentru PORTOFOLIUL	
	stabilesc tema și titlul
	realizez un plan
	mă documentez*
	ordonez materialul documentar**
	scriu o prezentare succintă a cercetării realizate***
	prezint concluziile în clasă****
* adun informații, surse, imagini etc. ** întocmesc scurte fișe descriptive pentru materialele documentare (în special pentru imagini) *** toate materialele, inclusiv fișele și prezentarea de la final, vor fi adunate într-un dosar (sau într-o mapă) – la finalul anului școlar, toate acestea vor constitui portofoliul personal **** la solicitarea profesorului sau, dacă cercetarea ta conține aspecte care crezi că i-ar interesa în mod special pe colegi, poți cere să ți se acorde câteva minute pentru a face o scurtă prezentare în clasă	

ISTORIE

ISTORIE UNIVERSALĂ

Trunchi comun și curriculum de specialitate (TC+CS),
filiera teoretică, profilul umanist,
specializarea științe sociale – clasa a IX-a

UNITATEA 1 – Laboratorul istoriei

UNITATEA 2 – Zorii civilizației

**UNITATEA 3 – Originile civilizației europene: modele politice
și culturale în lumea greco-romană**

UNITATEA 4 – Geneza lumii medievale

UNITATEA 5 – Credință, putere și cunoaștere în lumea medievală

UNITATEA 6 – Lumea în mișcare. Tranziția spre Modernitate

ISBN 978-630-347-305-5

6 421763 016710

MN72

